

**DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**KENTSEL KAMUSAL AÇIK MEKÂNLARIN
ENGELLİLER TARAFINDAN KULLANIMININ
ANKARA, ÇANKAYA ÖRNEĞİNDE
İRDELENMESİ**

Nurşen YILMAZ

**Ekim, 2019
İZMİR**

**KENTSEL KAMUSAL AÇIK MEKÂNLARIN
ENGELLİLER TARAFINDAN KULLANIMININ
ANKARA, ÇANKAYA ÖRNEĞİNDE
İRDELENMESİ**

Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Nurşen YILMAZ

Ekim, 2019

İZMİR

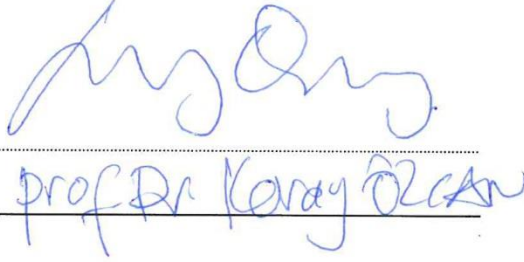
YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU

NURŞEN YILMAZ, tarafından DOÇ. DR. ERDAL ONUR DİKTAŞ yönetiminde hazırlanan “KENTSEL KAMUSAL AÇIK MEKÂNLARIN ENGELLİLER TARAFINDAN KULLANIMININ ANKARA, ÇANKAYA ÖRNEĞİNDE İRDELENMESİ” başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

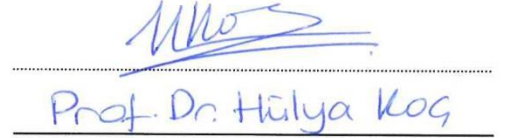

Doç. Dr. Erdal Onur DİKTAŞ

Yönetici

Jüri Üyesi

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Kadriye ERTEKİN

Müdür

Fen Bilimleri Enstitüsü

KENTSEL KAMUSAL AÇIK MEKÂNLARIN ENGELLİLER TARAFINDAN KULLANIMININ ANKARA, ÇANKAYA ÖRNEĞİNDE İRDELENMESİ

ÖZ

Kentleşmenin bir gereği olan ortak kullanım alanlarının toplumdaki tüm bireylerin kullanımına eşit ölçüde erişilebilir olması gerekliliği ve bu yönde mekâna aktarılan veya aktarılmaya çalışılan uygulamaların yetersizliği, kentteki yoğun kullanımların olduğu alanlarda daha fazla ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda çalışmada önemli mekânların ve yoğun olarak kullanılan kamusal alanların bulunduğu noktalar üzerinde, engellilere yönelik düzenlemelerin önceliğinin daha net vurgulanması yönünde saptamalar ve değerlendirmeler ortaya konmuştur. Ankara ili Çankaya ilçesinde seçilen üç farklı mahalle ve mahalle üzerindeki önemli güzergahlarda yapılan görsel tespitler, yüz yüze yapılan görüşmeler, belirlenen alanların engelli kullanımına yönelik durumları ve belirlenen ölçütlerin puanlanması ışığında uygunluk sırasına göre ortaya konulmuştur.

Kent ölçeğinden araştırmaya başlandığında Türkiye genelinde engellilere yönelik kapsamlı araştırmaların güncelliğinin olmamasının fiziksel çevreye olumsuz yansımaları kaçınılmazdır. Engelli bireylere yönelik kesin tablonun bir başka deyişle nüfus, engel türleri, nedenleri, ihtiyaç alanları gibi sürekli olarak değişkenlik gösterebilen göstergelerin güncel ve net olmaması, engelliliğe yönelik genel çerçeveyi anlamak ve gerekli önlemleri almak adına kısıt veya darboğaz olarak nitelendirilebilir. Bu bağlamda kabul gören kurallar dizisinin fiziksel çevreye aktarılması aşamasında öncelikli olarak engellilere yönelik kapsamlı araştırmaların, değişkenlik gösteren koşullar dahilinde (ölümler, kazalar vs.) periyodik olarak yapılması ve paylaşılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde kapsamlı olarak değerlendirildiği üzere Türkiye’de ve dünyada önemli bir yeri olan engelli nüfusuna ilişkin gerçek boyutun ortaya konulmasıyla, fiziksel çevrede uygulanacak düzenlemelere yön verilmekle

birlikte, ortak erişilebilir tasarım kararlarına yönelimin artmasına imkân sağlanacaktır.

Anahtar kelimeler: Engelli, Ankara’da engellilik, engelsiz tasarım, erişilebilirlik, kamusal mekân

EXAMINATION ON USING OF URBAN PUBLIC OPEN SPACES BY DISABLED PEOPLE IN CASE OF ANKARA, ÇANKAYA

ABSTRACT

The necessity of the common use areas, which are a necessity of urbanization, should be equally accessible to all individuals in the society and the inadequacy of the applications transferred or attempted to be transferred to the space becomes more prominent in areas where there is intensive use in the city. In this context, the study identified and evaluated the areas where important spaces and heavily used public spaces are located in order to emphasize more clearly the priority of the arrangements for the disabled. Visual determinations made in three different neighborhoods and routes selected in Çankaya district of Ankara province, face-to-face interviews, the status of the designated areas for the use of disabled people and the criteria specified in the light of the criteria were presented in order of suitability.

Beginning to research from urban scale, it is inevitable of the physical environment have negative repercussions of the lack of actuality research on disabled people throughout Turkey. In other words, the fact that the indicators that can vary continuously such as population, disability types, causes and need areas are not current and clear can be defined as constraint or bottleneck in order to understand the general framework for disability and to take necessary measures. In this context, during the transfer of the accepted rules to the physical environment, the necessity of periodic and comprehensive researches for disabled people should be done periodically and shared under varying conditions (deaths, accidents etc.).

As the third part of a comprehensive assessment study, to reveal the true dimensions for the disabled population by having an important place in Turkey and the world, with given direction to be implemented physical environment regulations, the orientation will be provided opportunities to increase their common accessible design decisions.

Keywords: Disabled, disability in Ankara, barrier-free design, accessibility, public space

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU	ii
TEŞEKKÜR	ii
ÖZ	iii
ABSTRACT	v
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
TABLolar LİSTESİ	xiii

BÖLÜM BİR - GİRİŞ..... 1

1.1 Çalışmanın Amacı ve Genel Çerçeve.....	1
1.2 Çalışmanın Sorun Alanı ve Değerlendirme Yöntemi	3
1.3 Çalışmanın Olanak ve Sınırları	9

BÖLÜM İKİ - ENGELLİ VE ENGELLİLİĞE YÖNELİK GENEL ÇERÇEVE 13

2.1 Engelli ve Engellilik Tanımı	13
2.2 Engellilerin Sınıflandırılması ve Engel Türlerine Yönelik Özellikler	15
2.2.1 Görme engelliler.....	18
2.2.2 İşitme engelliler.....	18
2.2.3 Ortopedik ve süreğen hastalığı olanlar.....	19
2.2.4 Zihinsel engelliler.....	20
2.2.5 Dil ve konuşma güçlüğü olanlar.....	20
2.2.6 Öğrenme güçlüğü olanlar	20
2.2.7 Üstün zekâlı ve özel yetenekliler	21

2.2.8 Duygusal ve davranış bozukluğu olanlar	21
2.3 Engelin Ortaya Çıkma Süreçleri ve Engellilik Nedenleri	22
2.4 Engelli Hakları ve Engellilere Yönelik Yasal Düzenlemeler.....	25
2.5 Engelliliğe Bakış ve Tarihsel Süreçte Engellinin Toplumsal Yaşamdaki Yeri	34
2.6 Dünya ve Türkiye Bazında Engelli İstatistikleri	36
2.6.1 Ankara İli Bazında Engelli İstatistikleri.....	46
2.6.2 Çankaya İlçesi Bazında Engelli İstatistikleri	49

BÖLÜM ÜÇ - ENGELLİNİN FİZİKSEL ÇEVRE KULLANIMINA YÖNELİK MEVCUT DURUM VE UYGULAMA ESASLARININ MEKÂNSAL BOYUTU

54

3.1 Engelli Hareketine Yönelik Temel Standartlar	55
3.2 Fiziksel Düzenlemelerin Erişebilirlik ve Ulaşılabilirlik Bağlamında Değerlendirilmesi	60
3.3 Kentteki Ortak Kullanım Alanları ve Tasarıma İlişkin Uygulama Esasları...	68

BÖLÜM DÖRT - ENGELLİ KULLANICILARIN İNCELENEN ALANLARDAKİ ERİŞEBİLİRLİĞİNE YÖNELİK DEĞERLENDİRME.....

74

4.1 İnceleme Alanı, Seçilen Mahalle ve Güzergahların Tanımlanması	74
4.2 Güzergâh Seçimi ve Değerlendirme Unsurları	77
4.3 Seçilen Güzergâhların Engelli Kullanımına Yönelik Genel Uygunluk Durumu Tespiti.....	80
4.3.1 Emek Mahallesi Güzergâhının Genel Uygunluk Durumu Tespiti	80
4.3.2 Aydınlar Mahallesi Güzergâhının Genel Uygunluk Durumu Tespiti	81
4.3.3 Kızılay Mahallesi Güzergâhının Genel Uygunluk Durumu Tespiti.....	82

4.4 Seçilen Mahalleler Bazında Engelli Kullanımına Uygunluk ve Erişilebilirlik Analizi	83
4.4.1 Emek Mahallesi Engelli Kullanımına Uygunluk ve Erişilebilirlik Analizi	83
4.4.2 Aydınlar Mahallesi Engelli Kullanımına Uygunluk ve Erişilebilirlik Analizi	87
4.4.3 Kızılay Mahallesi Engelli Kullanımına Uygunluk ve Erişilebilirlik Analizi	90
4.5 Seçilen Güzergâhlar Üzerindeki Önemli Mekânlara Yönelik Değerlendirme	93
4.5.1 Emek Mahallesi Güzergâhı Üzerindeki Önemli Mekânlara Yönelik Değerlendirme	93
4.5.2 Aydınlar Mahallesi Güzergâhı Üzerindeki Önemli Mekânlara Yönelik Değerlendirme	96
4.5.3 Kızılay Mahallesi Güzergâhı Üzerindeki Önemli Mekânlara Yönelik Değerlendirme	98
4.6 Puanlama Ölçütleri ve Yöntem	102
4.7 Maltepe Mahallesi 2016 ve 2019 Yılında Yapılan Fiziksel Düzenlemelerin Karşılaştırılması	107
BÖLÜM BEŞ – SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	110
KAYNAKLAR	115

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 Engelli bireylerin engel türlerine göre dağılım grafiği	38
Şekil 2.2 Cinsiyet, yerleşim yeri, engel oranı, yaş grubu ve eğitim durumuna göre dağılım grafiği	40
Şekil 2.3 Engel türlerine göre nüfus dağılım grafiği.....	42
Şekil 2.4 Yaş gruplarına göre en az bir engeli olan nüfusun oranı grafiği.....	43
Şekil 2.5 Eğitim durumuna göre engelli nüfus dağılım grafiği.....	44
Şekil 2.6 Engel türü ve zorluk çekme durumları dağılım grafiği.....	46
Şekil 2.7 Türkiye ve Ankara genel ve engelli nüfus sayımlarının cinsiyetlere göre dağılım grafiği	47
Şekil 2.8 Ankara ili bazında engellilik türü ve zorluk çekme durumuna göre dağılım grafiği	48
Şekil 2.9 Engelli türlerine göre nüfusun dağılımı grafiği	50
Şekil 2.10 Engel derecesi ve türlerine göre dağılım grafiği.....	51
Şekil 3.1 Fiziksel çevre düzenlemelerinin engelli bireyin kullanımına uygunluk grafiği.....	66
Şekil 4.1 Çankaya ilçe sınırı ve seçilen mahalleler.....	74
Şekil 4.2 Emek mahallesi sınırı ve çevresindeki önemli alanlar.....	75
Şekil 4.3 Aydınlar mahallesi sınırı ve çevresindeki önemli alanlar.....	76
Şekil 4.4 Kızılay mahallesi sınırı ve çevresindeki önemli alanlar	77
Şekil 4.5 Emek mahallesi seçilen güzergâh bilgisi	78
Şekil 4.6 Aydınlar mahallesi seçilen güzergâh bilgisi	79
Şekil 4.7 Kızılay mahallesi seçilen güzergâh bilgisi.....	80
Şekil 4.8 Emek mahallesi seçilen güzergâhın engelli kullanımına uygunluğu ve önemli yerler.....	81
Şekil 4.9 Aydınlar mahallesi seçilen güzergâhın engelli kullanımına uygunluğu ve önemli yerler.....	82
Şekil 4.10 Kızılay mahallesi seçilen güzergâhın engelli kullanımına uygunluğu ve önemli yerler.....	83

Şekil 4.11 Emek mahallesi güzergâhlar üzerinde uygunluk durumu değerlendirilen noktalar.....	84
Şekil 4.12 Nokta-1 uygunluk durumu değerlendirmesi	84
Şekil 4.13 Nokta-2 uygunluk durumu değerlendirmesi	85
Şekil 4.14 Nokta-3 uygunluk durumu değerlendirmesi	85
Şekil 4.15 Nokta-4 uygunluk durumu değerlendirmesi	85
Şekil 4.16 Nokta-5 uygunluk durumu değerlendirmesi	86
Şekil 4.17 Nokta-6 uygunluk durumu değerlendirmesi	86
Şekil 4.18 Nokta-7 uygunluk durumu değerlendirmesi	86
Şekil 4.19 Aydınlar mahallesi güzergâhlar üzerinde uygunluk durumu değerlendirilen noktalar	87
Şekil 4.20 Nokta-1 uygunluk durumu değerlendirmesi	88
Şekil 4.21 Nokta-2 uygunluk durumu değerlendirmesi	88
Şekil 4.22 Nokta-3 uygunluk durumu değerlendirmesi	88
Şekil 4.23 Nokta-4 uygunluk durumu değerlendirmesi	89
Şekil 4.24 Nokta-5 uygunluk durumu değerlendirmesi	89
Şekil 4.25 Nokta-6 uygunluk durumu değerlendirmesi	89
Şekil 4.26 Nokta-7 uygunluk durumu değerlendirmesi	90
Şekil 4.27 Kızılay mahallesi güzergâhlar üzerinde uygunluk durumu değerlendirilen noktalar.....	90
Şekil 4.28 Nokta-1 uygunluk durumu değerlendirmesi	91
Şekil 4.29 Nokta-2 uygunluk durumu değerlendirmesi	91
Şekil 4.30 Nokta-3 uygunluk durumu değerlendirmesi	91
Şekil 4.31 Nokta-4 uygunluk durumu değerlendirmesi	92
Şekil 4.32 Nokta-5 uygunluk durumu değerlendirmesi	92
Şekil 4.33 Nokta-6 uygunluk durumu değerlendirmesi	92
Şekil 4.34 Nokta-7 uygunluk durumu değerlendirmesi	93
Şekil 4.35 Nokta-8 uygunluk durumu değerlendirmesi	93
Şekil 4.36 Mevcut düzenlemeler AŞTİ bina içi ve AŞTİ-Ankaray arası.....	95
Şekil 4.37 Mevcut düzenlemeler Milli Kütüphane ve diğer kamusal alanlar	96
Şekil 4.38 Mevcut düzenlemeler sağlık birimleri ve ticari birimler	97

Şekil 4.39 Mevcut düzenlemeler dini tesis, eğitim birimleri, sosyo-kültürel tesisler ve alanlar	98
Şekil 4.40 Mevcut düzenlemeler Kızılay Metro ve Çankaya Belediyesi giriş-çıkış	100
Şekil 4.41 Mevcut düzenlemeler park, durak, trafik lambaları ve kamu kurum giriş-çıkış	101
Şekil 4.42 Görme engelli bir bireyin fiziksel çevre kullanımına dair örnek	102
Şekil 4.43 Engelli bireylerle yapılan yüz yüze görüşmeler.....	105
Şekil 4.44 Maltepe mahallesi sınırı ve Kızılay Meydanı konumu	108
Şekil 4.45 Benzer noktalardaki uygunluk durumu değerlendirmesi.....	108
Şekil 4.46 Benzer noktalardaki uygunluk durumu değerlendirmesi.....	109

TABLÖLER LİSTESİ

Sayfa

Tablo 2.1 Engellilik türü ve ortaya çıkış zamanına göre engelli nüfus oranı	22
Tablo 2.2 Kayıtlı olan engelli bireylerin engelin nedeninin engel türüne göre dağılımı	25
Tablo 2.3 Engellilerin sorun ve beklentileri araştırması kısaltmalar tablosu.....	38
Tablo 2.4 Kayıtlı olan engelli bireylerin engel türüne göre dağılımı.....	38
Tablo 2.5 Kayıtlı olan engelli bireylerin cinsiyet, yerleşim yeri, engel oranı, yaş grubu, eğitim durumuna göre dağılımı	39
Tablo 2.6 Nüfus ve konut araştırması kısaltmalar tablosu	41
Tablo 2.7 Toplam engel türlerine göre nüfus.....	42
Tablo 2.8 Yaş gruplarına göre en az bir engeli olan nüfusun oranı	42
Tablo 2.9 Eğitim durumuna göre en az bir engeli olan nüfus.....	44
Tablo 2.10 Nüfus ve konut araştırması, zorluk çekme durumları kısaltmalar tablosu	45
Tablo 2.11 Engellilik türü ve zorluk çekme durumuna göre nüfus.....	45
Tablo 2.12 Türkiye-Ankara nüfus sayımları ve en az bir engeli olan nüfus.....	46
Tablo 2.13 Ankara il bazında engellilik türü ve zorluk çekme durumuna göre nüfus	47
Tablo 2.14 Çankaya Belediyesi'ne kayıtlı ilçe bazında engelli nüfusu.....	49
Tablo 2.15 Çankaya ilçesine kayıtlı engelli nüfusun engelli türlerine göre dağılımı	50
Tablo 2.16 Engelli türleri ve engel derecelerine göre nüfusun dağılımı.....	51
Tablo 3.1 Engellilere yönelik hazırlanan standartlar	56
Tablo 3.2 Ulaşılabilirlik çalışmalarına yönelik öncelikler	63
Tablo 3.3 Kayıtlı olan özürli bireylerin yaşadıkları yerdeki fiziksel çevre düzenlemelerinin, engelli bireyin kullanımına uygun olup olmadığı hakkındaki düşüncelerinin dağılımı.....	65
Tablo 3.4 Kayıtlı olan engelli bireylerin yaşadıkları yerdeki fiziksel çevre düzenlemelerinin, engelli bireyin kullanımına uygun olup olmadığı hakkındaki düşüncelerinin engel türüne göre dağılımı.....	67

Tablo 3.5 Engelsiz tasarım kılavuzu temel alanlar ve alt başlıklar.....	72
Tablo 4.1 Uygunluk durumu puanlama tablosu.....	103
Tablo 4.2 Mahalle ve güzergâh bazında puanlama değerleri ve uygunluk sıralaması	103
Tablo 4.3 Kamusal alanlar bazında puanlama değerleri ve uygunluk sıralaması....	104
Tablo 4.4 Kamusal mekânlar bazında puanlama değerleri ve uygunluk sıralaması	104
Tablo 4.5 Güzergâh uygunluk durumu işaretleme oranları	105
Tablo 4.6 Engelli bireyler tarafından ölçütlerin puanlanması (görme engelli-1).....	106
Tablo 4.7 Mahalle ve güzergâh bazında puanlama değerleri (görme engelli-1) ve uygunluk sıralaması.....	106
Tablo 4.8 Mahalle ve güzergâh bazında puanlama değerleri (ortopedik engelli) ve uygunluk sıralaması.....	107
Tablo 4.9 Mahalle ve güzergâh bazında puanlama değerleri (görme engelli-2) ve uygunluk sıralaması.....	107

BÖLÜM BİR

GİRİŞ

1.1 Çalışmanın Amacı ve Genel Çerçeve

Çalışmanın genel kapsamı, başta Türkiye geneli olmak üzere Ankara ili Çankaya ilçesinde konuya yönelik inceleme ve değerlendirme yöntemleri, halihazırdaki uygulamalar ile ulaşılmak istenen sonuçların bir bütün olarak ele alınmasıdır. Derç edilen bölümler engellilere yönelik istatistikleri, yasal düzenlemeleri ve yasal düzenlemelerin topluma yansımalarını, engel sebeplerini ve sınıflandırmaları, bu sınıflandırmalara yönelik pozitif ayrımcı düzenlemeleri, düzenlemelerin uluslararası düzeyde kabul gören standartlarını ve ilkelerini içermektedir.

Toplumu oluşturan birey doğuştan veya sonradan, kalıcı veya geçici bazı fiziksel engellere maruz kalabilmektedir. Kişinin kendi bedeninde sahip olduğu bu engeller sosyal yaşamına, ihtiyaçlarına, yaşadığı kenti kullanma haklarına da engel olabilmektedir. Engellilerin kentteki tüm kullanım hakları ve aslında diğer tüm insanlar gibi eşit yaşama haklarına sahip olmaları gerçeği, kente her koşulda olumlu şekilde yansımamaktadır. Kente yansımaları aşamasında dikkate alınması gereken husus yalnızca engelliler değil, tüm vatandaşlar için erişilebilir, algılanabilir ve sağlıklı kentler yaratmaktır.

Kentlerde artan nüfusla birlikte, kentsel alanların ve kent mobilyalarının kullanımı da artmakta ve yoğun kullanımlar beraberinde olumsuz koşulları ortaya çıkarmaktadır. Mekânsal yapıyı kapsayıcı biçimde ele alan Cavinton ve Hannah (1997, s. 126), herkes için tasarım anlayışını “mümkün olan en fazla sayıda kullanıcıya bağımsızlık sağlayan, kullanıcıların özel gereksinimlerine uyum sağlayan, estetik olarak üst seviyede, kullanıcı ile iletişimi kolay, sürdürülebilir tasarımları hedeflemesi ve detayları önemsemesi” şeklinde ifade etmiş ve mekânların demografik yapıyla orantılı olarak değişmesi gerektiğini vurgulamışlardır.

Engellilere yönelik standartlar ve mekânsal düzenlemelere yönelik ilkeler makro ölçekten mikro ölçeğe ele alındığında ve kentsel uygulamalar göz önünde bulundurulduğunda günümüz koşullarında halen erişim güçlüklerinin yaşandığı görülmektedir. Engelli olarak sınıflandırılan grubun dışında, kısa süreliğine fiziksel engellere maruz kalınması halinde dahi erişim güçlüklerinin önemli ölçüde yaşandığı söylenebilir. Mimari ve fiziki çevrenin yanında, engellilere yönelik sağlıklı ve erişilebilirlik meskenler, güvenli ulaşım imkânları gibi hususlar da engellerin ortadan kaldırılması ile doğrudan ilgili ve önemli hususlardır.

Engelli insanların toplumun “ayrı” bir kesimi olmaktan çok “bütünleşmiş” bir parçası olduğunun kabul edilmesi ve kentsel yaşama katılım anlamındaki gereksinmelerinin “engelli” olmaktan çok, duyarlıklı “insan gereksinimleri” biçiminde ele alınması, tasarımın insanların tümünü kapsayan “bütünleştirici”, “ayrısız” bir işleyiş anlayışı olmasını getirmektedir (Koç, 2001, s. 52).

Seyyar (2013), geniş anlamda insan hakları, dar anlamda sosyal haklar bağlamında özel ve kamusal hakların bütün vatandaşlara eşitlik ilkesi doğrultusunda verilirken, engellilerin de bu haklardan fırsatta eşitlik ilkesine göre de yararlanabilmeleri gerektiğine vurgu yapmıştır. Bunun hayata geçirilmesinin ise genelde her türlü engeli ortadan kaldırmayı hedefleyen pozitif ayrımcılık yöntemleri ile gerçekleştirilebildiğini, örneğin engellilere istihdam hakkını tanımakla kalmayıp, emek piyasasına dönük engelli kota sistemi veya korumalı işyeri gibi uygulamalarla bu hakkın veya hedefin somut olarak hayata geçirilmesinin sağlanmasının engelli dostu aktif sosyal politikaların bir yansıması olduğunu öne sürmektedir.

Herkes için tasarım, evrensel tasarım, eşitlikçi tasarım vd. konular tüm bireylerin taleplerine eşit ölçüde cevap verebilen kentsel düzenlemelerin ortaya konulmasını savunmaktadır. Çalışma bütününde evrensel tasarıma yönelik ilkeler ile birlikte, engellilere yönelik “pozitif ayrımcı” ilkelerin mevcut durumları değerlendirilmiştir.

Başka bir deyişle; evrensel tasarım düşüncesinin mekânda somutlaştırılmadığı veya yetersiz kaldığı durumlarda, engellilere yönelik belirleyiciler, öncelikli alanlar,

özel tasarımlar, işaretler gibi ayrımcı düzenlemelerin ön planda tutularak iki ayrı konunun bir bütün olarak ele alınmasının gerekliliği ve toplumsal bütünleşmenin önemi vurgulanmıştır.

Bu araştırmanın amacı; engelli bireylerin kamusal mekanlarda karşılaştıkları erişilebilirlik ve ulaşılabilirlik içerikli sorunların, Ankara İli, Çankaya İlçesinde farklı mekânsal ve işlevsel karakteristikteki 3 (üç) örneklem alan bağlamında ele alınarak, ilgili mevzuat ve uluslararası düzenlemeler eşliğinde değerlendirilmesi ve geleceğe yönelik çözüm önerileri sunulmasıdır.

1.2 Çalışmanın Sorun Alanı ve Değerlendirme Yöntemi

Ulaşılabilirlik Stratejisi ve Ulusal Eylem Planı'nda (Ulaşılabilirlik Stratejisi ve Ulusal Eylem Planı'nda [USUEP]¹, 2010-2011) belirtildiği üzere, engelliler yapılı çevreyi, fiziksel düzenlemelerin yetersizliği ve çeşitli engellerin varlığı nedeniyle, güçlüklerle ya da yardım alarak kullanılabilmektedirler. Engellilerin toplum yaşantısına en az engelli olmayanlar ile eşit fırsatlarda katılabilmelerinin sağlanmasında mekânsal düzenlemeler önemli bir yer tuttuğu raporda vurgulanmıştır. Uygun yapılı çevre oluşturulmadığında konutunda dahi yaşamakta zorlanan engelliler, en temel kamusal hizmetler olan sağlık, eğitim, rehabilitasyon hizmetlerinden faydalanamamakta, sportif ve kültürel etkinliklere katılamamakta, park ve bahçelerde vakit geçirememekte, kısaca toplum hayatından dışlanarak yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmaktadır.

Kentlerdeki sağlıklı veya sağlıksız, fiziksel yeterliliği olan veya olmayan tüm bireylere yönelik eşitlikçi tasarımlar dünyada birçok ülkede toplumsal önceliklerin başında yer almakta iken, ülkemizde bu durumun olumsuz örneklerine rastlanma oranları ve fiziksel çevreden beklentiler oldukça fazladır.

Çalışma alanı olarak seçilen Türkiye'nin en büyük nüfusa sahip ikinci ili olan Ankara ve Ankara'nın en büyük nüfusa sahip birinci ilçesi olan Çankaya ilçesi

¹ Kısaltmalar resmi nitelikte olmayıp, yazar tarafından oluşturulmuştur.

seçilmiştir¹. Seçilen alanın Türkiye'nin nüfus ve yaşama katılma yönünden önemli il ve ilçelerinden biri olmasının, çalışmaya önemli ölçüde katkı sağlayacağı değerlendirilmiştir.

Türkiye geneline yönelik görüşlerin, raporların, anket sonuçlarının ve tüm araştırmaların ortaya konulmasının yanında, seçilen alandaki önemli bazı alanlar detaylı olarak incelenerek, çalışma bütünündeki konular ışığında incelemelerde bulunulmuştur. Öncelikle Çankaya ilçesinde üç farklı mahalle seçilmiştir. Mahalleler içerisinde önemli noktalar işaretlenerek, belirlenen güzergâhlar üzerinde erişilebilirliğe ve engelsiz tasarıma yönelik görsel materyal ile görüşler derlenerek tespitler ortaya konulmuştur.

Çalışmanın bu bölümünde, çalışma konusu olan engelli, engellilik, engellinin mekânı ve kentsel alanları kullanımı, erişilebilirlik, erişim vd. dizinler çerçevesinde, şehir ve bölge planlama, mimarlık ve peyzaj mimarlığı alanlarında literatür taraması yapılarak, çalışmanın amacına paralel nitelikte çalışmalardan elde edilen yöntem/sonuç/değerlendirme örneklerine kısaca yer verilmiştir.

Şehir ve bölge planlama alanında yapılan çalışmalardan biri olan 'engelli insanlar için kentsel tasarım' (Gökçen, 1999) adlı çalışma; engelli bireylerin ihtiyaçları doğrultusunda dış mekânların tasarım standartlarının ve ölçülerinin belirlenmesi, seçilen alanların bu standartlara göre tekrar tasarımını içermektedir. Evrensel tasarım prensiplerinin açıklanması ve insanların topluma katılımlarının önemi ile birlikte engelli insan sayısının artışının sebepleri ortaya konulmuştur. Sonuç olarak seçilen alandaki engellilere yönelik ihtiyaçlar doğrultusunda fiziksel çevredeki standart hataları belirlenerek, standartlara uymayan alanlar ortaya konulan tasarım esaslarına göre ele alınarak tasarlanmıştır.

Yapılan bir diğer araştırma olan 'özürlüye uygun açık alan tasarımı ve kullanımlarının değerlendirilmesi' (Erkesim, 1999) kapsamında ise İstanbul

¹ Türkiye İstatistik Kurumu, adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları 2018 yılı verilerine göre sıralanmıştır.

örneğinde çalışmalar ortaya konulmuştur. Çalışmanın temel amacı, engelli hareketine yönelik tasarımların araştırılması, dünya ve çalışma alanı bazında örneklerin ve uygulanabilirliklerin değerlendirilmesi, buna bağlı olarak yapılan anketlerle engelli ihtiyaçlarına yönelik çözüm önerilerinin ortaya konulması şeklindedir. Anket çalışmaları belli kuruluşlara bağlı yüz engelli bireyle yapılarak, engellilerin açık alanlardaki aktivitelerden ne şekilde faydalanabildiklerine dair sonuçları ve sonuçlara yönelik dikkate alınması gereken öneri setlerini içermektedir.

Yavaş (2002) tarafından yapılan ‘özürlülerin kentsel mekânda hareketliliği’ adlı çalışmada amaç, engelli bireylerle yapılan anketler sonucu özürlü kişilerin kentsel mekânda karşılaşılan engellerin saptanması ve kullanıma uygun tasarımların araştırılması, yurt dışı örneklerin ortaya konulması ve sonuçların değerlendirilmesi şeklindedir. Bu amaçla hazırlanan çalışmada çalışma alanındaki kütüphanelerde incelemeler yapılarak, çeşitli kaynaklardan konunun teorik çerçevesini oluşturacak bilgilere ulaşılmıştır. Toplam yüz kişiye uygulanan anketler, bedensel ve görme engellilerle sınırlandırılmıştır. Sonuç itibarıyla; kentsel tasarım, yasal çerçeve, eğitim rehabilitasyon gibi temel esaslara yönelik tespit, değerlendirme ve öneriler ortaya konulmuştur.

Şehir ve bölge planlama konusunda yapılan ve işbu çalışmaya ışık tutan bir diğer örnek ise ‘kentsel yaya mekanlarındaki tüm kullanıcılar için karar-destekli bir tasarım modeli önerisi; Ankara kent merkezi örnekleme’ (Polat, 2002) adlı çalışmadır. Bu çalışmada engelli bireylerin mekânsal erişebilirliğine dair gereksinimlerinin saptanmasına yönelik yöntem geliştirilmiştir. Engelli bireyin kentsel yaya mekânlarındaki tasarım uygulamalarının yetersizliği vurgulanarak, evrensel tasarım ilkeleri ile modelleme çalışması ve uygulama yöntemi ilişkilendirilmiştir.

Mimarlık alanında ortaya konulan çalışmalardan biri ise ‘kentsel mekanlardan ve kamu binalarından sakatların daha iyi kullanılması için öneriler’ (Türkeli, 1994) adlı çalışmadır. Bedensel engellilerin hedef grubu olarak seçildiği bu çalışmada, engellilerle görüşmeler yapılarak mevcut durum ve problemleri belirlenerek,

engellilere yönelik ana tasarım ilkeleri tartışılmıştır. Tablolar ve çizimler yardımıyla önerilen gerekli tasarımda; halka açık üç adet kamu binası örnek olarak seçilerek, binaların uygunlukları yüzdeler ile ifade edilmiştir. Ayrıca tasarım hatalarını belirleyen bir kontrol listesi oluşturulmuş ve önem verilmesi gereken detaylara yer verilmiştir.

Aynı yıl yapılan ‘öğretilebilir zihinsel özürlü çocuklar için özel eğitim okulları kullanıcı ihtiyaçları ve fiziki mekan özellikleri’ (Tos, 1994) adlı çalışma ise, zihinsel engelli çocuklar için özel eğitim okullarının tasarımına veri oluşturmak amacıyla yapılmıştır. Çalışma alanı içerisindeki üç adet öğretilebilir çocuklar okulunun paralelinde ülke özel eğitim okulları incelenmiş ve bu konu ile ilgili yapılmış çalışmalar değerlendirilmiştir. Aynı zamanda mevcut binalar ile ilgili sorunların belirlenmesi kapsamında seçilen yöntem ve teknikler; gözlem, görüşme, anket, literatür araştırması, plan, şema, fotoğraf ve krokilerle yapılan tespitlerdir. Böylece fiziki mekanlarla ilgili sorunların belirlenmesiyle gelecekte yapılacak binalara altlık oluşturacak verileri ortaya koymak amaçlanmıştır.

Daha sonra 2011 yılında ortaya konulan ‘kamusal alanda bedensel engelliler için sıhhi tesisat gereçleri tasarımı ve önerileri’ (Ağdacı, 2011) adlı çalışmada bedensel engellilerin ve yaşlıların, tuvalet ihtiyaçları, kamusal alanlardaki tuvaletler çerçevesinde ele alınarak incelenmiş, sorunlara, çözümler aranmasına çalışılmıştır. Araştırmalar sonucunda elde edilen bilgiler ve tasarım kıstasları doğrultusunda, kamusal alanlarda, bedensel engellilerin ve yaşlıların kullanımına yönelik, çok amaçlı tuvalet tasarımı önerileri ve sıhhi tesisat gereçleri ve donatılarına yönelik tasarım önerileri sunulmuştur.

Yıldırım (2014) tarafından yapılan ‘kamu ve özel sektörde hizmet veren kurum ve kuruluş binalarının engelli bireylere uygunluğunun incelenmesi (Elazığ il örneği)’ adlı çalışmada il merkezinde bulunan üç yüz adet kamu ve özel sektöre ait binaların incelenmesi amacıyla, bina gözlem formu geliştirilerek binaların engellilerin kullanımına uygunluğuna bakılmıştır. Gözlem formundaki araştırma konuları; merdivenler, kapı eşikleri, rampalar, asansörler vd. kullanım alanlarını içermekte

olup, katılımcıların verdiği yanıtların oransal dağılımları ortaya konulmuştur. Sonuç olarak binaların engelli kullanımına yönelik ciddi eksiklikleri ve standartlara uygun olmayan düzenlemeleri tespit edilmiştir.

Bina ölçeğinde yapılan çalışmalardan bir diğeri ise ‘otel yapılarında engelli bireye yönelik çözümler’ (Artün, 2018) adlı çalışmadır. Türkiye’de engellilere yönelik bir tatil konaklama yapısının olmadığı yönünde; İstanbul’daki farklı mekân tipolojileri incelenerek, özellikle otel yapılarının engelli bireye ne derece hizmet ettiği irdelenmiştir. Sonuç itibarıyla, engelli bireyin gereksinimleri doğrultusunda ulaşılabilir, engelsiz otel tasarımlarının sayıca az olduğu ve mekânsal açıdan kullanım zorluklarının yaşandığı izlenmiş, engelli ve yakınlarının kullanımına uygun otel yapılarına öneriler getirilmiştir.

Mimarlık alanında engellilere yönelik bir diğerk çalışma olan ‘ilkokulların sirkülasyon alanları ve engelli tuvaletlerinde fiziksel engellilere yönelik erişilebilirlik analizi: Trabzon ili örneği’nde ise (Ergün Tuna, 2018) okuma yazma oranı düşüklüğüne sebep gösterilen eğitim yapılarının erişilebilir olmaması yönünde mevcut eğitim yapılarının fiziksel engellilerin erişilebilirliği açısından irdelenmesi, problemli alanların tespit edilmesi, bu alanlara yönelik çözüm önerileri sunulması ve bu çalışmanın daha sonraki araştırmalarda kaynak oluşturmasını sağlanması amaçlanmıştır.

Peyzaj mimarlığı alanında engelli kullanımına yönelik yapılan çalışmalardan bazıları sırasıyla özetlenmiştir. Bu kapsamda Karaelmas (1998) tarafından yapılan ‘Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Saray Rehabilitasyon Merkezi dış mekân planlaması’ adlı çalışmada belirtilen alanlarda yapılacak planlama çalışmaları ile yaratılan/geliştirilecek/yaratılacak aktivite alanlarıyla çocukların bedensel, zihinsel ve sosyal yönden gelişmesinin sağlanmasına yönelik değerlendirmeler ortaya konulmuştur.

Yapılan bir diğerk araştırmaya ‘peyzaj düzenlemelerinde özürllülerin kullanımları ile ilgili sorunların saptanması’ (Bekiroğlu, 2002) adlı çalışma örnek gösterilebilir.

Çizimlerle desteklenerek aktarılmaya çalışılan kentsel dış mekanlarda engellilerin kullanımına yönelik çözüm önerileri ile birlikte, seçilen alanda sahil bandını kullanan ve yaşayan engelli bireylerin, demografik yapılarının, gereksinimlerinin ve karşılaştıkları sorunlarının belirlenmesi amacıyla anket çalışması yapılarak sonuçlar değerlendirilmiştir.

Yıldız (2003) tarafından ortaya konulan ‘engelliler için dış mekan tasarım özellikleri’ adlı çalışmada ise, engellilerin gereksinimleri doğrultusunda kentsel alanlar ele alınarak tasarım standartları belirlenmiş ve değişik engelli gruplarının bu alanları kullanımları için ortak tasarım çözümleri önerilmiştir.

Engellilere yönelik standartların kente yansımaya yönelik olarak yapılan ‘engellilere yönelik İzmir ili Bornova ilçesi örneğinde kentsel yeşil alan standartlarının irdelenmesi’ (Keskin, 2011) adlı çalışma, seçilen alanda bulunan yeşil alanlardaki fiziksel düzenlemelerin, yapılan anket çalışmaları ışığında sonuçlarının değerlendirilmesi ve önerilerin sunulması şeklinde tamamlanmıştır.

Erişebilirlik konusunda yapılan çalışmalardan biri olan ‘Ankara Dikmen Vadisi Parkı, Göksu Parkı ve Can Yücel Parkı örneklerinde parkların erişebilirlik açısından irdelenmesi’ (Gündoğdu, 2019) kapsamında, çalışma alanında farklı özelliklerde seçilen üç parkın; fiziki mekâna ulaşma, mekânı kullanma ve mekândan ayrılma konularında, erişebilirlik ve donatı elemanları açısından sınırlılıkları, yerinde yapılan gözlemler ile yasa ve yönetmelikler çerçevesinde irdelenmiştir. Elde edilen veriler ışığında parklarda engellilerin rahat hareket edebilmelerine yönelik öneriler getirilmiştir.

Ortaya konulan tüm bu çalışmalar ve belirlenen yöntem ışığında çalışma alanı olarak belirlenen Ankara ili, Çankaya ilçesi sınırlarında tüm bireylerin kullanımı ve erişebilirliği açısından önemli görülen bazı kamusal mekânlar, alanlar ve bu önemli yerlerin bir arada olduğu güzergâhlar belirlenmiştir. İnceleme alanı seçilirken; konut alanı, ticari birimler, ulaşım noktaları, sağlık hizmetleri vb. başlıca yaşamsal faaliyetlerin yoğun olarak gerçekleştiği mahalleler tespit edilmiştir. Bu mahalleler

üzerinde başlangıç ve bitiş noktası olarak önemli yerler seçilerek, güzergâhların mesafeleri, güzergâh boyunca erişilen diğer yerler, değerlendirme unsurları belirlenmiştir.

Seçilen üç mahallenin ortak özelliği sağlık, eğitim, ulaşım gibi başlıca temel ihtiyaçlara yanıt veren, Çankaya ilçesinin başta Kızılay olmak üzere, birçok ihtiyaca aynı anda yanıt verebilen küçük merkezler oldukları düşünülebilir. Başka bir deyişle; Emek Mahallesi'ndeki Ankara Şehirlerarası Otobüs Terminali'nin Ankara'nın tek büyük otogarı olması ile birlikte Bahçelievler mevkiyle sosyo-kültürel aktivitelerin bütünleştiği bir merkez olduğunu, Aydınlar Mahallesi'ndeki sağlık, ticaret, konut alanlarının Dikmen bölgesinde bir arada bulunduğu bir merkez niteliği taşıdığını ve son olarak Kızılay Mahallesi'nin ulaşım, sağlık, ticaret, eğitim vd. tüm bu ihtiyaçları aynı anda karşılayan bir merkez niteliği taşıdığını ifade etmek mümkündür.

Verilerin analiz edilmesi aşamasında; konum bilgisi alan mobil cihazlar, konum üzerindeki görsellerin dijital ortamlara aktarımı, engelli kullanıma uygunluk durumlarının (olumlu-olumsuz) haritalar üzerinde işaretlenmesi, değerlendirme ölçütleri, ölçütlerin puanlanması gibi değerlendirme yöntemleri elde edilen yazılı-görsel materyallerle güçlendirilmiştir. Mahalleler bazında tüm analizler, bölge ve alan ölçeğinden bina ölçeğine kapsayıcı bir yaklaşımla ele alınmıştır. Görsellerin tamamı en güncel durumu aktarmak amacıyla, 2019 yılı ağustos ayında sahadan toplanarak, işbu çalışma kapsamında derlenmiştir.

1.3 Çalışmanın Olanak ve Sınırları

Çalışmada bazı engel gruplarının, örneğin; zihinsel engelli veya öğrenme güçlüğü olan bireylerin, fiziksel aktiviteleri ve mekân içerisindeki düzenlemelere ne şekilde yanıt vereceği konusunun, kişinin bilişsel süreçlerine ve davranışlarına dayalı olarak psikolojik ve ruhsal boyutlarda analiz edilmesi, incelenmesi ve değerlendirilmesi gerektiğinden, çalışma detaylarına dahil edilmemiştir. Bu bağlamda kentsel alanları kullanma aşamasında özel bilgilendirme süreçlerine yanıt verebilecek ve destek

eğitim hizmetlerine ihtiyaç duymadan mekânı kullanabilecek görme engelliler ve bedensel engelliler çalışmada ön planda tutulmuştur.

Tez konusu olarak belirtilen “kentsel kamusal açık mekânlar” konunun kapsayıcı olması sebebiyle aslında farklı alanları bir arada değerlendirme aşamasında açıklanması gereken bir tanımlar bütünüdür. Öyle ki; kentsel alan, kamusal alan, kentsel mekân ve kamusal mekân farklı tanımlamalar içermektedir.

Kaplan ve Öztürk’e göre (2004) kentsel kamu mekânı denildiğinde anlaşılan “kentsel açık mekân” aslında kamu mekânının bir türünü tanımlayabilmektedir. Jackson’a göre ise (1987) kamusal bölgeler temel sosyal kuralları izleyen herkesin geçici kullanımına açık bölgeler olarak tanımlanırken, kamusal mekânlar ise herkese ait olan mekânlar olarak tanımlanmıştır. Kamusal bölgeye ait mekânlar olarak düşünölebilen kamusal mekânlar "tüm yurttaşların kullanım ve beğenisine açık yer veya mekân" olarak tanımlanmaktadır.

Kentsel kamusal açık mekânların tanımlanmasına yönelik olarak ise, kamusal mekânın açıklığına binaen Lynch (1990) açık alanları: “Spor ya da oyun alanı ya da halk için toplanma alanı olarak kullanılmalıdır, ayrıca giriş ve kullanımı sınırsız olmalı, engelsiz ulaşılabilir, korunmasız, samimi, serbest olmalıdır ve açık alanların tüm bu tanımlarla birlikte o bölgedeki insanlar arasında kendiliğinden gelişen hareketleri barındırmalıdır. Bu alanlar; halka açık yeşil alanlar, parklar, meydanlar, plazalar vs. olabilir” şeklinde tanımlamaktadır.

Yapılan bu çalışma engellinin bir noktadan, belirlenen diğer bir noktaya geçişindeki tüm bu alanları kapsamaktadır. Örneğin; sağlık biriminden parka gitmekte olan bir birey, kamusal mekândan kentsel açık alana erişimini kentsel alanlar üzerinden gerçekleştirmektedir. Çalışmanın değerlendirme bölümünde seçilen noktalarda ve bu noktalar arasındaki tüm alanlar, tez konusunun “engelliler tarafından kullanım” ve “erişebilirlik” temelleri üzerine kurulu olması sebebiyle bütöncöl olarak ele alınmıştır.

Çalışmanın bütününde Türkiye İstatistik Kurumu’nun yapmış olduğu engellilere yönelik araştırmalar üzerinden istatistiksel veriler derlenmiş, çalışma alanındaki güncel verilerin edinilmesi konusunda ilgili kurum ve kuruluşlarla (belediye, muhtarlık, dernekler, kaymakamlık vd. kurum alt birimleri) yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiş, mevcut durumun tespiti ve değerlendirilmesi aşamasında ise sahadan 2016 yılından bu yana (çalışma süresince) görsel veriler edinilmiş ve güncel olanlar temelde ele alınmak üzere çalışmaya aktarılmıştır.

Kurumlardan edinilen farklı tarihli ve farklı başlıklı tüm kaynaklar metinler içerisinde belirtilmiştir. Çalışma bütününde yararlanılan raporlar, kılavuzlar, kitaplar, istatistikler, araştırmalar vd. başlıca kaynakların edinildiği kurumlar listesi aşağıda sıralanmaktadır:

- Dünya Engelliler Vakfı
- Başbakanlık Özürllüler İdaresi Başkanlığı
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- Çankaya Belediyesi, Engelli Hizmetleri Birimi
- Hacettepe Üniversitesi, Engelliler Araştırma ve Uygulama Merkezi
- Birleşmiş Milletler, Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme
- Dünya Sağlık Örgütü
- Türk Standartları Enstitüsü
- Millî Eğitim Bakanlığı, Aile ve Tüketici Hizmetleri, Engelli Bireyler
- Resmî Gazete
- Türkiye İstatistik Kurumu

Çalışmanın dördüncü bölümünde verilen uygunluk durumu değerlendirmeleri görsellerinde, çalışma bütününde ele alınan doğrudan engellilerle ilgili olan uluslararası standartların (TS 9111, TS 12576 vd.) detaylı çizimlere (genişlik, yükseklik, uzaklık vb. ölçüler) “engelliler tarafından kullanım” ve belirlenen alanlardaki erişebilirlik konusunun ön planda tutulması amacının dışına çıkılmaması yönünde yer verilmemiştir. Edinilen tespitler ışığında hazırlanan görseller, bu standartların genel ilkelerini içermekte olup, detaylı düzenleme unsurlarının kentsel

ölçekten ziyade yapı/bina ölçeğinde düzenlemeler olması sebebiyle çalışma kapsamında dikkate alınmamıştır. Uygunluk durumlarına yönelik işaretlemeler (uygun/uygun değil), engellilere yönelik standart ve ilkelerin mekâna yansımadaki erişilebilirlik, algılanabilirlik, güvenilirlik, süreklilik, esneklik vd. ölçütlerine göre genel değerlendirmesinin görseller aracılığıyla aktarımıyla gerçekleşmiştir.

BÖLÜM İKİ

ENGELLİ VE ENGELLİLİĞE YÖNELİK GENEL ÇERÇEVE

2.1 Engelli ve Engellilik Tanımı

Tüm bireyler; fiziksel ve kişisel özellikler ile birlikte, bazı yeterlilik ve kabiliyetlerine göre farklılık gösterebilmektedir. Bu yönde bir eksiklik, kayıp olarak nitelendirilen “engellilik”; toplumun farklı sosyal düzeylerinde günlük yaşam içinde “sakat, özürlü, kör, sağır, dilsiz” gibi farklı şekillerde isimlendirilmektedir. Çalışmanın bu bölümünde toplumda kabul edilen ve genel anlamda benimsenmiş “engelli” tanımlarına yer verilmiştir.

Öztürk (2011) Türkiye’de engelli gerçeği adlı çalışmasında engelliliği, “doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük ihtiyaçlarını karşılamada güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi” olarak tanımlamıştır. Engelliliğin tanımında bazı sosyal faktörlerin dikkate alınması gerektiğine vurgu yaparak, bu faktörleri şu şekilde sıralamıştır:

- Bakıma muhtaçlık
- Çalışabilirlik
- Sosyal hayata uyumun sağlanabilmesi
- Ulaşılabilirlik ve erişilebilirlik

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1975 yılında kabul edilen Engelli Haklarına Dair Beyanname’sinde (*Declaration on the Rights of Disabled Persons*) “*disabled person*” yani engelli bireyin tanımı doğuştan veya sonradan oluşan nedenlerle, bireysel ve/veya sosyal hayattaki gereksinimlerini, fiziksel veya zihinsel bazı yetersizliklerinden ötürü, tamamen veya kısmen yerine getiremeyen herhangi bir kişi anlamına gelir¹.

¹ United Nations Human Rights internet sayfasından, Declaration on the Rights of Disabled Persons başlığı altında verilen metinden çevrilmiştir (Nisan, 2018).

URL: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/RightsOfDisabledPersons.aspx>

Dünya Sağlık Örgütü, engelli veya özürlülük kavramı hakkında aşağıdaki gibi hastalık sonuçlarına dayanan, sağlık yönüne ağırlık veren bir tanımlama ve sınıflama yapmıştır (Koca, 2010):

- Noksanlık (Impairment): “Sağlık bakımından ‘noksanlık’ psikolojik, anatomik veya fiziksel yapı ve fonksiyonlardaki bir noksanlığı veya dengesizliği ifade eder.”
- Özürlülük (Disability): “Sağlık alanında ‘sakatlık’ bir noksanlık sonucu meydana gelen ve normal sayılabilecek bir insana oranla bir işi yapabilme yeteneğinin kaybedilmesi ve kısıtlanması durumunu ifade eder.”
- Maluliyet (Handicap): “Sağlık alanında ‘maluliyet’ bir noksanlık veya sakatlık sonucunda, belirli bir kişide meydana gelen ve o kişinin yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel durumuna göre normal sayılabilecek faaliyette bulunma yeteneğini önleyen ve sınırlayan dezavantajlı bir durumu ifade eder.”

Türk Dil Kurumu (2006) güncel Türkçe Sözlüğünde ise;

- Engelli: Vücudunda eksik veya kusuru olan
- Sakat: Vücudunda hasta veya eksik bir yanı olan, engelli, özürlü
- Özürlü: Özürlü olan, engelli şeklinde benzer anlamlı kelimelerle tanımlanmaktadır.

Engellilerin Sorun ve Beklentileri Araştırması (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2010) kapsamında ortaya konulan tanımlar ve sınıflamalar içerisinde ise engelli: “Doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duysal, sosyal yetilerini çeşitli derecelerde kaybetmiş, normal yaşamın gereklerine uyamayan kişiler” olarak tanımlanmaktadır.

Resmî Gazete’de yayınlanan 5378 sayılı Kanun No’lu “Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmün Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun” kapsamında Madde 3’te verilen “Özürlü” tanımı: “Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duysal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük

gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi” olarak ifade edilmektedir (Resmî Gazete, 2005).

Konu hakkında 25.4.2013 tarihli ve 6462 sayılı Kanunun 1’inci maddesiyle, “özürlü” ibareleri “engelli” olarak değiştirilmiş ve “özürlü” ibaresi diğer tüm mevzuatlardan kaldırılmıştır. Böylece 5378 Sayılı Özürlüler Kanunu, 5378 Sayılı Engelliler Kanunu olarak kabul edilmiştir.

Tarihsel süreçte birçok farklı ibare yasal düzenlemelerle kesinlik kazanmış olsa da günümüzde halen “özürlü, sakat” gibi tanımlamalar duymaktayız. Engelli kavramı çalışma bütününde ve günlük yaşamda genel anlamda kabul görmüş olsa da engellilerin türlerine ve sınıflandırmalara yönelik belirsizlik sorununun önüne geçememektedir. Çalışmanın devamında farklı kurumlarca kabul gören sınıflandırmalara ve özelliklerine yer verilmiştir.

2.2 Engellilerin Sınıflandırılması ve Engel Türlerine Yönelik Özellikler

Türkiye Cumhuriyeti sınırları dâhilindeki hanelerde yaşayan engellilere yönelik Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından oluşturulan Ulusal Engelliler Veri Tabanında engelli türleri, aşağıdaki sekiz farklı şekilde sınıflandırılmıştır (TÜİK, 2010):

- I. Görme Engelli: Tek veya iki gözünde tam veya kısmi görme kaybı veya bozukluğu olan kişilerdir. Görme kaybı ile birlikte göz protezi kullananlar, renk körlüğü, gece körlüğü (tavuk karası) olanlar da bu gruba girmektedir.
- II. İşitme Engelli: Tek veya iki kulağında tam veya kısmi işitme kaybı olan kişilerdir. İşitme cihazı kullananlar da bu gruba girmektedir.
- III. Dil ve Konuşma Engelli: Herhangi bir nedenle konuşamayan veya konuşmanın hızında, akıcılığında, ifadesinde, sesinde bozukluk olan kişilerdir. İşittiği halde konuşamayanlar, gırtlakçı alınanlar, konuşmak için alet kullananlar, kekemeler, afazi, dil-dudak-damak-çene yapısında bozukluk olanlar bu gruba girmektedir.

IV. Ortopedik Engelli: Kas ve iskelet sisteminde yetersizlik, eksiklik ve fonksiyon kaybı olan kişilerdir. Kol, ayak, bacak, parmak ve omurgalarında kısalık, eksiklik, fazlalık, yokluk, hareket kısıtlılığı, şekil bozukluğu, kas güçsüzlüğü, kemik hastalığı olanlar, felçliler, serebral palsi, spastikler ve spina bifida olanlar bu gruba girmektedir.

V. Zihinsel Engelli: Çeşitli derecelerde zihinsel yetersizliği olan kişilerdir. Zekâ geriliği olanlar (mental retardasyon), Down Sendromu, Fenil ketonüri (zekâ geriliğine yol açmışsa) bu gruba girmektedir.

VI. Ruhsal ve Duygusal Engelli: Duygu, düşünce ve davranışlardaki normalden farklı örüntüler nedeni ile günlük yaşam aktivitelerine tamamlamada, kişiler arası ilişkilerini devam ettirmede güçlük yaşayan kişilerdir. Depresyon, şizofreni gibi hastalıklar bu gruba girmektedir.

VII. Süreğen Hastalık: Kişinin çalışma kapasitesi ve fonksiyonlarının engellenmesine neden olan, sürekli bakım ve tedavi gerektiren hastalıklardır (kan hastalıkları, kalp-damar hastalıkları, solunum sistemi hastalıkları, sindirim sistemi hastalıkları, idrar yolları ve üreme yolları hastalıkları, cilt ve deri hastalıkları, kanserler, endokrin ve metabolik hastalıklar, sinir sistemi hastalıkları, HIV)

VIII. Çoklu Engellilik: Birden fazla engel türüne sahip olan kişilerin oluşturduğu çoklu gruptur.

Nüfus ve Konut Araştırması'nda (TÜİK, 2011) ise engelli nüfus ve engelli nüfus oranları; kadın, erkek ve toplam olmak üzere aşağıdaki altı farklı türde gruplandırılmıştır:

- I. Görmede zorluk yaşayanlar
- II. Duymada zorluk yaşayanlar
- III. Konuşmada zorluk yaşayanlar
- IV. Yürümede, merdiven çıkmada veya inmede zorluk yaşayanlar
- V. Bir şeyler taşımada veya tutmada zorluk yaşayanlar
- VI. Yaşlılarına göre öğrenmede, basit dört işlem yapmada, hatırlamada veya dikkatini toplamada zorluk yaşayanlar

Engelli çeşitliliğine ve engel gruplarına yönelik detaylı bilgiler, Millî Eğitim Bakanlığı, Aile ve Tüketici Hizmetleri (2011) tarafından engelli bireyler üzerine hazırlanan öğrenme materyalinde aşağıdaki sekiz farklı türde gruplandırılmıştır:

- I. Görme engelliler
- II. İşitme engelliler
- III. Ortopedik ve süreğen hastalığı olanlar
- IV. Zihinsel engelliler
- V. Dil ve konuşma güçlüğü olanlar
- VI. Öğrenme güçlüğü olanlar
- VII. Üstün zekâlı ve özel yetenekliler
- VIII. Duygusal ve davranış bozukluğu olanlar

Çalışma yöntemi bölümünde verilen engellilere yönelik kapsamlı araştırmaların yapıldığı başlıca kurumlar ve ilgili raporlarından derlenen engellilere yönelik sınıflandırmalar yukarıda belirtildiği gibi farklı şekillerde gruplanmakla birlikte, engelli türlerine yönelik tanımlamalar da farklılaşmaktadır. Bu durumun çalışmaların, araştırmaların veya çalışma kapsamında değerlendirilen engel sorunlarına ilişkin bir kümelenme olduğu düşünülebilir.

Tüm sınıflandırmalarda ortak olan görme, işitme, konuşma, ortopedik ve zihinsel engelli grupların dışında; yürümede, merdiven çıkmada veya inmede zorluk yaşayanlar ve bir şeyler taşımada veya tutmada zorluk yaşayanlar aslında ortopedik engelli grubuna dahil edilebilir tanımlamalardır. Bir diğer örnek olarak; farklı sınıflandırmalar olan öğrenme güçlüğü, duygusal ve davranış bozuklukları gibi teşhisler zihinsel engelliler sınıflandırmasına dahil olabilmektedir.

Engelli türlerinin ortaya konulma amacı; engellinin mekândaki hareketi ve bu bağlamda sahip olduğu engellilik durumlarının öncelikle belirlenmesidir. Ortaya konulan engelli türlerinin incelenmesi neticesinde çalışmanın bu bölümünde genel sınıflandırmalarda ortak ve başlıca engelli türlerine ve detaylarına yer verilmiştir.

2.2.1 Görme engelliler

Görme engeli; hayatın çeşitli dönemlerinde geçirilen hastalık, kaza vb. sebepler ile veya doğuştan getirilen özellikler ile olabildiği gibi doğum anındaki komplikasyonlar sonucu da olabilmektedir. Görme engelli bireylerin çevrelerini algılamaları ve bilgi toplamaları sağlam kalan duyularına dayalı olmaktadır. Görme engelli bireyler, dokunma duyularından geniş ölçüde yararlanmaktadırlar. Bu duyunun kullanılması ise bu bireylere sağlanan uygun özel eğitim yöntemleri ile olmaktadır. Görme engellilerin sınıflandırılması üç farklı şekilde ortaya konulmuştur (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2011, s. 35).

- Körler: Bütün düzeltmelere rağmen iki gözle görmesi 1/10'dan aşağı olan, eğitim öğretim çalışmalarında görme gücünden yararlanması mümkün olmayan kişidir.
- Az görenler: Bütün düzeltmelere rağmen iki gözle görmesi 1/10 ile 3/10 arasında olan ve özel birtakım araç ve yöntemler kullanmadan eğitim öğretim çalışmalarında görme gücünden yararlanması mümkün olmayan kişidir.
- Görme yetersizliği olanlar: Tüm düzeltmelere rağmen bireyin görmesindeki bozukluğun eğitim performansını olumsuz yönde etkilemesidir.

2.2.2 İşitme engelliler

İşitme duyarlılığının kişinin gelişim, uyum, özellikle iletişimdeki görevini yeterince yerine getirememesi durumudur. Bazı insanlarda çeşitli nedenlerle işitme meydana gelmez ve böylesi bireyler “sağır, dilsiz, işitme özürlü veya işitme engelli” olarak adlandırılır. İşitme ve işitme engeli değişik faktörler göz önüne alınarak sınıflandırılmaktadır. Engelin derecesine, oluş zamanına, nedenine, oluş yerine, oluş biçimine ve süregenliğine göre yapılabilen bu sınıflamalar aşağıdaki şekildedir (MEB, 2011, s. 13):

- İşitme engelinin derecesine göre sınıflandırmada; işitme kaybının tipi ve derecesi, uluslararası standartlara göre minimal, hafif, orta, orta-ileri, ileri ve çok ileri şeklinde sınıflandırılmıştır. Çok ileri derecede işitme kaybı olan ve işitme cihazı kullanması zorunlu olan bireyler “sağır”, hafif ve orta

derecede kaybı olan bireyler ise “ağır işiten” bireyler olarak tanımlanmaktadır.

- İşitme engelini oluş zamanına göre sınıflandırmada iki tür işitme kaybı görülür; işitme kaybı birey çocukluk döneminde dili kazanamadan ortaya çıkmışsa dil öncesi işitme kaybı, dili kazandıktan sonra ortaya çıkmışsa dil sonrası işitme kaybından söz edilir.
- İşitme engelini oluş yerine göre sınıflandırmada; beş tür işitme kaybı görülür. Bunlar; iletim tipi, duyuşal-sinirsel tip, karma tip, merkezi tip ve psikolojik işitme kaybıdır.

2.2.3 Ortopedik ve süreğen hastalığı olanlar

Ortopedik engel, doğuştan ya da sonradan ortaya çıkabilen bir durumdur. Bütün düzeltmelere rağmen iskelet, sinir sistemi, kas ve eklemlerindeki özürlerinden dolayı normal eğitim öğretim çalışmalarından yeterince yararlanamayan bireylere “ortopedik engelli bireyler” denilmektedir. Sürekli bakım ve tedavi gerektiren hastalıklar sebebiyle eğitim öğretim çalışmalarından yeterince yararlanamayan bireylere ise “süreğen hastalığı olan bireyler” denilmektedir. Ortopedik yetersizlikten etkilenmiş ve süreğen hastalığı olan bireyler değişik şekillerde sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmalar tıbbi ölçütlere göre yapılmaktadır. Sınıflandırmalar yetersizliğe yol açan nedenlere, zedelenmenin oluştuğu yere ve derecesine göre yapılmaktadır (MEB, 2011, s. 17). Ortopedik yetersizliğin oluştuğu yere göre bedensel yetersizliklerin sınıflandırılması iki şekilde olmaktadır:

- Merkezi sinir sisteminin zedelenmesi sonucu ortaya çıkan ortopedik yetersizlikler ve süreğen hastalıklar: beyin inmesi, bel çatlağı inmesi, çocuk felci, konvülsiyon bozuklukları
- Kas ve iskelet sisteminin zedelenmesi sonucunda ortaya çıkan ortopedik yetersizlikler ve diğer süreğen hastalıklar: kalça çıkığı, amputasyon, süreğen hastalıklar (kanser, tüberküloz, şeker ve romatizma hastalıkları)

2.2.4 Zihinsel engelliler

Zihinsel engellilik, özel eğitime gereksinim duyan bireyler arasında en yaygın görülen gruptur. Okul öncesi ve ilköğretim yıllarında bu bireylerle karşılaşmak mümkündür. Zihinsel engeli olan birey, zihinsel işlevler bakımından ortalamanın iki standart sapma altında farklılık gösteren, buna bağlı olarak kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde eksiklikleri ya da sınırlılıkları olan, bu özellikleri 18 yaşından önceki gelişim döneminde ortaya çıkan ve özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine ihtiyaç duyan bireydir. Zihinsel engeli bireyler psikolojik ve eğitsel olarak sınıflandırılmaktadır (MEB, 2011, s. 20):

- Psikolojik sınıflandırma; hafif, orta, ağır, ileri derecede zihinsel engelliler
- Eğitsel sınıflandırma; eğitilebilir, öğretilbilir, ağır ve çok ağır derecede zihinsel engelliler şeklindedir.

2.2.5 Dil ve konuşma güçlüğü olanlar

Dil ve konuşma güçlüğü “konuşmanın akışı, ritmi, tizliği, vurguları, ses birimlerinin çıkarılışı, artikülasyonu ve anlamında bozukluk bulunmasıdır. Dil ve konuşma güçlüğü; konuşma bozuklukları, dil bozuklukları ve diğer dil ve konuşma bozuklukları” olmak üzere üç şekilde sınıflandırılmaktadır (MEB, 2011, s. 23):

- Konuşma bozuklukları; söyleyiş (artikülasyon), ses, konuşma akışındaki bozukluklar
- Dil bozuklukları; gecikmiş dil, söz yitimi
- Diğer dil ve konuşma bozuklukları; beyin felci, işitme bozukluğu, zekâ geriliği, öğrenme bozukluğu, duygusal problemler, bilingualizm (iki dillilik) ve yöresel konuşmalara bağlı olabilmesiyle birlikte yarı damak veya dudakla ilgili durumlarda da dil ve konuşma bozukluklarına yol açabilmektedir.

2.2.6 Öğrenme güçlüğü olanlar

Engelli bireyler modülünde belirtildiği üzere “öğrenme güçlüğü; bireyin okuma yazma, matematik-aritmetik beceriler, konuşma, dinleme, akıl yürütme yeteneğini

kazanma ve kullanabilmesinde yaşadığı zorluklardır”. Öğrenme güçlüğü ile ilgili yapılan sınıflandırmaya göre üç grup yer almaktadır (MEB, 2011, s. 26):

- Okuma güçlüğü (disleksi)
- Yazma güçlüğü (disgrafi)
- Aritmetik güçlüğü (diskalkuli)

2.2.7 Üstün zekâlı ve özel yetenekliler

Üstün zekâlılar, zekâ bölümü sürekli olarak 130 ve daha yukarı olup kendi yaşlılarından rastgele seçilmiş bir kümenin %98’inden üstün olan bireylerdir. Özel yetenekliler, zekâ bölümü sürekli olarak 120 ve daha yukarı olup güzel sanatlar, matematik ve teknik gibi alanlarda yaşlılarından üstün olan bireylerdir. Üstün ve özel yetenekliler; zekâ, yaratıcılık, sanat, liderlik kapasitesi veya akademik alanlarda yaşlılarına göre yüksek düzeyde performans gösterdiği alan ve konu uzmanları tarafından tanımlanan bireylerdir. Üstün zekâ ve özel yetenekli bireyler altı grupta incelenmektedir (MEB, 2011, s. 27):

- Özel yetenekli bireyler
- Üstün özel yetenekli bireyler
- Yaratıcılık yeteneği ayrıcalıklı bireyler
- Liderlik gizil gücü ayrıcalıklı bireyler
- Olağanüstü yetenekli bireyler
- Psikomotor alanlarda olağanüstü yetenekli bireyler

2.2.8 Duygusal ve davranış bozukluğu olanlar

Duygusal ve davranışsal bozukluk; uygun yaş, kültürel ya da etnik normlardan farklı olan ve eğitsel performansı olumsuz etkileyen duygusal ve davranışsal tepkilerle karakterize bir yetersizliktir. Duygusal ve davranış bozukluğu olan birey, yaşına uygun sosyal ve kültürel normlardan farklı duygusal tepki ve davranışlar göstermesi nedeniyle özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan bireydir. Duygusal ve davranış bozuklukları üç grupta incelenebilir (MEB, 2011, s. 29):

- Dışa yönelim bozukluklar; davranım, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu
- İçe yönelim bozukluklar; depresyon ve kaygı bozukluğu
- Düşük sıklıktaki bozukluklar; şizofreni ve otizm

2.3 Engelin Ortaya Çıkma Süreçleri ve Engellilik Nedenleri

Engellilik, engelin ortaya çıkış zamanına bağlı olarak farklılık göstermesi nedeniyle, doğuştan engelli olanlar ve sonradan engelli olanlar şeklinde sınıflandırılmaktadır. Sözü edilen yaklaşım içinde, Türkiye Özürlüler Araştırması'nda (TÜİK, 2002) engelin ortaya çıkış zamanı; doğuştan, sonradan ve bilinmeyen sebepler olmak üzere üç başlık altında kategorize edilmiştir.

Tablo 2.1 Engellilik türü ve ortaya çıkış zamanına göre engelli nüfus oranı (TÜİK, 2002)

Engelin ortaya çıkış zamanı			Doğuştan (%)			Sonradan (%)			Bilinmeyen (%)		
A:Toplam	B:Erkek	C:Kadın	A	B	C	A	B	C	A	B	C
Ortopedik engelli			23,9	21,5	27,3	73,3	76,2	69,2	2,8	2,3	3,5
Görme engelli			20,4	20,5	20,4	76,3	76,5	76,1	3,3	3,1	3,6
İşitme engelli			29,5	29,1	29,9	67,1	68,1	65,9	3,4	2,7	4,2
Dil ve konuşma engelli			46,6	45,7	48,1	50,2	51,8	47,4	3,2	2,5	4,5
Zihinsel engelli			47,9	46,1	50,6	49,9	52,0	46,7	2,2	1,9	2,6

Araştırma sonuçlarına göre sonradan engelli olanların oranının, doğuştan engellilere kıyasla fazla olduğu görülmektedir (Tablo 2.1). Bunun sebebi geçirilen kazalar, yaşlılık, sağlık sorunları gibi sebeplerden ötürü sonradan edinilen fiziksel yetersizlikler veya geçici engeller olabilmektedir. Buna örnek olarak yaşlılıkla gelen sonradan görme yetisinin kaybındaki yüksek oranlar ve kaza, yanlış hareketler gibi sebeplerle sonradan edinilen ortopedik rahatsızlıklardaki yüksek oranlar gösterilebilir.

Doğuştan engellerde en yüksek oranlar zihinsel engelliler başta olmak üzere, dil ve konuşma engelli grubunda görülmektedir. Bu iki grupta sonradan edinilen engellilik durumu doğuştan engellilikle neredeyse aynı düzeydedir. Sonradan edinilen zihinsel sorunların ise bireyin yaşadığı psikolojik süreçlerin yansımaları

olduğu söylenebilir. Cinsiyete göre analiz edildiğinde ise, tablo genelinde kadınların erkeklere oranlara daha fazla doğuştan engelliliğe sahip oldukları ve sonradan edinilen engellilik oranlarının erkeklerde kadınlara oranla fazla olduğu görülmektedir.

Aynı zamanda İhtiyaç Analizi Raporu'nda (2017) belirtildiği üzere, Türkiye'de çocukluk döneminde engelliğin tanımlanmasında yaşanan sorunların ailelerin çocuklarının engellilik durumlarını saklama eğilimi içinde bulunmalarından kaynaklı olduğu gözlemlenmiştir. Yaş gruplarına yönelik yapılan araştırmalarda da 0-3 yaş grubunun ayrıca değerlendirilmesinin sebebi, özellikle 0-3 yaş arasında zihinsel engelliliğin fark edilmesinin güçlüğü, sonradan engelli sınıfına dahil olma durumudur.

Engellilik durumlarının doğum aşamalarında (doğum öncesi, doğum anı ve doğum sonrası) ortaya çıkmasına sebep olan başlıca etmenler aşağıdaki sıralanmaktadır (MEB, 2011):

Doğum öncesi nedenler;

- Kromozomsal nedenler
- Akraba evlilikleri
- Anne-baba arasındaki kan uyumsuzluğu (RH faktörü)
- Kalıtsal hastalıklar
- Annenin doğum yaşı (Annenin doğum yaşının 17'nin altında veya 36 yaşın üzerinde olması)
- Gebelikte doktora danışmadan ilaç kullanılması
- Gebelikte annenin alkol, sigara ve uyuşturucu madde kullanması
- Gebelikte annenin radyasyona maruz kalması
- Gebelikte yetersiz beslenme
- Gebelikte geçirilen enfeksiyon hastalıkları (kızamıkçık, toksoplazma, hepatit B, suçiçeği, cinsel yolla bulaşan hastalıklar)
- Gebelikte annenin kaza, stres, zehirlenme ve travmaya maruz kalması
- Gebelikte sağlık kontrollerinin yapılmaması
- Vitamin ve mineral eksikliği
- Çok sayıda ve sık hamile kalınması

- Annenin sahip olduğu kronik hastalıklar (diyabet, hipertansiyon, epilepsi, kalp hastalıkları)

Doğum anındaki nedenler;

- Doğumun sağlık kuruluşunda ve sağlık elemanlarınca gerçekleştirilmemesi
- Doğumun beklenen süreden önce ve güç oluşu
- Bebeğin düşük doğum ağırlıklı doğması
- Doğum esnasında bebeğin travmaya maruz kalması
- Doğum esnasında bebeğin oksijensiz kalması

Doğum sonrası nedenler;

- Doğum sonrası bebeğin ağır ve ateşli hastalık geçirmesi
- Bebeğin sağlık kontrolünden geçirilmemesi, gerekli testlerin yapılmaması
- Bebeğin aşılarının düzenli yaptırılmaması
- Ağır doğum sarılığı
- Bebeğin yetersiz ve dengesiz beslenmesi
- Ev, iş, trafik kazaları
- Zehirlenmeler
- Aile ve çevrenin eğitimsizliği
- Bireylerin ihmal ve istismar edilmesi
- Doğal afetler

Engellilerin sorun ve beklentileri araştırması (TÜİK, 2010) kapsamında ortaya konulan engelli bireyin engel türüne göre dağılım oranları tabloda¹ verilmektedir (Tablo 2.2).

¹ Tablolar ilgili kaynaklardan derlenerek, araştırmaya yönelik satır ve sütunlar yeniden oluşturulmuştur.

Tablo 2.2 Kayıtlı olan engelli bireylerin engelin nedeninin engel türüne göre dağılımı (TÜİK, 2010)

Engel türleri	Kaza (%)	Hastalık (%)	Genetik/ kalıtsal bozukluk (%)	Gebelikte/ doğum sırasında yaşanan problemler (%)	Bilinmiyor (%)	Diğer (%)
Görme engelli	21,7	41,7	22,3	1,0	13,1	2,0
İşitme engelli	4,6	46,2	27,5	1,3	18,5	2,9
Dil ve konuşma engelli	2,3	32,4	22,2	2,9	33,7	7,5
Ortopedik engelli	30,8	40,8	11,3	3,3	11,4	4,2
Zihinsel engelli	3,4	46,4	20,7	4,8	23,2	2,7
Ruhsal ve duygusal engelli	6,4	55,3	10,9	0,7	19,6	9,0
Süreçen hastalık	6,9	77,5	9,5	1,5	5,2	1,7
Çoklu engellilik	9,9	63,1	13,5	3,7	9,9	2,0
Toplam	9,6	56,8	15,9	3,0	13,9	2,7

Engel türlerine göre araştırmanın genel sonuçları hastalık sebebiyle engelliliğin en yüksek oranda olduğunu göstermektedir. Çalışma bütününde başlıca ele alınacak engel türlerinden olan ortopedik engelliliğin kaza sebebiyle ortaya çıktığı büyük oranda gözlemlenmiştir (Tablo 2.2). Buradan sonuçla, bireyin karşılaştığı engellerin/engellilik durumunun yaşlılıkla veya doğuştan edinilmesinin yanında sonradan ortaya çıkması, engelliliğe yönelik istatistikleri arttırmakta ve fiziksel düzenlemelerin önemini açığa çıkarmaktadır. Engel sebeplerinin ve ortaya çıkma süreçlerinin irdelenme amacı, bireyin fiziksel düzenlemelere herhangi bir zamanda ve koşulda, geçici veya sürekli olarak ihtiyaç duyma ihtimaline yönelik herkes için tasarımın gerekliliğinin vurgulanmasıdır.

2.4 Engelli Hakları ve Engellilere Yönelik Yasal Düzenlemeler

Ülkemizde engellilere yönelik geniş çaplı, köklü ilk yasal hareket; Dünya Engelliler Günü olan 3 Aralık 1996 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde "oybirliği" ile kabul edilmiş olan 4216 sayılı Yetki Kanunu ile başlatılmıştır. 4216

sayılı Yetki Kanununa dayalı olarak 25 Mart 1997 tarihli ve 571 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Sakatları Koruma Milli Koordinasyon Kurulu kapatılmış, ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasında iş birliği ve koordinasyonu sağlamak, engelliler ile ilgili ulusal politikanın oluşmasına yardımcı olmak, engellilerin problemlerini tespit etmek ve bunların çözüm yollarını araştırmak, engellilere yönelik hizmetlerin düzenli, etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesini temin etmek üzere Başbakanlığa bağlı Özürlüler¹ İdaresi Başkanlığı kurulmuştur (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı [ASB], 2012, s. 19).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın² kurulmasına ilişkin 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 8/06/2011 tarihinde, Özürlüler İdaresi Başkanlığı ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü'ne bağlı Özürlü Bakım Hizmetleri Dairesi Başkanlığı ve Yaşlı Bakım Hizmetleri Dairesi Başkanlığı'nın birleştirilmesiyle Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Resmi Gazete'de 3/5/2013 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe giren 6462 sayılı Kanunla Genel Müdürlük adı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü [EHY]³, b.t.) olarak değiştirilmiştir.

Stratejik Plan (ASB, 2012) raporunda da belirtildiği üzere, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun aldığı bir kararla, 3 Aralık 1981 yılında bu yılı “Engelliler Yılı” ilan edilmiştir. Daha sonra 1982 yılında Dünya Eylem Planı yürürlüğe konarak, her yılın 10-16 Mayıs tarihleri arası “Engelliler Haftası” kutlamalarıyla gerçekleşen önemli etkinliklerle engellilik ve engelliler üzerinde dikkat çekilmek amaçlanmıştır.

Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşme'nin başlıca ilkeleri şunlardır (İnsan Hakları Derneği, b.t.):

¹ “Özürlü” ibaresi doğrudan alıntı yapıldığı için değiştirilmemiştir.

² Kanun hükmünde kararname metnine binaen Bakanlık adı güncel adıyla (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı) değiştirilmemiştir.

³ Kısaltmalar resmi nitelikte olmayıp, yazar tarafından oluşturulmuştur.

- I. Kişinin doğuştan gelen onuru, kendi seçimlerini yapma özgürlüğü dahil olmak üzere bireysel özerkliği ve kişilerin bağımsızlığına saygı gösterilmesi,
- II. Ayrımcılık yapılmaması,
- III. Topluma tam ve etkin bir biçimde katılım ve dahil olma,
- IV. İnsani çeşitlilik ve insanlık çerçevesinde engelli kişilerin farklılığına saygı gösterilmesi ve kabul edilmeleri,
- V. Fırsat eşitliği,
- VI. Erişebilirlik,
- VII. Erkek ve kadınlar arasında eşitlik,
- VIII. Engelli çocukların gelişme kapasitesine saygı gösterilmesi ve engelli çocukların kimliklerini koruma hakkına saygı gösterilmesi.

Çalışmanın bu bölümünde, Anayasa başta olmak üzere engelli haklarının ortaya konulduğu başlıca mevzuat çerçevesi ele alınmıştır. Engellinin topluma eşit ve özgürce katılımına yönelik 1997 yılından bu yana Türkiye’de yürürlüğe giren yasal düzenlemeler kronolojik sırayla ve ilgili mevzuatın düzenlemeleriyle birlikte özet bir çalışma olarak, Yerel Yönetimler İçin Ulaşılabilirlik Temel Bilgiler Teknik El Kitabı (Kaplan H. ve diğer., 2010) metinlerinden yararlanılarak aşağıda sıralanmıştır:

- **1997, 572 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname:** Engellilerin erişebilirliğine yönelik yapılan ilk yasal düzenleme
- **1999, 3194 Sayılı İmar Kanunu:** 572 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 3194 sayılı İmar Kanunu’na “Fiziksel çevrenin engelliler için ulaşılabilir ve yaşanabilir kılınması için, imar planları ile kentsel, sosyal, teknik altyapı alanlarında ve yapılarda Türk Standartları Enstitüsü’nün ilgili standartlarına uyulması zorunludur.” maddesinin eklenmesi
- **1999, Planlı Alanlar Tip İmar Yönetmeliği:** Yapılarda, açık alanlarda, bunlar üzerindeki ulaşım ve haberleşme noktalarında ve peyzaj elemanlarında engellilerin ulaşılabilirliğinin sağlanması için TSE’nin engellilerle ilgili standartların (Bkz: TS 23599, TS 12576, TS 9111, TS 12460, TS 12574, TS 12575, TS 12637 ve TS 12694) dikkate alınması koşulunun getirilmesi
- **1999, Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik:** Planlarda engellilerin kentsel kullanımlar, sosyal ve teknik alt yapı alanlarında

ulaşabilirliğini sağlayıcı tedbirlerin alınması amacıyla engellilere yönelik her türlü mevzuat ve TSE standartları dikkate alınması koşulunun getirilmesi

- **2004, Toplu Taşıma Araçları Tip Onay Yönetmeliği (2001/85/AT):** “Hareket Engelli Yolcuların Araca Giriş-Çıkışlarını Kolaylaştıran Teknik Donanımla İlgili şartlar”a uyularak Araç Tip Onayı alma zorunluluğu
- **2005, 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun:** Kamu kurum ve kuruluşlarına ait mevcut resmî yapılar, mevcut tüm yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel alt yapı alanları ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılmış ve umuma açık hizmet veren her türlü yapıların kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren yedi yıl içinde engellilerin erişebilirliğine uygun hale getirilme zorunluluğu
- **2005, 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun:** Yerel yönetimler tarafından şehir içinde kendilerince sunulan ya da denetimlerinde olan toplu taşıma hizmetlerinin Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren yedi yıl içinde engellilerin erişebilirliğine uygun hale getirme zorunluluğu
- **2006, 2006/18 sayılı Başbakanlık Genelgesi:** Yerel yönetimlerin 2005 yılında başlayan 7 yıllık sürecin; kısa, orta ve uzun vadede hazırlanacak eylem planları doğrultusunda, özellikle belediyelerin satın alacakları, kiralayacakları veya denetimlerinde bulunan toplu taşıma araçlarının TSE’nin ilgili standartlarına uyularak engellilerin erişebilirliğine uygun olmasının sağlanması
- **2011, şehir içi Toplu Ulaşım Hizmetinde Yer Alan Otobüsler ile İlgili İçişleri Bakanlığı Genelgesi:** Belediyelerin işletilmesi ve denetimi altındaki Sınıf 1 ve Sınıf 2 otobüslerin teknik şartlara uygun duruma getirilmesi, şehir içi toplu ulaşımda kullanılan otobüs durak yerlerinin ve engellilerin iniş-binişlerini kolaylaştıracak fiziksel şartların sağlanması, otobüslerin içindeki bilgilendirmeyi sağlayan sesli ve görsel uyarı sistemlerinin eklenmesi gerekliliği
- **2012, 6353 sayılı Kanun:** 5378 sayılı Kanunun Geçici 2.ve 3. maddesinde belirtilen 7 yıllık sürenin 8 yıl olacak şekilde değiştirilmesi

- **2012, 6353 sayılı Kanun:** Erişilebilirlik standartlarının uygulanmasının izlenmesi ve denetiminin her ilde Aile ve Sosyal Politikalar, İçişleri, Çevre ve Şehircilik, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlıkları ile engelliler ile ilgili konfederasyonların temsilcilerinden oluşan komisyon tarafından yapılması, eksikleri tamamlaması için 8 yıllık sürenin bitiminden itibaren iki yılı geçmemek üzere ek süre verilebileceği
- **2013, Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme:** Yönetmeliğin amacı, umuma açık hizmet veren her türlü yapılar ve açık alanlar ile toplu taşıma araçlarında erişilebilirliğin izleme ve denetimini yapacak olan komisyonların teşkili, çalışma usul ve esasları ile idari para cezalarının uygulanmasına ve genel bütçeye gelir kaydedilen idari para cezası tutarlarının kullanımına ilişkin hususları belirlemektir.

Cumhuriyet tarihinin 2005 yılında çıkarılan ilk Özürlüler¹ Kanunu ve ilgili mevzuat ile uluslararası normlar ve evrensel standartlar doğrultusunda yaklaşık 1.500 maddelik “Engelliler Hukuku” oluşturulmuştur. Katılımcılık, bilimsel yaklaşım, ayrımcılıkla mücadele ve ailenin bütünlüğü ilkesini esas alan ve hak temelli bir bakış açısını yansıtan Kanun ile birlikte özürlülük literatüründe ve tanımlamada dil birliği sağlanmıştır. Özürlüler Kanunu; eğitimden istihdama, bakımdan ulaşılabilirliğe, özürlülükle ilgili sorun alanlarında kapsamlı çözümler getiren önemli bir kilometre taşı olmuştur (ASB, 2012, s. 38).

Türkiye’de engellilere yönelik hizmetlerin düzenli, etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesini sağlamak amacıyla ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasında iş birliği ve koordinasyonu tesis etmek, engellilerle ilgili ulusal politikanın oluşmasına yardımcı olmak, engellilerin problemlerini tespit etmek ve bunların çözüm yollarını araştırmak üzere, 1997 yılında çıkarılan 571 sayılı Özürlüler İdaresi Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname² ile Başbakanlığa bağlı Özürlüler İdaresi Başkanlığı’nın kurulmasına karar verilmiş ve bu çerçevede Başkanlık Ankara’da faaliyete geçmiştir. Buna

¹ “Özürlü” ibaresi doğrudan alıntı yapıldığı için değiştirilmemiştir.

² Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi: 30.05.1997, Sayı: 23004

göre, Özürlüler İdaresi Başkanlığı'nın temel amaçları (İhtiyaç analizi raporu, 2017, s. 13)¹:

- Eşit katılım için, özürlülerin sahip oldukları hak ve yükümlülükler konusunda birey, aile ve toplumun bilinçlendirilmesi, tıbbi bakım ve rehabilitasyonlarının sağlanması, günlük yaşamlarında kendi başlarına yaşayabilme kapasitelerinin artırılması,
- Bilgi, hizmet ve fiziksel çevre koşullarının özürlüler için ulaşılabilir hale getirilmesi, doğumdan başlayarak okul öncesi, okul çağı ve yetişkinleri kapsayacak biçimde tüm özürlülere eğitimde fırsat eşitliği sağlanması,
- İstihdamın, mesleki eğitim ve rehabilitasyonla birlikte gerçekleştirilmesi, istihdam alanlarının özürlülerin kullanımına uygunluğunun sağlanması ve teknolojiye uygun alet ve cihazların engellilerce elde edilmesini kolaylaştırıcı önlemlerin alınması,
- Özürlülerin sosyal güvenlikleri ile gelirlerinin korunması, aile hayatı ve kişisel bütünlükleri ile kültür, eğlence, spor ve din alanlarına tam katılımlarının sağlanması,
- Özürlülere ilişkin plan ve programlar ile ekonomik ve sosyal statülerini etkileyen tüm kararların alınması sırasında özürlülerin katılımlarının sağlanması şeklindedir.

Anayasada engelli bireylerin gerek sağlık bakımından gerekse ehliyeti bakımından muhtaç durumda olanlar kapsamında korundukları görülmektedir. Bu kapsamda ilk olarak, Anayasanın 10. maddesine göre; “herkes dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetmeksizin kanun önünde eşittir”. Bununla birlikte, Anayasanın 42. maddesinde yer alan düzenleme ile devletin engellilerin eğitim ihtiyaçları açısından üstlenmesi gereken rol belirtilmiştir. Söz konusu düzenlemede devletin, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı hale getirecek tedbirleri alması gerektiği üzerinde durulmuştur (İhtiyaç analizi raporu, 2017, s. 13).

¹ Kısaltmalar resmi nitelikte olmayıp, yazar tarafından oluşturulmuştur.

Evrensel tasarım kavramı ve ilk olarak Amerika’da ortaya çıkan 1950’lerdeki bariyersiz hareket arayışları, kamu politikaları ve tasarım uygulamalarında bir değişim süreci başlatmıştır. Hareket, özürlü gazileri ve engelli kişilerin, kurumsallaştırılmış sağlık bakımı yerine eğitim ve istihdamda fırsatlar yaratma taleplerine yanıt olarak kurulmuştur. Çevredeki fiziksel engellerin, hareket bozukluğu olan insanlar için önemli bir engel olduğu kabul edilmiş ve bu doğrultuda sonraki dönemlerde çözüme yönelik yasal düzenlemelere başvurulmuştur (The Center for Universal Design [CUD], 2008). Amerika’daki engellilere yönelik düzenlemelerin geçmişten bu yana yasal boyutu kronolojik olarak aşağıda sıralandığı şekildedir (Yılmaz ve Diktaş, 2018, s. 152)¹:

- 1960’ların Sivil Haklar Hareketi (The Civil Rights Movement): 1970’lerin, 1980’lerin ve 1990’ların mevzuatını büyük ölçüde etkileyen ve sonraki Engelli Hakları Hareketi’ne (Disability Rights Movement) ilham kaynağı olan bu yeni yasalar özürlü insanlara karşı ayrımcılık yapılmasını yasaklamakla birlikte, eğitim, toplu barınma yerleri, telekomünikasyon ve ulaşım alanlarına erişim sağlamıştır.
- Gaziler İdaresi, Engelli Personel İstihdam Komitesi ve Ulusal Paskalya Mühürleri Topluluğu (Efforts of the Veterans Administration, The President's Committee on Employment of the Handicapped, and the National Easter Seals Society): Topluluğun çalışmaları "engelsiz" binalar için ulusal standartların geliştirilmesiyle sonuçlanmıştır.
- 1961’de American Standards Association (Amerikan Ulusal Standartlar Enstitüsü veya ANSI olarak bilinir), "Fiziksel Özürlüler tarafından Kullanılabilir ve Kullanılabilir Bina Yapmak" başlıklı ilk erişilebilirlik standardını yayınlamıştır. Bununla birlikte, bu standartlar devlet veya yerel yasama organları tarafından benimsenene kadar uygulanabilir sayılmamıştır.
- 1966’da bazı devletler kendi erişilebilirlik standartlarına yanıt vermiş ve 30 eyalet erişilebilirlik mevzuatına geçmiştir.
- 1973’e kadar bu sayı 49 eyalete kadar ulaşmıştır. Bireysel federal kurumlar, ek düzenlemeler ve standartlar yoluyla minimum erişimi sağlamaya

¹ Orijinal metin internet kaynağından yazarlar tarafından Türkçeye çevrilerek derlenmiştir.

çalışmış ve bu genellikle farklı birçok erişilebilirlik yönergelerine yol açmıştır.

- 1984 yılında bu federal kuralları "standart hale getirme" girişiminde bulunulması, ANSI spesifikasyonlarının Birleşik Federal Erişilebilirlik Standardına (Uniform Federal Accessibility Standard) (UFAS) dâhil edilmesiyle gerçekleşmiştir.

Diğer önemli federal mevzuatlara 1960'ların sonlarında geçilmeye başlanmıştır (CUD, 2008):

- **1968 Mimari Engeller Yasası (The Architectural Barriers Act):** Engelli istihdamına engel olarak algılanan şeylerin ortadan kaldırılması zorunlu kılınmıştır. Tasarlanan, inşa edilen, değiştirilen veya kiralanın tüm binaların erişilebilir olması gereği getirilmiştir.
- **Bölüm 504 ve 1973 Rehabilitasyon Yasası (Section 504 of the Rehabilitation Act):** Engelli insanlar için ilk sivil hakları yasası olan bu yasayla engellilik temelinde ayrımcılığa aykırı davranmasını yasaklamıştır. Yönetmelik yayımı, başlangıçta ABD Sağlık Bakanlığı, Eğitim ve Refah Bakanlığı tarafından durdurulmuş, protesto gösterisinde engellilik hakları savunucuları çok sayıda gösteri düzenlemiş ve sonuç olarak, düzenlemeler 1977'de yayınlanmıştır.
- **1975 Engelli Çocuklar için Eğitim Yasası (Education for Handicapped Children Act):** Engelli tüm çocuklar için özgür ve uygun bir eğitimi garanti etmektedir. Bu kanun, eğitim programlarının yanı sıra yürütülmekte olan tesisler üzerinde de etkili olmuştur.
- **1988 Adil Konut Değişiklikleri Yasası (The Fair Housing Amendments Act):** Yasa, yalnızca federal fonların sağladığı alanlarla kısıtlı kalmayan, dört veya daha fazla birimli çok aileli konutlarla birlikte hem kamu hem de özel ulaşılabilir birimleri önermiştir.
- **1990 Amerikalı Engelliler Yasası (The Americans with Disabilities Act) (ADA):** Bu kanunla istihdam, kamu ve konaklama yerlerine erişim, hizmetler, programlar, toplu taşıma ve telekomünikasyonda ayrımcılık

yasaktır. Erişimi engelleyen fiziksel engeller var olan her yerde kaldırılmalıdır.

- **Mimari ve Ulaşım Engelleri Uygunluk Kurulu (The Architectural and Transportation Barriers Compliance Board):** 1991'de erişilebilir tasarım için Erişilebilirlik Rehberi yayınlamıştır. Bu yönergeler ABD Adalet Bakanlığı'nın değişiklikleriyle kabul edilmiş ve uygulanabilir ADA Erişilebilir Tasarım Standartları haline gelmiştir.
- **1996 Telekomünikasyon Yasası (The Telecommunications Act):** Telekomünikasyon hizmetleri, ekipmanları ve müşteri tesislerinde ekipmanların "tasarlanmış, geliştirilmiş, kolayca ulaşılabilir, erişilebilir ve engelli bireyler tarafından kullanılabilir olması" şeklinde ortaya konmuştur.

1997 yılından 2013 yılına dek Türkiye'deki yasal düzenlemeler ile Amerika'daki başlıca ve önemli federal mevzuatlara yer verilmiştir. Türkiye'de ortaya konulan yasal düzenlemelerin büyük bir çoğunluğu Türk Standartları Enstitüsü'nün engellilerle ilgili standartlarına uyulmasının zorunlu olduğunu vurgulamaktadır. Bunlar ile birlikte toplu taşıma, günlük yaşamlarında kendi başlarına yaşayabilme kapasitelerinin artırılması, bilgi, hizmet ve fiziksel çevre koşullarının özürllüler için ulaşılabilir hale getirilmesi, teknik donanımların sağlanması gibi temel konular genel anlamda dikkate alınan hususlardır.

İlk olarak 2005 yılında Engelliler Hakkında Kanun ile birlikte, kanunun yürürlüğe girdiği tarih itibariyle ilgili düzenlemelerin yerine getirilmesi zorunluluğuna binaen "yedi yıl içinde" şeklinde süreç belirtilmiştir. Aynı kanuna bir yıl sonra kısa, orta ve uzun vadede eylem planları ile TSE standartlarına uygun olma yükümlülüğü konulmuştur. 2012 yılında ise yedi yıllık sürenin 8 yıla çıkarılması ve eksiklerin tamamlanması için süre uzatımına gidilebileceğine karar verilmiştir. Böylece 2015 yılında tamamlanması gereken umuma açık hizmet veren her türlü yapılara yönelik düzenlemelerin olumlu olumsuz uygulamalarına çalışmanın dördüncü bölümünde yer verilmiştir.

2.5 Engelliliğe Bakış ve Tarihsel Süreçte Engellinin Toplumsal Yaşamdaki Yeri

Uzun süredir engellilerin tarihte yaşadıkları zorluklar, toplumun engelli yaklaşımı, engellinin karşılaştığı temel engeller, engelli rehabilitasyonları ile ilgili konular ile birlikte, geçmişten bugüne, insanlık tarihinin belirli dönemlerinde engellilere dair bilinen ilk tanımlamalar, eylemler ve toplumsal/yasal genel kabullere dair yapılan bir araştırmadan (Kocaömer, 2008) yararlanılarak, engelliliğin tarihsel sürecine yönelik bir özet çalışma maddeler halinde ortaya konulmuştur:

- Milattan 45 bin yıl önce engelli insanlara ait ilk bulgular Kuzey Doğu Irak'ta yapılan kazılarda ortaya çıkmıştır. Kalıntılarından 35-40 yaşlarında bir engelli olduğu saptanan bireyin, bir gözünün görmediği, kolunun ve elinin felçli olduğu, yürüme güçlüğü çektiği saptanmış ve bunlara rağmen bütün engellerinin bir şekilde rehabilite edilerek bir süre daha yaşamını devam ettirebildiği anlaşılmıştır.
- Milattan yaklaşık 3 bin yıl öncesi Eski Mezopotamya'dan elde edilen bilgilere göre, devlet kurumlarında ve tapınaklarda, hafif engellilerin, sağlıkların ve körlerin çalıştırıldığı, bazılarının ise yüksek idari görevlerde bulunduğu, böylece toplumla kaynaşmalarının sağlandığı belirtilmiştir.
- Elde edilen bilgilerden eski Mısır'da görme engellilerin bayramlarda ve kültürel toplantılarda şarkıcı ve müzisyen olarak görev alarak toplum yaşantısına katıldıkları da bilinmektedir.
- Altıncı yüzyılda Atina'da savaşta engelli olanlara maaş bağlandığı, daha sonra bu kuralın tüm engellilere uygulandığı öğrenilmiştir.
- Roma İmparatorluğu'nda ise, başlangıçta yeni doğan veya çocukluğunun ilk yaşlarında engelli olduğu anlaşılanların çocukların babaları tarafından öldürülmesine izin verilmiştir. Bu yasa milattan sonra 4. yüzyılda tamamen yürürlükten kaldırılmıştır.
- Milattan sonra 330 yılında İstanbul'da bedensel engelliler için bir yaşama evi yapıldığı da kaynaklara göre belgelenmektedir.
- Orta çağlarda ise engelliler, içlerinde şeytan olduğu iddiasıyla bebekken öldürülerek şeytanın ortadan kaldırıldığına inanılmıştır. Engelli insanlar

toplumdan izole edilmiş, topluma engelli bireylerin karakter problemleri olduğu öğretilmeye çalışılmıştır.

- Hitler döneminde özellikle Almanya’da engelliler toplumdan dışlanmaktan öte, ortadan kaldırılmaya çalışılmış, 700 ila 800 bin arasında engellinin topluma yararlı olmayacağı düşünülerek öldürülmesine karar verilmiştir. Daha sonra 1933 yılında çıkan bir yasaya göre, bedensel veya zihinsel engellilerin bu durumlarını doğacak çocuklara da aktarmamaları için çocuk sahibi olmaları yasaklanmıştır. Engellilerin büyük bir bölümü gaz odalarında hayatını yitirmiştir. Yasa gereği özellikle dış doktorlarına, hemşirelere, masörlere, ebelere ve doktorlara tespit ettikleri vakaları devlete bildirme mecburiyeti getirilmiştir. Almanya’da 1940’da yapılan kiliselerin protestoları sonucu 1941’de toplu engelli katliamları yavaşlatılmak zorunda kalmıştır.

Dünya’da engellilere yönelik tarihsel süreç boyunca genel tutum, toplumsal yaşama katılma evreleri ve fonksiyonlarının yanında, çalışma alanına yönelik engelliler üzerinde yapılan çalışmalar ve hangi yıllardan itibaren engellinin kentteki yerine dikkat çekildiğinin vurgulanması önemli olacaktır. Bu bağlamda Çankaya ilçesinde edinilen bilgiler ve araştırmalar ışığında ilk çalışmalar 2009 yılında “engellilerin sorunlarının çözülmesi ve yaşama rahat bir biçimde katılmalarının sağlanması” amacıyla birtakım projelerin ortaya konulmasıyla başlamıştır.

Çankaya Belediyesi tarafından engelli bireylerin sorunlarına yönelik çalışma anlayışıyla ortaya konulan “Toplumcu Belediyecilik Programı” (2009) ile, engelliler için erişilebilirliğin amaçlandığı bu programın önemine vurgu yapılmıştır. Fiziksel erişim anlamında merkezi yerlerden başlanarak yaya bölgelerinin, engelli, yaşlı, bebek arabalı ve hamile yurttaşların kullanabileceği standartlara göre düzenlenmesinin başlıca hedeflerden biri olduğu belirtilmiştir. Böylece “Engelsiz Çankaya” programına yönelik ilk önemli adım atılmış ve engelli destek hizmetleri yönetiminde çalışmalar günümüze dek sürdürülmüştür. Çalışma alanına ve belirtilen programların mekâna yansımalarına yönelik detaylı bilgiler çalışmanın üçüncü bölümünde değerlendirilmiştir.

2.6 Dünya ve Türkiye Bazında Engelli İstatistikleri

Dünya çapında şimdiye dek ortaya konulmuş en kapsamlı çalışmalardan biri olan Dünya Sağlık Örgütü ve Dünya Bankası tarafından ortaklaşa hazırlanan ilk Dünya Engellilik Raporu (World Report on Disability [WRD]), bugün dünyada bir milyardan fazla engellinin yaşadığını göstermektedir (WRD, 2011). Bu önemli raporda dünya nüfusunun yaklaşık %15'inin engelli bireylerden oluştuğuna dikkat çekilmektedir. Bunlar arasında 110 milyon bireyin çok ciddi engele sahip olduğu ve fonksiyon görmede önemli ölçüde güçlük çektikleri bildirilmekte ve yeti yitimi¹ olan bireylerin sağlık, eğitim, istihdam, ulaşım ve bilişim gibi hizmetlere ulaşımında büyük güçlüklerle karşı karşıya kalmakta oldukları vurgulanmaktadır (Oral ve diğer., 2012).

Ülkemizde ise engelli istatistiklerine yönelik olarak kapsamlı ilk araştırma, “Türkiye Engelliler Araştırması” (TÜİK, 2002) adı altında yapılmış olup; engel türleri, okuryazarlık, işgücü, medeni durum gibi konulara göre sayı ve oranlar ortaya konulmuştur. Bu veriler ışığında Türkiye'deki engelli bireylerin sayısı 8.431.937 olmakla birlikte engelli oranı Türkiye'deki nüfusun yaklaşık %12'sini teşkil etmektedir.

Türkiye Engelliler Araştırması'na paralel nitelikte 2010 yılında Engellilerin Sorun ve Beklentileri Araştırması (TÜİK, 2010) çalışması kapsamında Türkiye Cumhuriyeti sınırları dâhilindeki tüm yerleşim yerlerinde yapılan hane anketleri ile engellilere yönelik sayısal veriler ile yaşamsal beklentilere/sorunlara yönelik istatistikî bilgiler toplanmıştır.

Engellilerin sorun ve beklentileri araştırmasının devamında, idari kayıtlara dayalı geniş kapsamlı bir örnekleme araştırması olarak planlanan Nüfus ve Konut Araştırması, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerle uyumlu bir şekilde 2011 yılında gerçekleştirmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılan bu araştırma sonuçlarına göre, Türkiye'de görme, duyma, konuşma, yürüme, merdiven çıkma veya inme, bir şey taşıma veya tutma, yaşlılarına göre öğrenme, basit dört işlem

¹ Yetiyitimi: Yetersizlik, yetenek bozukluğu, fonksiyonel engellilik, ICF ve ICIDH-10 kodlama sistemlerinde geçen “Disability” kavramıdır (Sosyal Hizmet Terimleri, 2010).

yapma, hatırlama veya dikkatini toplama fonksiyonlarından en az birinde çok zorlandığını veya hiç yapamadığını belirten kişi sayısı 4.867.000'dir. Bir başka deyişle, 2011 yılında toplam nüfusun %6,9'unun en az bir engeli bulunmaktadır (İhtiyaç analizi raporu, 2017, s. 22).

Araştırma sonuçlarında ortaya çıkan oranların 2002-2011 yılları arasında değişimine bakıldığında, engelli nüfusun neredeyse yarıya indiği ve oranların da %12 seviyesinden yaklaşık %7'lere gerilediği görülmektedir. Yıllara bağlı olarak engelli nüfus oranlarında görülen azalmanın, bireyin karşılaştığı engellerle doğru orantılı olduğu veya çalışmalar kapsamında engellilere yönelik farklı sınıflamaların ve soru yöntemlerinin ortaya çıkardığı sonuçlardan kaynaklandığı düşünülebilir. Öte yandan sorulara verilen cevaplara bağlı olarak, engele sebep olan ve engellilik durumuna yol açan fiziksel ve mekânsal olumsuz etkenlerin azaldığı da öne sürülebilir.

Geçen yüzyılın ortalarından günümüze yaşanan tüm gelişmelere bağlı olarak, 2013 yılında doğuştan beklenen ortalama insan ömrü AB ülkelerinde 80,3 Türkiye'de 76,3'tür (TÜİK, 2013). Hastalıklara bağlı olarak genç yaşta ölüm oranının düşmesine karşın hayatta kalanların engelli olma olasılığında bir artış söz konusu olmuştur. İlerleyen yaş ortalamasına bağlı olarak Alzheimer, Parkinson gibi hastalıkların görülme sıklığı da artmıştır. Bu durum ileri yaştaki insanların da engelli ve benzeri koşullarda yaşamak zorunda kalmalarına neden olmaktadır (Yılmaz ve Diktaş, 2018, s. 143).

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'de yapılan en kapsamlı araştırmalar sonucunda ortaya konulan engelli ihtiyaçları, karşılaşılan sorunlar, mutluluk düzeyleri gibi kriterlere yönelik istatistikler ve oranların kronolojik olarak yıllara göre değişimleri ortaya konulmuştur.

Engellilerin Sorun ve Beklentileri Araştırması (TÜİK, 2010) çalışması kapsamında yapılan anketlerle engelli türlerine ve diğer değişkenlere yönelik veriler ortaya konulmuştur. Çalışmanın bu bölümündeki verilerin derlendiği tablolardaki engel türlerine yönelik kısaltmalar aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo 2.3).

Tablo 2.3 Engellilerin sorun ve beklentileri araştırması kısaltmalar tablosu

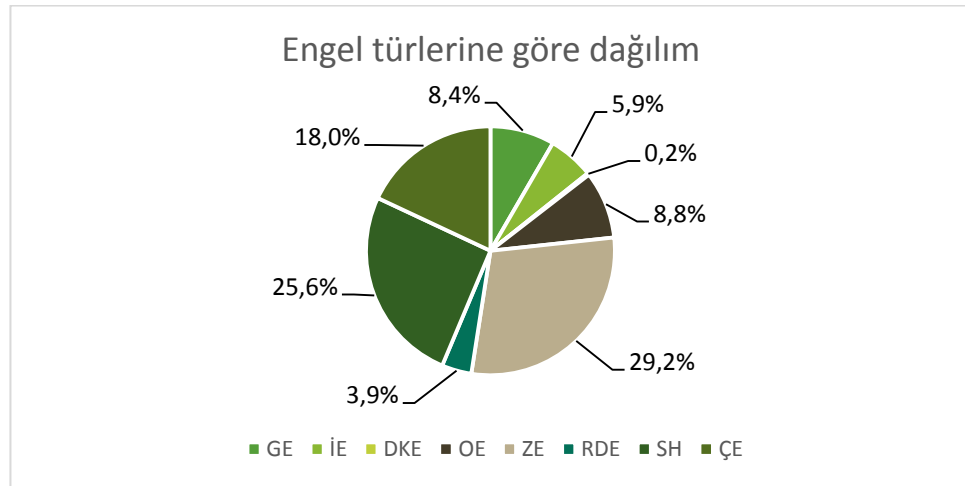
Kısaltma ¹	Engel Türleri
GE	Görme engelli
İE	İşitme engelli
DKE	Dil ve konuşma engelli
OE	Ortopedik engelli
ZE	Zihinsel engelli
RDE	Ruhsal ve duygusal engelli
SH	Süreçen hastalık
ÇE	Çoklu engellilik

Araştırma sonucunda kayıtlı olan engelli bireylerin engelli türlerine göre dağılımlarına bakıldığında, zihinsel engelli oranının en fazla olduğu görülmektedir (Tablo 2.4).

Tablo 2.4 Kayıtlı olan engelli bireylerin engel türüne göre dağılımı (TÜİK, 2010)

	Dağılım (%)							
Toplam	GE	İE	DKE	OE	ZE	RDE	SH	ÇE
100,0	8,4	5,9	0,2	8,8	29,2	3,9	25,6	18,0

Süreçen hastalık ve zihinsel engellilik durumları da diğer engelli türlerine oranla oldukça fazla, dil ve konuşma engellilerin oranı diğer gruplara oranla azdır (Şekil 2.1).

Şekil 2.1 Engelli bireylerin engel türlerine göre dağılım grafiği²

¹ Kısaltmalar ilgili kaynaktan alıntı olmayıp, işbu çalışma kapsamında yazar tarafından üretilmiş ve kaynaktan alıntı olan tablolarda yeniden düzenlenmiştir.

² Şekil bir önceki tabloda derlenen TÜİK, 2010 verisi kullanılarak üretilmiştir.

Kayıtlı olan engelli bireylerin cinsiyet, yerleşim yeri, engel oranı, yaş grubu, eğitim durumuna göre dağılımına yönelik veriler tabloda derlenerek, sınıflamalara yönelik ortaya çıkan oranlar değerlendirilmiştir (Tablo 2.5).

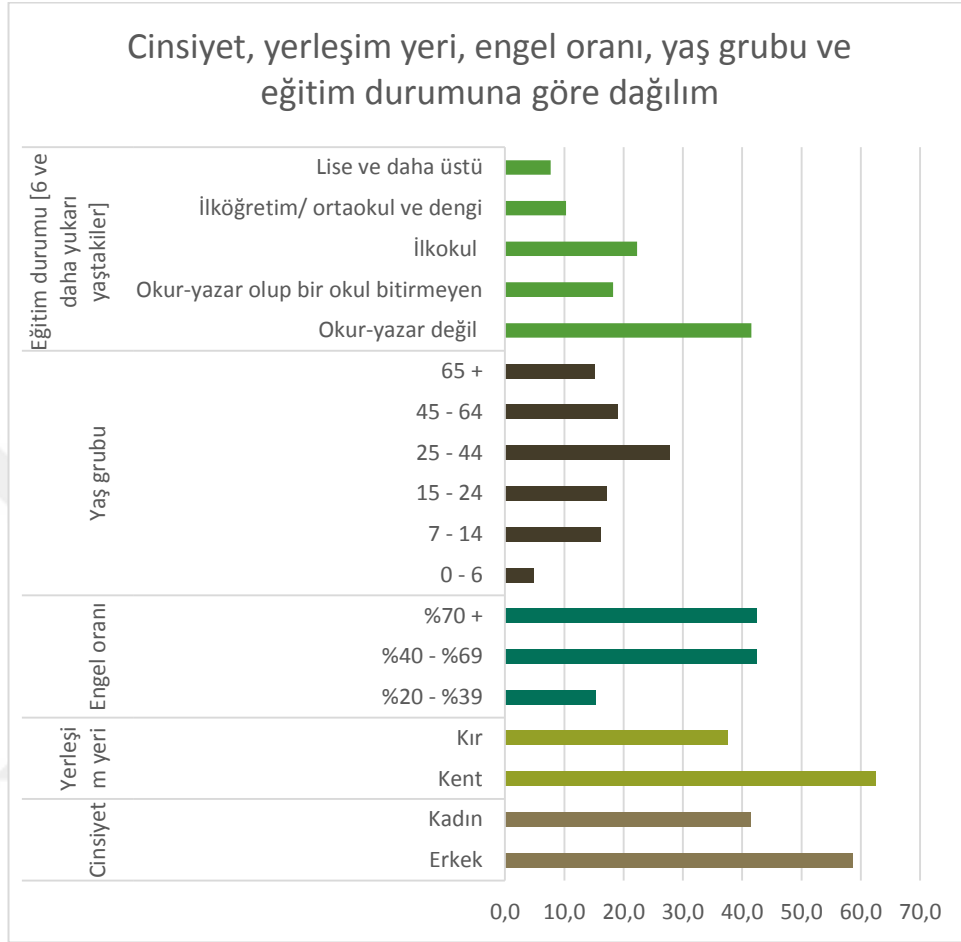
Tablo 2.5 Kayıtlı olan engelli bireylerin cinsiyet, yerleşim yeri, engel oranı, yaş grubu, eğitim durumuna göre dağılımı (TÜİK, 2010)

	Dağılım (%)	
Cinsiyet	Erkek	58,6
	Kadın	41,4
Yerleşim yeri	Kent	62,4
	Kır	37,6
Engel oranı	%20 - %39	15,2
	%40 - %69	42,4
	%70 +	42,4
Yaş grubu	0 - 6	4,9
	7 - 14	16,2
	15 - 24	17,2
	25 - 44	27,7
	45 - 64	18,9
	65 +	15,2
Eğitim durumu [6 ve daha yukarı yaştakiler]	Okur-yazar değil	41,6
	Okur-yazar olup bir okul bitirmeyen	18,2
	İlkokul	22,3
	İlköğretim/ ortaokul ve dengi	10,3
	Lise ve daha üstü	7,7

Kayıtlı olan engelli bireylerin cinsiyetlerine bakıldığında erkeklerin oranının daha fazla olmasının, engellilik nedenlerinde bahsedildiği üzere sonradan edinilen engellilik durumlarının erkeklerde daha fazla görülmesiyle doğru orantılı olduğu düşünülebilir. Yerleşim yerleri bakımından değerlendirildiğinde kentlerdeki engelli oranlarının daha fazla olması, işbu çalışmada öncelikli olarak önemli bir kent ve ilçesinin seçiminin önemini vurgulamaktadır.

Başka bir deyişle kent nüfuslarıyla kentlerde engelliliğin daha fazla olmasına bağlı olarak, engellilere yönelik düzenlemeler konusunun kırsal alanlara göre önceliğinin altını çizmektedir. Engel oranı %40'ın üzerinde olan bireylerin tüm engelliler içerisindeki payı %85 civarında olup, en fazla engellilik durumu 25-44 yaş

arası bireylerde görülmektedir. Eğitim alanındaki en olumsuz oranlardan biri ise, engellilerin yaklaşık %42'sinin okuma yazma bilmediğini göstermektedir (Şekil 2.2).

Şekil 2.2 Cinsiyet, yerleşim yeri, engel oranı, yaş grubu ve eğitim durumuna göre dağılım grafiği¹

2011 yılında Türkiye İstatistik Kurumu tarafından idari kayıtlara dayalı geniş kapsamlı bir örnekleme araştırması olarak gerçekleştirilen “nüfus ve konut araştırması” (TÜİK, 2011) kapsamında ise yapılan anketlerle engelli türlerine ve diğer değişkenlere yönelik veriler ortaya konulmuştur. Araştırmada bireylere 6 farklı engellilik durumuna ilişkin aşağıdaki sorular yöneltilmiştir:

- I. Görmede zorluk çekiyor musunuz? (Gözlük veya lens kullanıyor olsanız dahi)
- II. Duymada zorluk çekiyor musunuz? (İşitme cihazı/implant kullanıyor olsanız dahi)

¹ Şekil bir önceki tabloda derlenen TÜİK, 2010 verisi kullanılarak üretilmiştir.

III. Konuşmada (konuşma bozukluğu, tutukluk, kekemelik gibi nedenlerden dolayı) zorluk çekiyor musunuz?

IV. Yürümede, merdiven çıkmada veya inmede zorluk çekiyor musunuz?

V. Bir şeyler taşımada veya tutmada zorluk çekiyor musunuz?

VI. Yaşıtlarınıza göre öğrenmede, basit dört işlem yapmada, hatırlama veya dikkatinizi toplamada zorluk çekiyor musunuz?

Çalışmanın bu bölümünde, ortaya konulan verilerin derlendiği tablolardaki engel türlerine yönelik kısaltmalar tabloda verilmiştir (Tablo 2.6).

Tablo 2.6 Nüfus ve konut araştırması kısaltmalar tablosu

Kısaltma ¹	Engel Türleri
G-ZY	Görmede zorluk yaşayanlar
D-ZY	Duymada zorluk yaşayanlar
K-ZY	Konuşmada zorluk yaşayanlar
YM-ZY	Yürümede, merdiven çıkmada veya inmede zorluk yaşayanlar
BT-ZY	Bir şeyler taşımada veya tutmada zorluk yaşayanlar
ÖD-ZY	Yaşıtlarına göre öğrenmede, basit dört işlem yapmada, hatırlamada veya dikkatini toplamada zorluk yaşayanlar

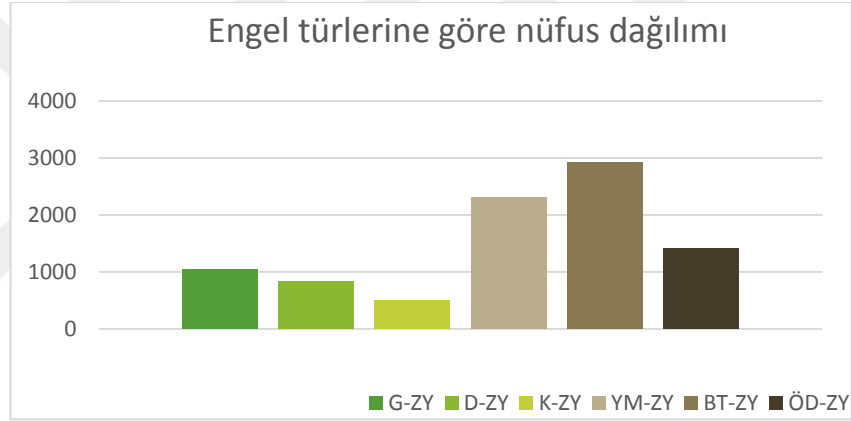
TÜİK, Nüfus ve Konut Araştırması (TÜİK, 2011) sonuçlarına göre, %6,9 oranında en az bir engeli (görme, duyma, konuşma, yürüme, merdiven inme çıkma, bir şeyler taşıma-tutma, yaşıtlarına göre öğrenme hatırlama gibi) olan nüfusun (3 ve daha yukarı yaş) dağılımı; erkeklerde %5,9 iken kadınlarda %7,9'dur. Engelli nüfus; ilgili faaliyeti yaparken çok zorlandığını ve bu aktiviteleri hiç yapamadığını beyan edenlerin sayısını ifade etmektedir. Engelli türlerine göre nüfus verileri tabloda derlenmiştir (Tablo 2.7).

¹ Kısaltmalar ilgili kaynaktan alıntı olmayıp, işbu çalışma kapsamında yazar tarafından üretilmiş ve kaynaktan alıntı olan tablolarda yeniden düzenlenmiştir.

Tablo 2.7 Toplam engel türlerine göre nüfus (TÜİK, 2011)

Engel Türü	Nüfus (1000 kişi)	Dağılım (%)
G-ZY	1.039	11,5
D-ZY	836	9,3
K-ZY	507	5,6
YM-ZY	2.313	25,6
BT-ZY	2.923	32,4
ÖD-ZY	1.412	15,6

Tabloda görüldüğü üzere konuşma, yürüme, öğrenme gibi üç yaşına kadar doğrudan teşhisi konulamayan engellilik durumları ayrıca değerlendirilmiştir. Üç yaş ve üzeri nüfus dahil edilmesine rağmen en yüksek engellilik durumu bir şeyler taşımada veya tutmada zorluk yaşayan bireylerde görülmektedir (Şekil 2.3).

Şekil 2.3 Engel türlerine göre nüfus dağılım grafiği¹

Yaş gruplarına göre en az bir engeli olan nüfusun oranlarına yönelik veriler tabloda derlenerek, sınıflamalara yönelik ortaya çıkan oranlar değerlendirilmiştir (Tablo 2.8).

Tablo 2.8 Yaş gruplarına göre en az bir engeli olan nüfusun oranı (TÜİK, 2011)

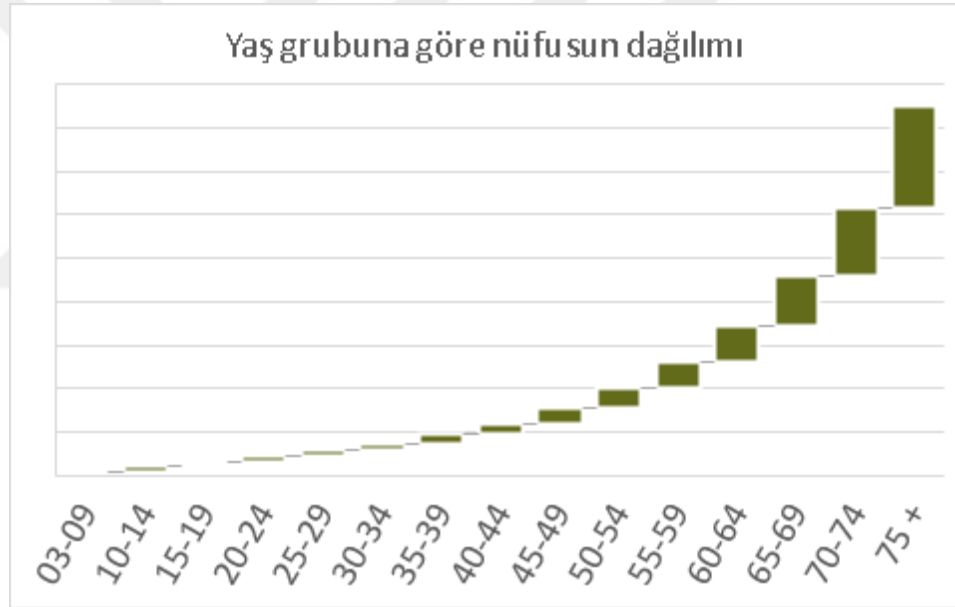
Yaş grubu	Toplam nüfus (1000 kişi)	Oran (%)
03-09	196	2,3
10-14	139	2,1
15-19	145	2,3
20-24	170	2,7
25-29	166	2,6

¹ Şekil bir önceki tabloda derlenen TÜİK, 2011 verisi kullanılarak üretilmiştir.

Tablo 2.8 devamı

30-34	207	3,2
35-39	228	4,0
40-44	241	5,1
45-49	332	6,9
50-54	330	8,8
55-59	417	12,1
60-64	419	16,5
65-69	425	23,0
70-74	458	31,9
75 +	1.006	46,5

Grafikten de anlaşıldığı üzere en yüksek engellilik oranı, bir önceki araştırma sonuçlarından farklı olarak 75 yaş ve üzerindeki bireylerde görülmektedir (Şekil 2.4).

Şekil 2.4 Yaş gruplarına göre en az bir engeli olan nüfusun oranı grafiği¹

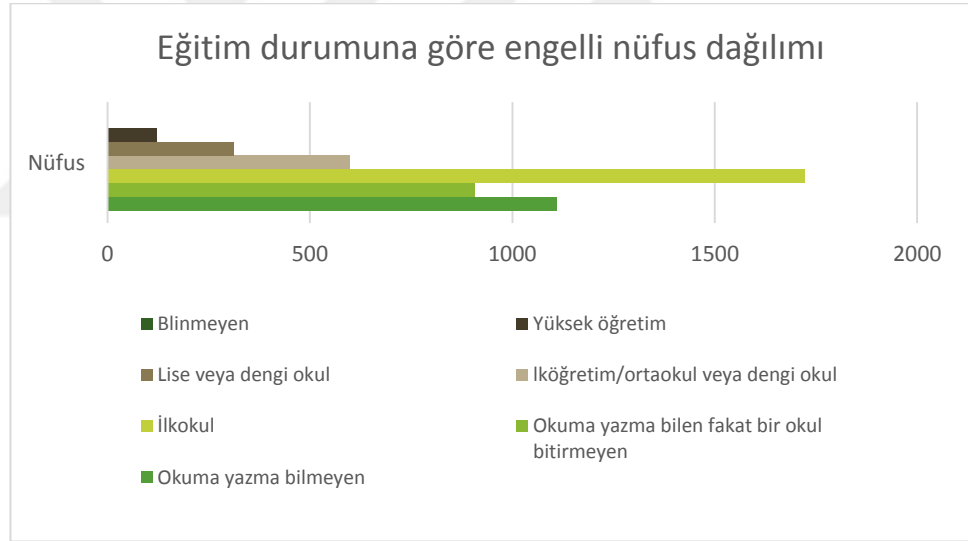
Eğitim durumuna göre en az bir engeli olan nüfus verileri tabloda derlenmiştir (Tablo 2.9).

¹ Şekil bir önceki tabloda derlenen TÜİK, 2011 verisi kullanılarak üretilmiştir.

Tablo 2.9 Eğitim durumuna göre en az bir engeli olan nüfus (TÜİK, 2011)

Eğitim durumu	Nüfus (1000 kişi)
Okuma yazma bilmeyen	1.110
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	907
İlkokul	1.724
İlköğretim/ortaokul veya dengi okul	599
Lise veya dengi okul	312
Yüksek öğretim	122
Bilinmeyen	1
Toplam	4.775

Engellilerin sorun ve beklentileri araştırmasında (TÜİK, 2010) engellilerin eğitim durumları incelendiğinde en yüksek oranın okuma yazma bilmeyen grubunda olduğu görülürken, nüfus ve konut araştırmasında (TÜİK, 2011) engelli olan nüfusun büyük kısmının ilkokul mezunu olduğu sonucu ortaya çıkmıştır (Şekil 2.5).

Şekil 2.5 Eğitim durumuna göre engelli nüfus dağılım grafiği¹

Nüfus ve konut araştırmasında detaylı olarak edinilen diğer veri seti ise engellinin zorluk çekme durumlarına yönelik oluşturulmuştur. Çalışmanın bu bölümünde, mekânsal düzenlemelere yönelik olarak da değerlendirmeye alınabilecek araştırma sonuçları ele alınmıştır. Zorluk çekme durumlarına ilişkin ortaya konulan verilerin derlendiği tablolardaki kısaltmalar aşağıda verilmiştir (Tablo 2.10).

¹ Şekil bir önceki tabloda derlenen TÜİK, 2010 verisi kullanılarak üretilmiştir.

Tablo 2.10 Nüfus ve konut araştırması, zorluk çekme durumları kısaltmalar tablosu

Kısaltma ¹	Engel Türleri
ZÇ (+)	Zorluk çekmiyor
BZ (±)	Biraz zorlanıyor
ÇZ (-)	Çok zorlanıyor/hiç eylemi gerçekleştiremiyor
B (?)	Bilinmeyen

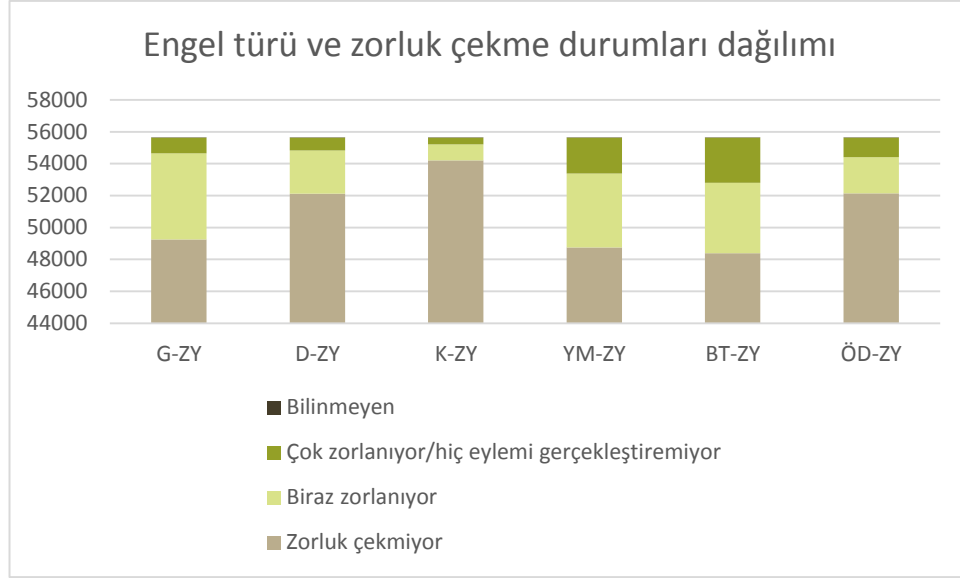
Derlenen veriler genelinde zorluk çekilmemesi durumu ve bilinmeyen durumlar dikkate alınmamış, biraz veya çok zorlanılan eylemler üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Buna göre 15 yaş ve üzeri katılımcının cevaplarının değerlendirildiği nüfusun engel türlerine göre zorluk çekme durumlarının dağılımı tablo halinde verilmiştir (Tablo 2.11).

Tablo 2.11 Engellilik türü ve zorluk çekme durumuna göre nüfus (TÜİK, 2011)

(15 ve daha yukarı yaştaki nüfus) (1000 kişi)						
Engel türleri ve zorluk çekme durumları	G-ZY	D-ZY	K-ZY	YM-ZY	BT-ZY	ÖD-ZY
Zorluk çekmiyor	49.256	52.114	54.217	48.741	48.379	52.137
Biraz zorlanıyor	5.395	2.720	991	4.645	4.416	2.279
Çok zorlanıyor/hiç bir eylemi gerçekleştiremiyor	976	793	418	2.240	2.831	1.210
Bilinmeyen	12	12	13	13	13	13

Tablodaki değerlerden anlaşıldığı üzere; görmede biraz zorlananların sayısı, hiç göremeyen ve görmede çok zorlanana oranla oldukça fazladır. Bir şeyler taşımada veya tutmada zorluk yaşayan nüfusun büyük bir kısmı eylemi gerçekleştirememekte veya çok zorlanmaktadır. Aynı şekilde biraz zorlananların sayısı da bu engel sınıfındaki nüfusun fazla olmasıyla doğru orantılı olarak fazladır (Şekil 2.6).

¹ Kısaltmalar ilgili kaynaktan alıntı olmayıp, işbu çalışma kapsamında yazar tarafından üretilmiş ve kaynaktan alıntı olan tablolarda yeniden düzenlenmiştir.

Şekil 2.6 Engel türü ve zorluk çekme durumları dağılım grafiği¹

2.6.1 Ankara İli Bazında Engelli İstatistikleri

Nüfus ve konut araştırması (TÜİK, 2011) Türkiye-Ankara nüfus sayımları ve en az bir engeli olan nüfusuna yönelik veriler sınıflamalar dahilinde tabloda verilmiştir (Tablo 2.12).

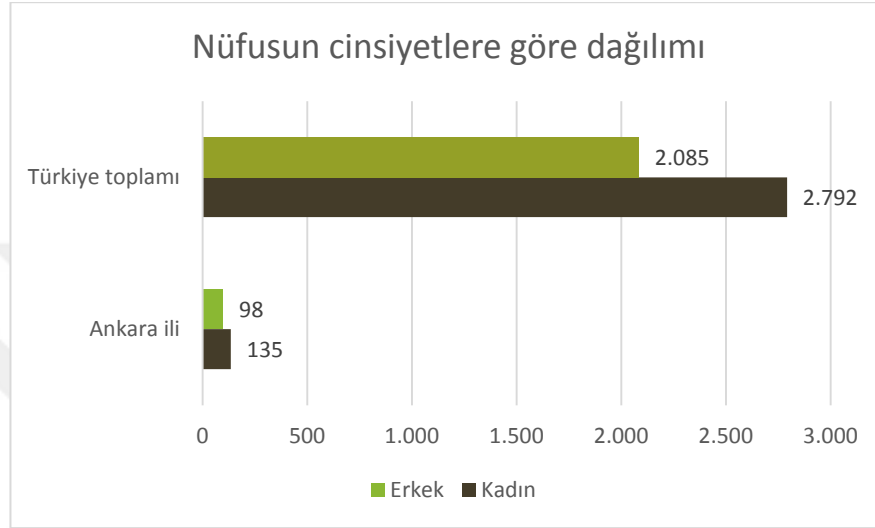
Tablo 2.12 Türkiye-Ankara nüfus sayımları ve en az bir engeli olan nüfus (TÜİK, 2011)

Bölgeler	Nüfus		En az bir engeli olan nüfus (+3 yaş) (1000 kişi)		
	Toplam	3 yaş ve üzeri	Toplam	Kadın	Erkek
Türkiye toplamı	74.526	70.841	4.876	2.792	2.085
Ankara ili	4.868	4.660	233	135	98
Ankara ilinin Türkiye toplamına oranı (%)	6,5	6,6	4,8	4,8	4,7

Tablo verilerine bakıldığında, 2011 yılı verilerine göre Ankara'daki engelli nüfusu Türkiye'deki toplam engelli nüfusunun %4,8'ini teşkil etmektedir. Kadın ve erkek sınıflamalarına yönelik oranlar ise toplam engelli nüfusuyla neredeyse aynı düzeydedir.

¹ Şekil bir önceki tabloda derlenen TÜİK, 2011 verisi kullanılarak üretilmiştir.

Genel nüfus sayımlarında Ankara il nüfusunun Türkiye’ye oranı %6,5 iken engellilik durumuna yönelik oranların düşüktür. Engellilerin sorun ve beklentileri araştırmasında (TÜİK, 2010) erkek engelli oranları fazla çıkmakta iken, bu araştırma sonucunda Türkiye ve Ankara ilinde yapılan kadınların erkeklere oranlara daha fazla engellilik durumuna sahip oldukları görülmektedir (Şekil 2.7).

Şekil 2.7 Türkiye ve Ankara genel ve engelli nüfus sayımlarının cinsiyetlere göre dağılım grafiği¹

Ankara il bazında engellilik türü ve zorluk çekme durumuna göre nüfus verileri derlenerek tabloda verilmiştir (Tablo 2.13).

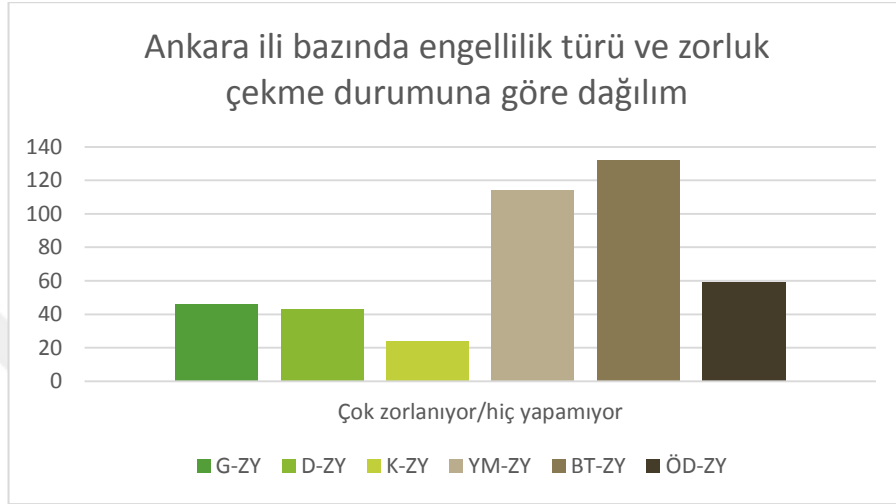
Tablo 2.13 Ankara il bazında engellilik türü ve zorluk çekme durumuna göre nüfus (TÜİK, 2011)

3 ve daha yukarı yaştaki nüfus (1000 kişi)						
Engel türleri ve zorluk çekme durumu	G-ZY	D-ZY	K-ZY	YM-ZY	BT-ZY	ÖD-ZY
Zorluk çekmiyor	4.476	4.660	4.571	4.272	4.272	4.478
Biraz zorlanıyor	345	164	63	272	255	121
Çok zorlanıyor/hiç yapamıyor	46	43	24	114	132	59
Bilinmeyen	1	1	2	2	2	2

Tablodaki değerlere bakıldığında, Ankara’daki bireylerin fiziksel eylemlerini yapmakta çok zorlandığı veya eylemi gerçekleştiremediği başlıca engelli grupları yürümede, merdiven çıkmada veya inmede zorluk yaşayanlar ile bir şeyler taşımada

¹ Şekil bir önceki tabloda derlenen TÜİK, 2011 verisi kullanılarak üretilmiştir.

veya tutmada zorluk yaşıyanlardır. Aynı zamanda diğer engelli türlerine kıyasla görmede zorluk yaşıyanlarının biraz zorlandıklarını ifade ettikleri ve konuşmada çok zorluk yaşıyanların nüfusunun diğer sınıflamalara oranla az olduğu görülmektedir. Eylemi gerçekleştirmede çok zorlanan veya hiç gerçekleştiremeyen engelli sınıflamalarına yönelik dağılım grafiğı verilmiştir (Şekil 2.8).

Şekil 2.8 Ankara ili bazında engellilik türü ve zorluk çekme durumuna göre dağılım grafiğı¹

Çalışmanın bu bölümünde ortaya konulan farklı sınıflamalar, araştırmalarda bireylere yöneltilen soruların kapsamı, açık uçlu değerlendirmelerin olmaması ve belirlenen sınıflamalar çerçevesinde sonuçların üretilmiş olması gibi nedenlerle uluslararası boyutta yapılan diğer çalışmalar da dahil olmak üzere, sonuçların değişkenlik göstermesi normal değerlendirilebilir. Bu ifadeyi güçlendirici nitelikte, Sosyal Hizmet Uzmanı E. B. Yıldız ile yüz yüze görüşme esnasında edinilen bilgilere dayanılarak, engelli istatistiklerine yönelik sürekli bir değişikliğın olmasına açıklık getirilmiştir (kişisel iletişim, 26 Temmuz 2019). Başka bir deyişle, araştırmadaki istatistikler; doğum ve ölümler, ikamet değişiklikleri, sonradan geçirilen kazalar, alınan engelli raporları, geçici engellilik gibi sebeplerle istatistikler yıllara veya sınıflamalara bağılı olarak nüfusun artmasıyla veya başka herhangi bir değişkenle doğrudan ilişkili değildir.

¹ Şekil bir önceki tabloda derlenen TÜİK, 2011 verisi kullanılarak üretilmiştir.

2.6.2 Çankaya İlçesi Bazında Engelli İstatistikleri

Çankaya Belediyesi'ne gidilerek; engelli istatistikleri, engellilerin görüş, öneri ve taleplerinin tespiti, fiziksel düzenlemelere yönelik plan, proje veya herhangi bir görsel verinin bulunup bulunmadığı konusunda Çankaya Belediyesi, Engelli Hizmetleri Birimi, Sosyal Hizmet Uzmanı E. B. Yıldız ile (kişisel iletişim, 26 Temmuz 2019) yüz yüze görüşmeler yapılmıştır.

Çankaya bölgesindeki engelli türleri, engelli sayıları, yaşları, meslekleri ve talepleri doğrultusunda sayısal verilere ulaşılmıştır. Ulaşılan veriler yalnızca başvuru yapan engellilerle kısıtlı olup, engelli sayısının net olarak verilemediği ve nüfusa yönelik herhangi bir çalışma yürütülmediği belirtilmiştir. Taleplerin büyük bir çoğunluğu istihdam ve yardım konularında olduğu için çalışmanın bu bölümünde taleplere ilişkin sonuçlara yer verilmemiştir. Edinilen en güncel veri bağlamında 2016 yılına ait bilgiler tablolar halinde derlenmiştir (Tablo 2.14).

Tablo 2.14 Çankaya Belediyesi'ne kayıtlı ilçe bazında engelli nüfusu (Çankaya Belediyesi, Engelli Hizmetleri Birimi, 2016)

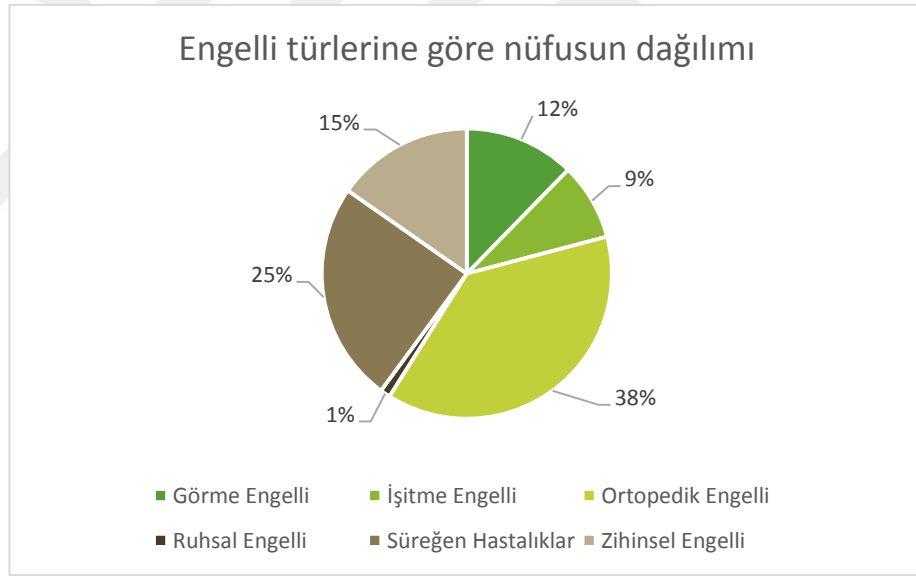
İlçe	Toplam Nüfus
Çankaya	268
Diğer	226
Bilgi yok	22
Evsiz veya sokakta kalan	2
Genel Toplam	518

Tablodan anlaşıldığı üzere Çankaya Belediye'sine herhangi bir talep için kayıt yaptıran engelli sayısı 268 olup, diğer başvurular başka ilçelerde ikamet eden engelli sayılarını belirtmektedir. İlçeye kayıtlı engellilerin büyük bir çoğunluğunu ortopedik engelliler oluşturmaktadır (Tablo 2.15). Engellilere yönelik fiziksel çevrenin düzenlemelerin en fazla önemli olduğu engel gruplarından birinin ortopedik engelliler olması, çalışmanın mekânsal kullanım ve erişebilirliğe yönelik önemini vurgulamaktadır.

Tablo 2.15 Çankaya ilçesine kayıtlı engelli nüfusun engelli türlerine göre dağılımı (Çankaya Belediyesi, Engelli Hizmetleri Birimi, 2016)

Engelli Türleri	Kayıtlı nüfus
Görme Engelli	33
İşitme Engelli	23
Ortopedik Engelli	102
Ruhsal Engelli	3
Süreçen Hastalıklar	66
Zihinsel Engelli	41
Genel Toplam	268

Çankaya Belediyesi'ne kayıtlı engellilerin en yüksek orandan başlanarak sırasıyla; %38'i ortopedik engelli, %25'i süreçen hastalık sahibi, %15'i zihinsel engelli, %12'si görme engelli, %9'u işitme engelli ve %1'i ruhsal engellidir (Şekil 2.9).

Şekil 2.9 Engelli türlerine göre nüfusun dağılımı grafiği¹

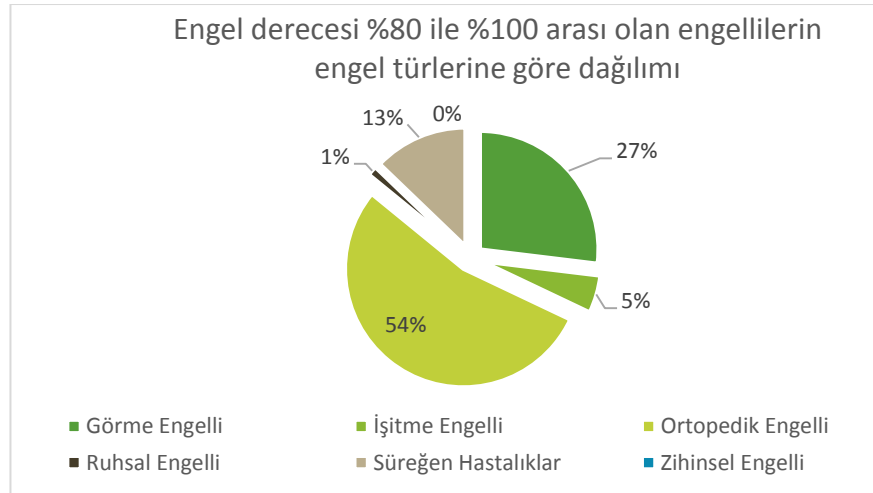
Engellilik dereceleri edinilen veriler ışığında, engel derecelerine ve türlerine göre belirli gruplamalar halinde tabloda derlenmiştir (Tablo 2.16).

¹ Şekil bir önceki tabloda derlenen Çankaya Belediyesi, 2016 verisi kullanılarak üretilmiştir.

Tablo 2.16 Engelli türleri ve engel derecelerine göre nüfusun dağılımı (Çankaya Belediyesi, Engelli Hizmetleri Birimi, 2016)

Engel türlerine göre nüfus							
Engel derecesi (%)	Görme Engelli	İşitme Engelli	Ortopedik Engelli	Ruhsal Engelli	Süreğen Hastalıklar	Zihinsel Engelli	Genel Toplam
0,4-1 arası	-	-	-	-	-	31	31
20-59 arası	5	5	31	1	10	-	52
60-79 arası	4	9	18	-	9	-	40
80-100 arası	21	4	42	1	10	-	78
Bilgi yok	1	5	11	-	7	5	29
Diğer	2	-	-	1	30	5	38
Genel Toplam	33	23	102	3	66	41	268

Tablodan anlaşıldığı üzere, kayıtlı engellilerin büyük çoğunluğunun %80 ile %100 arası engel derecesine sahip oldukları görülmektedir. Bu doğrultuda çalışmaya yönelik olarak önemli fiziksel engellere sahip olanların engel türlerine göre dağılım grafiği oluşturulmuştur (Şekil 2.10). Engel derecesi %80 ile %100 arasında olan engelli bireylerin sırasıyla; %54'ü ortopedik engelli, %27'si görme engelli, %13'ü süreğen hastalığı olan bireyler, %5'i işitme engelli ve %1'i ruhsal engelli olup, zihinsel engellilere yönelik engel derecesi bilgisi bulunmamaktadır.

Şekil 2.10 Engel derecesi ve türlerine göre dağılım grafiği¹

¹ Şekil bir önceki tabloda derlenen Çankaya Belediyesi, 2016 verisi kullanılarak üretilmiştir.

Çankaya Kaymakamlığı Mahalli İdareler, İdare ve Denetim Şefliği ile yapılan görüşmeler neticesinde Çankaya Belediyesi'nin "ilçede yaşayan engelli sayısının belirlenmesi" hususunda 2016 yılına ait bir meclis kararı olduğu belirtilmekle birlikte, 2016 yılından sonra Belediye'nin ilgili birimlerinden de böyle bir çalışma yapılmadığı bilgisi alınmıştır. Kaymakamlıkta yalnızca şahsen gelip engelli aylığına başvuranların sayısının bulunduğu ifade edilmiştir. Muhtarlıkların ise yapmış olduğu böyle bir çalışma olmadığı, varsa dahi verimsiz olduğu ifade edilmiştir. Seçilen üç ayrı mahalle muhtarları ile 2019 yılı Ağustos ayında yapılan görüşmeler ile de engellilere yönelik istatistiksel verinin bulunmadığı veya sağlıklı olduğu bilgisi doğrulanmıştır (kişisel iletişim, 1 Ekim 2019).

Çankaya Belediyesi, Engelli Hizmetleri Birimi, Sosyal Hizmet Uzmanı E. B. Yıldız (kişisel iletişim, 26 Temmuz 2019) ile yapılan görüşmelerde, 2019 veya 2018 yılına ait güncel verilere ulaşılmak istenmiş fakat; engellilerle ilgili verilerin 2016 yılından sonra yeni veri girişinin yapılmadığı öğrenilmiştir. Taşınan, sonradan engelli olup rapor alan, hayatını kaybeden, kaza vakaları hariç engelli rakamları sürekli olarak değişkenlik gösterdiği ve net rakamlar verilemeyeceği belirtilmiştir. Bu tarihten itibaren Kaymakamlık tarafından yürütülen çalışmalar kapsamında verilerin toplandığı, engellilere yönelik verilerin edinilmesindeki güçlükler ve TÜİK verilerinin paylaşılması gibi konulardan bahsedilmiştir.

Kaymakamlık ve çalışma kapsamında seçilen üç ayrı mahalle muhtarlarıyla da görüşülmüş ve engelli istatistiklerine yönelik sağlıklı bir verinin bulunmadığı bilgisi verilmiştir. Aydınlar Mahallesi Muhtarlığı tarafından özellikle Merkezî Nüfus İdare Sistemi'ne (MERNİS) geçildikten sonra nüfusa yönelik detaylı bilgilerin muhtarlıklar tarafından toplanmadığı bilgisi alınmıştır (kişisel iletişim, 29 Temmuz 2019).

Nüfus ve konut araştırması (TÜİK, 2011) sonuçlarına bakıldığında Ankara ilindeki engelli nüfusun toplam Ankara nüfusuna oranı %4,8'dir. Ankara ili, 2016 yılı Çankaya ilçe nüfusu 919.119 iken engelli oranının yaklaşık %5 düzeyinde olduğu varsayıldığında, engelli nüfusun yaklaşık 45.000 civarında olması tahmin

edilebilirken, 2016 yılında Çankaya Belediyesi'ne kayıtlı engelli sayısı 268'dir. Dolayısıyla gerekli bilgiler ve ilgili kurum görüşmeleri neticesinde 2016 yılı sonrası güncel veri bulunamamış ve kesin rakamlar verilememesi sonucu sorun alanına yönelik çalışmadaki mevcut bilgiler çerçevesinde değerlendirilmiştir.

BÖLÜM ÜÇ

ENGELLİNİN FİZİKSEL ÇEVRE KULLANIMINA YÖNELİK MEVCUT DURUM VE UYGULAMA ESASLARININ MEKÂNSAL BOYUTU

Kullanıcıların kent içerisindeki fiziksel gereksinimlerinin tespiti ve kısıtlayıcı etmenlerin ortadan kaldırılmasına yönelik, mekânsal uygulamalardaki ilk arayışlar 20. yüzyıl başlarında Amerika’da ortaya çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) sonrasında, kısmi yaralanmalarla ölümden dönen çok sayıda İkinci Dünya Savaşı askeri, engelli sayısında büyük ölçüde artışa ve genç nüfus yapısında önemli farklılıklara yol açmaktadır. Savaş sonrasındaki demografik ve toplumsal bu değişiklikler, engelli ve yaşlı sayısındaki artışla birlikte insanların hak ve ihtiyaçları gibi faktörlerden yola çıkılarak, yaşam beklentilerinin artması şeklinde sonuçlanmıştır. Buna bağlı olarak hükümetler eşit haklar ve ayrımcılıkla mücadele konularında yasal düzenlemeler getirmişlerdir (Yılmaz, N., çev., 2016)¹.

Mace ve arkadaşlarının (Mace, Mueller ve Story, 1998) 1950’lerin sonlarında önerdikleri tasarım anlayışının temelleri “engelsiz tasarım” arayışına dayanmaktadır. Fiziksel mekânlardaki uygulamaların her yaşta ve farklı yetkinlik düzeyindeki bireyler tarafından kullanılabilmesini sağlamayı amaçlayan düşünsel bir yaklaşımla ilk olarak evrensel tasarım kavramını ortaya koydukları anlaşılmaktadır.

Türkiye’de engellilere yönelik çalışmaların hızlanması öncelikle Avrupa Kentsel Şartı kapsamında Avrupa Birliği’ne girme sürecinde gözlenmiştir. Özürlülerle ilgili olarak, Avrupa Kentsel Şartı’nın “Kentlerdeki Özürlü ve Sosyo-Ekonomik Bakımdan Engelliler” başlığı altında yer alan ilkeleri şunlardır (Avrupa kentsel şartı, 1996):

- I. Kentlerin, herkesin her yere erişebilirliğini sağlayabilecek şekilde tasarlanması
- II. Özürlü ve engellilere ilişkin politikaların, hedef gruplar için aşırı himayeci değil, toplumla bütünleştirici olması

¹ National Disability Authority (NDA), Centre for Excellence in Universal Design internet sayfasındaki "History of Universal Design" başlığı altındaki metinden çevrilmiştir (Aralık, 2016).
URL: <http://universaldesign.ie/What-is-Universal-Design/History-of-UD/>

- III. Özürlüler ve azınlıkları temsil eden derneklerin kendi aralarındaki iş birliği ve dayanışması
- IV. Evler ve işyerlerinin özürlü ve engellilere uyarlanabilir biçimde tasarlanması
- V. Seyahat, iletişim ve kamu ulaşımının tüm insanlar için erişilebilir olması

"Çevre, mekân, donatım ve ürünler belirli özellikleri olan gruplara kapatılamaz, aynı zamanda kullanıcı gereksinimleri de sadece belirli bir bakış açısı ile değerlendirilemez (Imrie ve Hall, 1999)." Bu bakış açısı tüm insanların yaşarken aynı şartlardan veya bu mümkün değilse eşit ve benzer şartlardan nasıl yararlanacağını araştırılmasını gündeme getirmektedir... Evrensel tasarım, ilgili ilkelere dayanan örneklerle kentsel çevrelerden, ürünlere kadar tüm yaşam çevre ve kullanım öğelerinde erişilebilirliği ve kullanılabilirliği sağlar (Hacıhasanoğlu, 2003, s. 101).

Yaklaşım bir diğer örnek D'Souza (2004) evrensel tasarımın sosyal arenada güçsüz olarak nitelenen kitleleri güçlü ve yetkili kılmak amacını taşıdığını, dolayısıyla kavramsal temellerinin oluşturulmasında Eleştirel Teori bakışının egemen olduğunu savlar. Bu iki örnekte de ortaya konulduğu üzere, evrensel tasarım; tasarımın fiziki boyutu yanında sosyal boyutla birlikte kapsayıcı bir anlayışı beraberinde getirmektedir.

3.1 Engelli Hareketine Yönelik Temel Standartlar

Engellilere yönelik tasarım anlayışlarının, uluslararası düzeyde kabul edilen ilkelere yansımaları ve bu ilkelere yönelik tedbirler, uygulama esasları, denetimler, araştırmalar vd. engelli kullanımına yönelik mekânsal unsurlar çalışmanın bu bölümünde değerlendirilmiştir.

Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (EHİS) (2009) ilkelerine bakıldığında eşitlik anlayışının sosyal ve psikolojik boyuttan fiziksel, kültürel boyutlara kadar geniş bir çerçevede irdelendiği görülmektedir. Kültürel yaşama katılım ve erişebilirlik konularına yönelik tedbirlerin alınması sözleşmenin başlıca ilkelerindendir. Bahsi geçen tedbirlerden bazıları aşağıda sıralanmıştır:

- Tiyatro, müze, sinema, kütüphane ve turistik hizmetler gibi kültürel etkinliklerin yapıldığı veya hizmetlerin sunulduğu yerlere ve ayrıca mümkün olduğu ölçüde ulusal kültür açısından önemli anıtlara ve alanlara erişilmesi
- Engellilerin kültürel materyallere erişimine uygun olmayan veya ayrımcılık yaratan bir engel çıkarılmaması
- Engellilerin, diğer bireylerle eşit koşullar altında, kendilerinin özel kültürel ve dil kimliklerinin, örneğin işaret dilleri ve işitme engelliler kültürü, tanınması ve desteklenmesi
- Taraf Devletlerin, engellilerin eğlence, dinlenme ve spor etkinliklerine diğer bireylerle eşit koşullar altında katılımını sağlamak amacıyla aşağıda yazılı tedbirleri alması
- Engellilerin spor, eğlence yerleri ile turistik alanlara erişiminin sağlanması
- Engelli çocukların, okullardaki etkinlikler dâhil olmak üzere, oyun, eğlence, boş zaman aktiviteleri ve spor etkinliklerine eşit şekilde katılabilmelerinin sağlanması
- Eğlence, turistik, boş zaman aktiviteleri ve spor etkinliklerini organize edenlerin sunduğu hizmetlere engellilerin erişebilmesinin sağlanması

Engelli haklarına ilişkin sözleşme ilkelerine paralel nitelikte, Türk Standartları Enstitüsü tarafından binalarda, sokaklarda, toplu taşımalarda ve tasarım alanlarında doğrudan engellilere yönelik yayınlanan standartlar tabloda derlenmiştir (Tablo 3.1).

Tablo 3.1 Engellilere yönelik hazırlanan standartlar

Standart numarası	Standart başlığı
TS 9111	Özürlü İnsanların İkamet Edeceği Binaların Düzenlenmesi Kuralları
TS 12576	Şehir İçi Yollar- Özürlü ve Yaşlılar İçin Sokak, Cadde, Meydan ve Yollarda Yapısal Önlemlerin Tasarım Kuralları
TS 12460	Şehir İçi Yollar- Raylı Taşıma Sistemleri Bölüm 5- Özürlü ve Yaşlılar İçin Tesislerde Tasarım Kuralları
TS 12574	Şehir İçi Yollar- Raylı Taşıma Sistemleri Bölüm 10- İstasyon İçi İşaret ve Grafik Tasarım Kuralları
TS 12575	Şehir İçi Yollar-Raylı Taşıma Sistemleri Bölüm 14- İstasyon Platformu Oturma Elemanları

Çalışmanın engellilere yönelik yasal düzenlemeler bölümünde vurgulanan “TSE standartlarına uyulması zorunludur” ifadesine yönelik olarak yukarıda verilen standartların incelendiğinde; TS 9111 ve TS 12576 standartlarının engellilere yönelik uygulama esasları bağlamında başlıca standartlar olduğu değerlendirilmiş ve bu bölümde standartların kurallarına yer verilmiştir.

TS 9111, Özürlü İnsanların İkamet Edeceği Binaların Düzenlenmesi Kuralları: Türk Standartları Enstitüsü tarafından Nisan 1991 yılında yayınlanmış olan ‘Özürlü İnsanların İkamet Edeceği Binaların Düzenlenmesi Kuralları’ (TS 9111) engelli bireylerin ikamet edeceği binalarda daha rahat ve yaşam kalitesi yüksek bir şekilde yaşayabilmeleri amacıyla konulmuştur. Bu kurallar şu şekilde özetlenebilir:

- I. Kullanılacak yer kaplamaları kaygan olamamalıdır. Görme engelli bireyler için halı tipi malzemeler kullanılmamalıdır. Ses yansıtıcı yüzeyler, görme engelli insanlara yön bulmakta yardımcı olmalıdır.
- II. Pencere, görme bozukluğu olan engelliler için göz kamaştırıcı ışıktan kaçınılacak şekilde yapılmalıdır.
- III. Görme engellilerin daha rahat bir şekilde dolaşımlarının sağlanabilmesi amacıyla bina içi ulaşımında sık sık farklı düzenlemelere gidilmemeli, donatılar mümkün olduğunca sabit tutulmalıdır. Mecburi hallerde yapılacak olan girinti ve çıkıntıların köşeleri yuvarlatılmalıdır.
- IV. Bina içerisindeki mobilyalar tekerlekli sandalye kullananların manevralarına imkân verecek şekilde düzenlenmelidir.

TS 12576, Şehir İçi Yollar-Özürlü ve Yaşlılar için Sokak, Cadde, Meydan ve Yollarda Yapısal Önlemlerin Tasarım Kuralları: Kentsel mekânda engellilerin hareketliliğinin daha rahat sağlanabilmesi amacıyla Türk Standartları Enstitüsü’nün koymuş olduğu kurallara uyulması gerekmektedir. Türk Standartları Enstitüsü’nün ‘Şehir İçi Yollar-Özürlü ve Yaşlılar için Sokak, Cadde, Meydan ve Yollarda Yapısal Önlemler ve İşaretleme Tasarım Kuralları’ (TS 12576) adı altında getirmiş olduğu kurallar özet olarak şu şekilde sıralanabilir:

- I. Engellilerin, yayalara ayrılan yollarda serbestçe, engellenmeden dolaşabilmeleri ve yaya kaldırımını kullanabilmeleri için kaldırım kısmında engeller bulunmamalıdır. Tehlikeli olabilecek her türlü düzensizlikten kaçınılmalıdır. Örneğin yer ızgaraları, yer mantarları, çukurlar, yoldaki gelişigüzel seviye farklılıkları düzenlenmelidir.
- II. Taşıt yolu ve kavşak geçişlerinde gelişigüzel konan mantarlar, sembol, ilan panoları ve direkler engellilerin hareket kabiliyetini azaltacağından bunlar yaya geçitlerine konulmamalıdır.
- III. Yaya geçitleri iyi ve üstten aydınlatılmalı, bu aydınlatma yol aydınlatmasından ayırt edilebilir değişiklikte olmalıdır.
- IV. Işık kontrollü yaya geçitlerinde trafik işaret lambaları işitme engelliler için ışıklı yaya figürlü ve görme engelliler için ise devamlı ses uyarı işareti bulunmalıdır.
- V. Yaya kaldırımında yükseklik farklılıklarından engellilerin etkilenmemesi amacıyla bu yollara engellilerin hareketlerini rahat ve yorulmadan yapabilecekleri eğimler verilmelidir.
- VI. Merdivenler engelliler için ulaşılabilirlikte çok büyük bir engel olduğundan, yollarda mümkün olduğunca merdiven yapımından kaçınılmalıdır. Yapılan merdivenlerde ise kaymayı önleyici maddeler kullanılmalıdır.
- VII. Merdivenli otobüslerin içindeki dolaşım alanları geniş ve asansörlü girişe ve çıkışa sahip olmalıdır. Toplu taşıma duraklarında bilgilendirme olmalıdır. Durağın hangi toplu taşıma aracına ait olduğunu, aracın güzergâh numarası ile güzergâh ve durağın adını belirten okunaklı levha ile yanıp sönen ışık her durakta mutlaka bulunmalıdır. Kapalı durakta duvardaki bilgilendirme panosu göz hizasında ve dokunsal okuma yüksekliğinde; iri puntolu harfler kabartmalı şehir haritası, güzergâh planı, toplu taşıma aracı tarifesi gibi bilgiler görme engelli bireyler için bulundurulmalıdır.
- VIII. Parka izin verilen yollarda engelliler için yeterli sayıda park alanı tesis edilmelidir. Bu tesislerde engelliler için park yeri sayısının %2'si kadar yer ayrılmalıdır.

IX. Tüm ticari idari kamu binaları ile mesken binaları ana girişleri yaya kaldırımından itibaren engelsiz yapılmalıdır. Bina girişleri kaygan olmayan sert malzemeden yapılmalıdır ve bu girişler mutlaka iyi aydınlatılmış olmalıdır.

X. Halka açık olarak yapılmış olan açık veya kapalı telefon kabinlerinden mutlaka en az biri engellilere uygun olarak düzenlenmelidir. Telefon kabinlerinde engellilerin kullanabileceği şekilde kabartma harf, ağır işitenler için frekans yükseltici ses düğmesi ve tekerlekli sandalye kullanan engellilerin kullanabileceği yeterli alan bulunmalıdır.

TS 9111 ve TS 12576 standartlarının 90'lı yıllarda yayınlanmış olduğu göz önünde bulundurulduğunda, günümüz kentlerindeki yansımaları yaklaşık 30 yıllık bir süreçte halen daha ortaya konulan temel kurallarla örtüşmemektedir. Bu ifadeyi güçlendirmek amacıyla, yaya kaldırımları, merdivenler vb. engellilerin hareket kabiliyetlerini kısıtlayan "engelli alanlar" çalışmanın değerlendirme bölümünde (dördüncü bölüm) çalışma alanından alınan güncel veriler ve bu standartlar ışığında değerlendirilmiştir.

Engelliler için ortaya konulan uluslararası standartlar, mekânlara aktarılırken engelli türlerine ve diğer bireylere yönelik fiziksel ayrımlara yol açmaktadır. Bu durumu, engelli otoparklarının mekânlara erişim kolaylığı olan noktalarda, algılanabilir işaretlemelerle ayrılması veya görme engellilere yönelik kaldırım döşemeleri ile belirginleştirilmesi gibi düzenlemeler örnek olarak gösterilebilir. Fakat bu ayrımın, evrensel tasarımdaki herkes için erişilebilir, eşit bir fiziksel ortam oluşturulması fikrinin aksine pozitif bir ayrımcılık görüşü olduğu vurgulanmalıdır. Ortaya konulan “pozitif” ayrımcı düzenlemeler, başta algılanabilirlik açısından önemli olmakla birlikte, evrensel tasarımın genel amaçlarına ulaşma ve fiziksel düzenlemelerin sürekli olarak gelişimine katkı sağlayıcı niteliktedir.

Eşitlikçi kullanım, herkes için tasarım, evrensel tasarım gibi terimler kapsayıcılığı incelendiğinde benzer noktalarda kesişmekte ve aynı amacı savunmaktadır. Farklı kesimler için ortaya konan ilkelerden biri olan eşitlikçilik ilkesi, aslında farklılıkların ortadan kaldırılmasını ve bu anlayışla düzenlemelerin dikkat çekilmeksizin

kullanıcılara sunulmasını hedeflemiştir (Yılmaz ve Diktaş, 2018). Bu ilkenin uygulama esasları aşağıdaki şekilde ortaya koyulmaktadır (Connell ve diğer., 1997):

- Tüm kullanıcılar için eşit kullanım kolaylığı sağlanmalı; mümkünse benzer, mümkün olmayan durumlarda eş değer uygulamalar yapılmalıdır.
- Herhangi bir kullanıcıyı ayırmaktan ya da açığa çıkarmaktan kaçınılmalıdır.
- Mahremiyet, koruma ve güvenlik tüm kullanıcılara eşit olarak sağlanmalıdır.
- Tasarım tüm kullanıcılar için çekici hale getirilmelidir.

3.2 Fiziksel Düzenlemelerin Erişebilirlik ve Ulaşılabilirlik Bağlamında Değerlendirilmesi

Ülkemizdeki yapıli toplumsal çevre fiziksel kabiliyetlerinin yetersizliğinden ötürü bireyleri engelli hale getirici, hem de özürli olmayanların hareketlerini kısıtlayıcı çeşitli engeller bulundurmaktadır. Konu erişim bağlamında değerlendirildiğinde, bireyin başlangıç noktasından ulaşmak istediğı noktaya kadarki ve bulunduğu alanlardaki hareketine yönelik esaslar çalışmanın bu bölümünde ele alınmaktadır.

Erişilebilirlik hususu, Kapsayıcı Tasarım (*Inclusive Design*), Herkes için Tasarım (*Design for All*), Evrensel Tasarım (*Universal Design*) olarak isimlendirilen yaklaşımlarda da yer almaktadır. Erişilebilirlik için Avrupa Konsepti ise, “Herkes için Tasarım” (*Design for All*) ilkelerine dayanmaktadır. “Herkes için Tasarım”ın temel kabulleri elbette herkes için daha yaşanabilir çevrelere işaret etmektedir (Koç, 2011, s. 31).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 3/6/2011 tarihli ve 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 20’nci maddesinde göre Mimar/ Mühendis/Şehir Plancısının görev ve yetkileri “Engelli ve yaşlıların toplumsal yaşama, sosyal, kültürel, sportif ve ekonomik faaliyetlere ulaşılabilirliğini sağlamak üzere, yapıli çevrenin (binalar, açık alanlar, kentsel 13 donatılar, toplu taşıma araçları vd.) hareket kısıtlayıcı ve bağımsız hareket etmeyi engelleyici

unsurları hakkında araştırmalar yapmak, yapılı çevrenin ulaşılabilirlik esasına göre düzenlenmesine yönelik araştırma ve incelemeler yapmak, rapor hazırlamak, projeler geliştirmek, tasarım ve uygulamaya yönelik çalışmalarda görev almak, bu amaçla kamu kurum kuruluşları, özel kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetim birimleri ve niversiteler ile birlikte çalışmalar yapmak” şeklinde belirtilmiştir.

Türkiye’de 8,5 milyon engellinin yaşadığı ve aileleriyle bu nüfusun 25 milyon gibi önemli bir kitleye ulaştığı bilinmektedir. 1995 yılında Fiziksel Engelliler Vakfı (FEV), engellileri kendi kendine yetebilen, ekonomik anlamda toplumla her bakımdan bütünleşmiş bireyler haline getirme yolunda önemli mesafeler kat etmiştir. Fiziksel engelliler toplum içerisinde iş hayatına katılımları kadar günlük rekreasyon ihtiyaçlarını karşılama esnasında da önemli ölçüde yer almaktadırlar. Büyük kentlerde yapılan peyzaj çalışmalarında fiziksel engelliler dşnlmekte fakat peyzaj çalışmalarının “sürdürülebilir” içerikli olmadığı görülmektedir. Günümüzde “engelsiz tasarımlara” duyulan ilgi, kent merkezindeki ulaşım akslarında da (yaya yolları, araba yolları, merdivenler, meydanlar, vb.) hissedilmektedir (Bekci, 2012, s. 1).

Dokuzuncu Kalkınma Planı’nın “Gelir Dağılımının İyileştirilmesi, Yoksullukla Mücadele ve Sosyal İçerme” başlığı altında “zrllerin¹ ekonomik ve sosyal hayata katılımlarının artırılmasına yönelik, sosyal ve fiziki evre şartları iyileştirilecektir” temel amacına yer verilmiştir. Buna paralel olarak 2010 Yılı Programının “Sosyal Güvenlik Sisteminin Etkinliğinin Artırılması” başlığı altında da aynı önceliğe ve bu konudaki çalışmaların hızlandırılması tedbirine yer verilmiştir. Ayrıca 2010-2012 Dönemi Yatırım Programı Hazırlama Rehberinde “5378 sayılı zrller ve Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanununun geçici 2’nci ve 3’nc maddeleri gereğince fiziksel evre koşullarının zrllere uygun hale getirilmesi kapsamında, yeni projelerin zrllerin ulaşabilirliğine uygun olması, mevcut projelerin de zrllerin ulaşabilirliğine uygun hale dönüştürülmesi hususu göz önünde

¹ “zrl” ibaresi doğrudan alıntı yapıldığı için değiştirilmemiştir.

bulundurulacak ve söz konusu projelerde bu konudaki standartlara uyulacaktır” esasına yer verilmiştir (USUEP, 2010-2011, s. 5).

Engellilerin de herkes gibi ve herkesle birlikte, yaşamın tüm alanlarındaki hak ve hizmetlere ulaşabilmesi ve bunlardan yararlanabilmesi amacıyla 12.11.2010 tarihli ve 27757 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Ulaşılabilirlik Stratejisi ve Eylem Planı, 31 Ocak 2012 tarihinde yapılan İzleme ve Değerlendirme Kurulu Toplantısı ile tamamlanmış olup, Ulaşılabilirlik Stratejisi ve Ulusal Eylem Planı kapsamında yapılan çalışmalar aşağıda yer almaktadır (ASB, 2012, s. 39).

Ulaşılabilirlik Stratejisi ve Eylem Planı, ulaşılabilirlik konusunda ülkemizde yaşanan aşağıda belirtilen sorunlar göz önünde bulundurularak geliştirilmiştir (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2010-2011);

- Ulaşılabilirliğin önemi ve ulaşılabilir mekânlar konusunda idareci ve teknik elemanların bilgi ve bilinç yetersizliği
- Hangi standardın kullanılacağına bilinmemesi
- Standartlara uygunluğun denetiminin yeterince yapılmaması
- Mali kaynak yetersizliği
- Bütüncül planlama yerine günübirlik çözümler üretilmesi
- Uygulama için malzeme seçeneklerinin yetersizliği

Bu sorunlar gruplandırılarak ulaşılabilirlik çalışmaları ve Ulaşılabilirlik Eylem Planı üç ekseninde hazırlanmıştır (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2010-2011):

- I. Mevzuat düzenlemeleri (standartlar dahil)
- II. Toplumsal bilinçlendirme (teknik personel dahil)
- III. Uygulama

Ulaşılabilirlik Eylem Planı kapsamında hazırlanan eksenlere yönelik öncelikler ve detayları tabloda derlenmiştir (Tablo 3.2).

Tablo 3.2 Ulaşılabilirlik çalışmalarına yönelik öncelikler (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2010-2011)

EKSEN A: MEVZUAT DÜZENLEMELERİ	
ÖNCELİK A.1.	Mevzuat Düzenlemelerindeki Aksaklık ve Eksikliklerin Giderilmesi
ÖNCELİK A.2.	Standartların Revizyonu
EKSEN B: TOPLUMSAL BİLİNÇLENDİRME	
ÖNCELİK B.1.	Özürlü Bireyler ve Ailelerin Ulaşılabilirlik Konusundaki Haklarıyla İlgili Bilgilendirilmesi ve Toplumun Sosyal ve Kültürel Engeller Konusunda Bilinçlendirilmesi
ÖNCELİK B.2.	Teknik Elemanların Ulaşılabilirlik Konusunda Bilinçlendirilmesi ve Bilgilendirilmesi
EKSEN C: UYGULAMA	
ÖNCELİK C.1.	Uygulamaya Yönelik Finansal Kaynakların Tespiti
ÖNCELİK C.2.	Ulaşılabilir Uygulamaların Teknik Açıdan Niteliğinin Geliştirilmesi
ÖNCELİK C.3.	Ulaşılabilir Uygulamaların Sayısının Artırılması
ÖNCELİK C.4.	Bilgiye Erişilebilirliğin artırılması

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen 13.12.2006 tarihli kabul edilen Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme 1’inci maddesinde, sözleşmenin amacı “engellilerin tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit şekilde yararlanmasını teşvik ve temin etmek ve insanlık onurlarına saygıyı güçlendirmek” olarak belirlenmiştir. “Erişilebilirlik”¹ konusu Sözleşme metninin başlangıcında, 3’üncü maddesinde ve 9’uncu maddesinde düzenlenmiştir. En ayrıntılı düzenleme “Erişilebilirlik” başlıklı 9’uncu maddededir. Bu madde; Taraf Devletlerce özürlülerin bağımsız yaşayabilmelerini ve yaşamın tüm alanlarına etkin katılımını sağlamak ve diğer bireylerle eşit koşullarda fiziki çevreye, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojileri ve sistemleri dahil olacak şekilde bilgi ve iletişim olanaklarına, hem kırsal hem de kentsel alanlarda halka açık diğer tesislere ve hizmetlere erişimini sağlamak için uygun tedbirlerin alınmasını hüküm altına almakta ve bu tedbirlerin hangi alanlarda nasıl alınması gerektiğini açıklamaktadır (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2010-2011, s. 12).

Ulaşım ile ilgili temel düzenlemeler Dünya Engelliler Vakfı tarafından hazırlanan Engelsiz Şehir Planlaması Bilgilendirme Raporu’nda (Engelsiz Şehir Planlaması Bilgilendirme Raporu [EŞPBR], 2010, s. 19-20) belirtilen hususlar genel hatlarıyla aşağıda sıralanmıştır:

¹ “Erişilebilirlik” terimi Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme’de “ulaşılabilirlik” terimi yerine tercih edilmiştir.

- Engellilere hareketine yönelik olarak yolların rahat kullanıma sahip olması, kısıtlayıcı unsurların bulundurulmaması ve tüm diğer engellerden arındırılması,
- Kapalı ve açık tüm alanlardaki fiziksel engellerin ulaşılabilirliğe engel olmayacak şekilde tasarlanması,
- Eğitimli köpek kullanan görme engellilerin günlük temel ihtiyaçlarını giderebilmeleri için gerekli düzenlemelerin yapılması,
- Engelliler için yapılacak yaya, tesis vb. uygulamaların yanında tüm bireylerin de aynı ölçüde faydalanabileceği tasarımların kapsayıcılığının sağlanması
- Mevcut düzenlemelerin ve yapılaşmalarının uygun hale getirilmesinin yanında, yeni planlanan uygulamalarda ulaşılabilirlik ilkelerine uygun tasarımların ön planda tutulması.

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (EHİS, 2009) kapsamında 9'uncu maddede 'erişilebilirlik' başlığı altında, aşağıda verilen amaçlar çerçevesinde taraf devletler tarafından alınacak tedbirlere yer verilmiştir:

- Kamuya açık olarak veya sağlanan tesisler ve hizmetlerin erişilebilirliği konusunda asgari standartlar ve kuralların oluşturulması, yayınlanması ve uygulanmasının izlenmesi
- Kamuya açık olan veya sağlanan tesisleri veya hizmetleri sunan özel kuruluşların, engelli kişilerin erişimine ilişkin bütün hususları dikkate almalarının sağlanması
- Engelli kişilerin karşı karşıya bulunduğu erişimle ilgili meseleler konusunda paydaşlar için eğitim verilmesi
- Kamuya açık olan binalara ve öteki tesislere kolay okunabilir ve anlaşılabilir biçimde Braille (kabartma) alfabesi ile yazılmış levhalar konulması
- Kamuya açık binalara ve öteki tesislere girişin kolaylaştırılması için rehberler, okuyucular ve profesyonel levha lisanı çevirmenleri dahil olmak üzere yardımcı kişi ve araçlar temin edilmesi
- Engelli kişilerin bilgiye erişiminin sağlanması için bu kişilere başka uygun biçimdeki yardım ve destek sağlanmasının teşvik edilmesi

- Engelli kişilerin İnternet dahil olmak üzere yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanmalarının teşvik edilmesi
- Erişilebilir bilgi ve iletişim teknolojileri ve sistemlerinin, bunlardan asgari maliyetle yararlanılabilmesi için erken aşamada tasarlanmaları, geliştirilmeleri, üretilmeleri ve dağıtılmalarının teşvik edilmesi

Erişim konusundaki engeller ve güçlüklerin belirlenmesi ve kaldırılmasını içerecek bu önlemler, başka hususlar yanı sıra aşağıdakiler için geçerli olacaktır (EHİS, 2009):

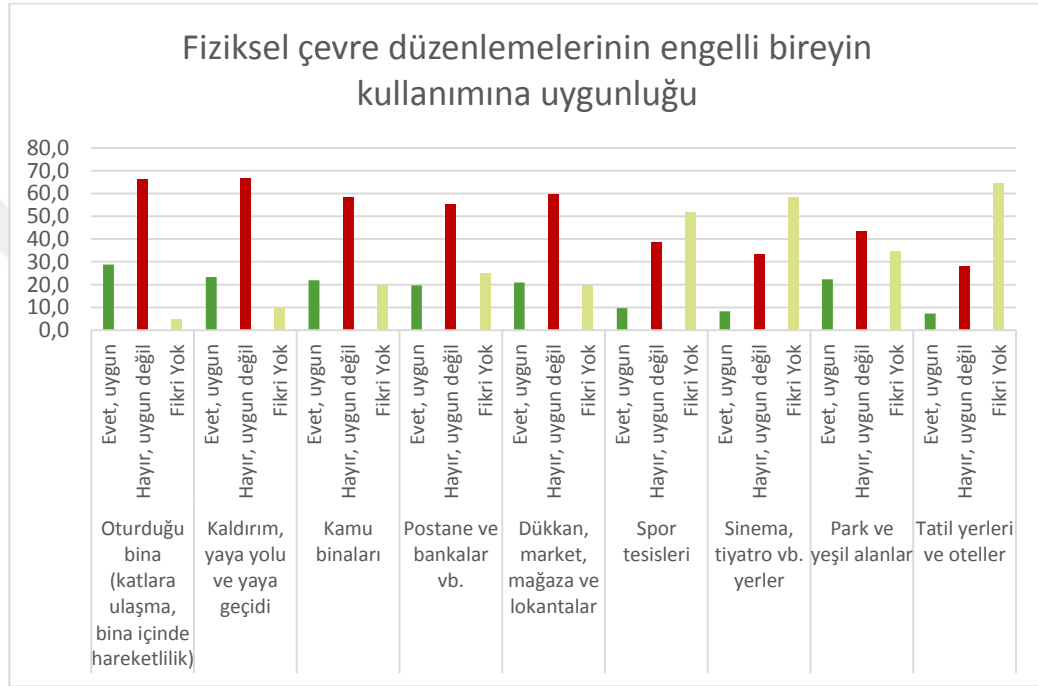
- Binalar, yollar, ulaşım ve okullar, konutlar, sağlık kuruluşları ve işyerleri dahil olmak üzere öteki açık ve kapalı tesisler
- Elektronik hizmetler ve acil hizmetler dahil olmak üzere bilgi, iletişim ve öteki hizmetler

Ortaya konulan tedbirler ışığında engelli bireylerin yaşadıkları yerdeki fiziksel çevre düzenlemelerinin, engelli bireyin kullanımına uygun olup olmadığı hakkındaki düşünceleri, sorun ve beklentileri araştırması verilerine göre tabloda derlenmiştir (Tablo 3.3).

Tablo 3.3 Kayıtlı olan özürlü bireylerin yaşadıkları yerdeki fiziksel çevre düzenlemelerinin, engelli bireyin kullanımına uygun olup olmadığı hakkındaki düşüncelerinin dağılımı (TÜİK, 2010)

Engelli türlerine göre dağılım (%)		
Fiziksel Çevre Düzenlemeleri	Uygunluk durumu	Toplam
Oturduğu bina (katlara ulaşma, bina içinde hareketlilik)	Evet, uygun	28,8
	Hayır, uygun değil	66,3
	Fikri yok	4,9
Kaldırım, yaya yolu ve yaya geçidi	Evet, uygun	23,4
	Hayır, uygun değil	66,9
	Fikri yok	9,8
Kamu binaları	Evet, uygun	21,9
	Hayır, uygun değil	58,4
	Fikri yok	19,8
Postane ve bankalar vb.	Evet, uygun	19,7
	Hayır, uygun değil	55,4
	Fikri yok	24,9
Dükkan, market, mağaza ve lokantalar	Evet, uygun	21,0
	Hayır, uygun değil	59,5
	Fikri yok	19,5
Spor tesisleri	Evet, uygun	9,7
	Hayır, uygun değil	38,4
	Fikri yok	51,9

Araştırma sonuçlarına göre katılımcıların geneli, her bir ortak kullanım alanındaki fiziksel düzenlemelerin uygun olmadığını belirtmişlerdir. Yaklaşık %67’lik oranda katılımcı kaldırım, yaya yolu ve yaya geçidinin engelli bireyin kullanımına uygun olmadığını, yine yüksek oranda engelli birey oturduğu binadaki (katlara ulaşma, bina içinde hareketlilik) düzenlemelerin bireyin uygun olmadığını belirtmişlerdir (Şekil 3.1).

Şekil 3.1 Fiziksel çevre düzenlemelerinin engelli bireyin kullanımına uygunluk grafiği¹

Engelli türlerine göre fiziksel çevre düzenlemelerinin uygunluğu ele alındığında araştırma verilerinden yararlanılarak aşağıdaki tablo derlenmiştir (Tablo 3.4). Bu veriler ışığında; dükkân, market, mağaza ve lokantalardaki fiziksel düzenlemeler dışındaki tüm alanlarda, en fazla oranda ortopedik engelliler uygunluk durumunu olumsuz değerlendirmişlerdir.

Tablodaki en kritik oran yine ortopedik engelli grubunun kaldırım, yaya yolu ve yaya geçidi kullanımının uygun olmadığı yönündedir. Tablo genelinde tüm engel türlerine göre düşünceler değerlendirildiğinde, engelli kullanımına yönelik fiziksel düzenlemelerin en yetersiz olduğu alanların kaldırımlar, yaya yolları ve yaya

¹ Şekil bir önceki tabloda derlenen TÜİK, 2010 verisi kullanılarak üretilmiştir.

geçitleri olduğu ve ikinci sırada yaşadıkları binalar içerisinde ve o binalara erişim konularında olduğu görülmektedir. Fiziksel çevrede engelliler tarafından en yoğun kullanımların olduğu bu alanlarındaki düzenlemelerin önemi araştırma sonuçlarıyla da tekrar vurgulanmıştır.

Tablo 3.4 Kayıtlı olan engelli bireylerin yaşadıkları yerdeki fiziksel çevre düzenlemelerinin, engelli bireyin kullanımına uygun olup olmadığı hakkındaki düşüncelerinin engel türüne göre dağılımı (TÜİK, 2010)

Engelli türlerine göre dağılım (%)									
Fiziksel Çevre Düzenlemeleri	Uygunluk durumu	GE	İE	DKE	OE	ZE	RDE	SH	ÇE
Oturduğu bina (katlara ulaşma, bina içinde hareketlilik)	Evet, uygun	27,2	34,1	41,6	25,4	31,3	33,5	26,5	27,6
	Hayır, uygun değil	69,2	59,5	51,7	70,8	62,6	59,1	69,5	68,3
	Fikri yok	3,7	6,4	6,7	3,8	6,1	7,4	4	4,1
Kaldırım, yaya yolu ve yaya geçidi	Evet, uygun	19,2	31,3	37,9	19,3	26,5	28,6	21,5	20,9
	Hayır, uygun değil	71,3	59,8	54,1	71,9	62,5	59,1	69,8	69,7
	Fikri yok	9,6	9	8	8,8	11	12,3	8,7	9,5
Kamu binaları	Evet, uygun	19,7	27,5	30,1	20,2	22	24,3	22,1	20,6
	Hayır, uygun değil	62,8	54,1	48,1	63,8	53,5	56,2	60,9	60
	Fikri yok	17,5	18,4	21,8	16,1	24,5	19,5	17,1	19,5
Postane ve bankalar vb.	Evet, uygun	18,7	25,5	29,2	19,8	19,8	22,6	19,7	17,3
	Hayır, uygun değil	60,8	52,1	44,9	60,6	49,9	54,2	58,5	56,6
	Fikri yok	20,5	22,5	25,9	19,7	30,3	23,2	21,8	26,1
Dükkan, market, mağaza ve lokantalar	Evet, uygun	18,5	27,8	33,4	19,6	22,6	23,3	20,5	18,1
	Hayır, uygun değil	64,3	54,3	49,5	63,7	55,5	56,8	61,9	61
	Fikri yok	17,2	18	17,2	16,7	21,9	19,9	17,6	20,9
Spor tesisleri	Evet, uygun	9,6	15,6	20,9	8	11,5	11,7	8,6	6,4
	Hayır, uygun değil	37,6	36,5	34,2	41,5	38,1	40,6	39,1	37
	Fikri yok	52,7	47,9	45	50,5	50,4	47,7	52,3	56,6
Sinema, tiyatro vb. yerler	Evet, uygun	7,8	12,5	20,2	7,7	9,8	10	7,5	5,3
	Hayır, uygun değil	33,6	33,4	31,4	36,4	32,3	32,6	34,8	31,7
	Fikri yok	58,7	54,1	48,4	55,9	57,9	57,4	57,7	63
Park ve yeşil alanlar	Evet, uygun	19,4	29,1	36,4	22,2	24,7	23,8	20,4	20
	Hayır, uygun değil	46,2	40	38,5	48,2	40,7	43,4	45,2	42,4
	Fikri yok	34,3	30,9	25,2	29,7	34,7	32,8	34,4	37,6
Tatil yerleri ve oteller	Evet, uygun	7	13,2	16,7	6,2	8	8,1	7,6	4,5
	Hayır, uygun değil	28,4	25,5	27	30,6	26,9	29,8	29,6	26,9
	Fikri yok	64,7	61,4	56,3	63,1	65,1	62,1	62,8	68,7

Türkiye Engelliler Araştırması (TÜİK, 2002) sonuçlarında da Türkiye’de engellilerin günlük yaşamlarında karşılaştıkları sorunlara ilişkin sorular ışığında; ortopedik engellilerin yaklaşık %32’sinin fiziksel çevre düzenlemeleri olmadığından sokağa çıkamadıkları, %28’inin kamuya açık bina ve alanlara giremedikleri, %50’sinin toplu taşıma araçlarına binmekte güçlük çektikleri ve %29’unun da sosyal ve kültürel etkinliklere katılamadıkları ortaya konulmuştur. Aynı zamanda tüm engelli gruplarının cevaplarına göre; yaşadıkları bina, cadde, sokak ve yollarda engellilik durumlarına uygun gerekli düzenlemelerin bulunma durumuna bakıldığında, bireylerin %68’inin yaşadığı çevrede herhangi bir düzenleme bulunmadığı tespit edilmiştir.

3.3 Kentteki Ortak Kullanım Alanları ve Tasarıma İlişkin Uygulama Esasları

Tüm canlıların günlük ihtiyaçlarını, sosyal ve kültürel aktivitelerini, genel anlamda yaşamsal faaliyetlerini gerçekleştirmek amacıyla, eşit haklara sahip oldukları kentteki ortak kullanım alanlarının öncelikli olarak tanımlanması ve bireylerin kullanımına yönelik olarak düzenlenmesindeki başlıca esasların ortaya konulması gereklidir. Kentteki bu ortak kullanım alanları en yaygın biçimde; kamusal alan, kentsel alan, kentsel mekân, açık alan gibi farklı şekillerde ifade edilmektedir. Çalışmanın bu bölümünde tüm bu kavramlara yönelik boyut ve çalışma konusunda belirlenen “kentsel kamusal açık mekânlar” ifadesinin karşılığı tanımlanarak, bu alanlardaki uygulama esaslarıyla bütüncül olarak ele alınmaktadır.

"Kamu" kelimesi, Türk Dil Kurumu (TDK) Sözlüğü’nde "bir ülkedeki halkın bütünü" olarak tanımlanmaktadır. Toplumu ya da kamuyu nitelendirmek anlamında Cordan ve Çolak (2015) kamusal alanı, “özel alanlar dışında kalan ve herkes tarafından erişilebilir, cadde ve sokaklar, meydanlar, parklar, pazarlar gibi açık ve yarı-açık alanlar ile dini yapılar, üniversite, müze, hastane, okul, havaalanı ve benzeri kamusal yapıların bulunduğu alanlar” ve bir başka deyişle “farklı amaçlar için bir araya gelmiş kişi ya da gruplara hizmet eden fiziksel, sosyal ve kültürel ortak mekânlar” olarak tanımlamışlardır. Burada görüldüğü gibi “alan” tanımlanırken belirli özelliklerdeki “mekân” olarak tanımlama yapılmıştır.

Uzun (2006) ise mekân ve alan kavramlarına ayrı biçimde yer vermenin ötesinde, kamusal mekânları iç ve dış mekânlar olarak iki gruba ayırmıştır. Dış mekânlara sokak, meydan, pazaryeri, gezi alanları vd. örnek verilirken, bu alanların herkesin süreli kullanımına açık mekânlar olduğu vurgulanmıştır.

Erdönmez ve Akı (2005) kentsel mekânların iç ve dış mekânlar olarak ayırt edilebileceği gibi, özel ve toplumsal boyutta derecelenebileceğini belirtmişlerdir. Ortak yer, ortak amaçlar veya özel ihtiyaçlar için ortaklaşa kullanılan bu mekânları “toplumsal mekân” veya “kamusal mekân” olarak tanımlarken, özel ihtiyaçların karşılandığı ve bireylere ait olan mekânlar “özel mekânlar” olarak tanımlanmıştır.

Gökgür (2008) kamusal alanın, mülkiyet, kullanım ve denetim konusunda farklılıklar gösterdiğini ve bu bağlamda kamusal alanın farklı sınıflarda incelenebileceğini belirtmektedir. Buna göre,

Kullanım açısından kamusal alan durumları;

- Kamusal olarak kullanılan parklar, caddeler, sokaklar, meydanlar, plajlar vb. alanlar
- Özelleştirilmiş “kamusal alanlar” yani “kamusal” olarak bilinen ortak kullanıma açık restoran, sinema, spor, alışveriş, eğlence merkezi vb. alanlar
- Kamusal olarak tanımlanmamış fakat ortak kullanıma açık kamusal kullanımı olan otoyol, demiryolu, geniş park yapma alanları vb.

Mülkiyet açısından kamusal alan durumları;

- Özele ait olup, kamu tarafından kullanılan alanlar: Mülkiyetin, bakımın ve denetimin özele, kullanımın ise kontrollü olarak kamuya ait olduğu alanlar
- Mülkiyeti kamuya, kullanımı da normalde kamuya ait olan fakat işletme, kullanım ve bakımı özele ait, kamuya belirli koşullarda açık alanlar şeklinde sınıflandırmaktadır.

Erdönmez ve Akı (2005) mekânlarda merkezilik, yakınlık, erişilebilirlik, sınırlayıcılık, belirleyicilik, odaklayıcılık, yönlendiricilik, süreklilik sağlayıcılık, birleştiricilik, ayırıcılık gibi davranışa yön veren çevresel anlam, gösterge ve simgelerle mekânın değişen özellikleri ortaya çıkmaktadır.

Bütünlük kapsamında vurgulanması gereken diğer nokta, engellilerin ‘özellik’lerini de dikkate alarak yapılan düzenlemelerin birbirinden kopuk biçimde (örneğin, erişimde yalnız bina içi, yalnız kamu toplu taşıma aracı gibi) değil, süreklilik taşıy biçimde ele alınmasının önem taşımasıdır. Düzenlemelerin, konut alanı, eğitim, sağlık gibi sosyal donatı alanları, resmî kurumlar, yeşil alanlar (park, çocuk bahçesi, oyun alanları vs.) gibi farklı arazi kullanım türlerini, bunlar arası bağlantıları, hem iç hem de dış mekanları kapsar biçimde mekânda ele alınması gereklidir (Koç, 2001, s. 53).

Açık kamusal mekânların bir başka anlatımını Lynch’in kentin okunabilirliği ve imgesi açısından ortaya koyduğu çalışmalarında bulmak mümkündür. Bunlar, düğüm noktaları (merkez ve alt merkezler); yollar, sınırlar, bölgeler ve vurgu noktaları (referans noktaları) ile açıklanan kentsel mekânda düğüm noktaları kentte birçok insan etkinliğinin bir arada gerçekleştiği, ticaret, pazarlama, rekreasyon, ulaşım ağlarının merkezlerini barındıran yerler olarak tanımlanmaktadır (Erdönmez ve Akı, 2005, s. 7).

Kamusal alanların mekânsal organizasyonu (Gökgür ve diğer., 2017) adlı çalışmada belirtildiği gibi, kamusal alanlar, toplumun her kesiminin eşit ölçüde kullanım hakkının olduğu ve bu bağlamda planlanması ve tasarlanması gereken alanlardır. Bu alanların kamusalılık işlevini sürdürebilmesi için bireylerin kullanımına ve erişiminde açık aynı zamanda teşvik edici alanların düzenlenmesinin disiplinler arası bir iş birliği ile sağlanacağını vurgulamışlardır.

Tasarımın kullanılabilir ve okunabilir boyutu üzerinde arayışlarda bulunulması sonucunda mimarlar, ürün tasarımcıları, mühendisler ve çevre tasarım araştırmacılarından oluşan bir çalışma gurubu önderliğinde, 1997’de Evrensel Tasarım Merkezi (CUD, 2008) tarafından kavramın somutlaştırılması, yaygınlaştırılması amacıyla yedi ilke belirlenmiş ve yayınlanmıştır (Yılmaz, N., çev., 2016):

- İlke 1: Eşitlikçi kullanım ilkesi
- İlke 2: Kullanımda esneklik ilkesi
- İlke 3: Basit ve sezgisel kullanım ilkesi
- İlke 4: Algılanabilir bilgilendirme ilkesi
- İlke 5: Tasarımda hata payı ilkesi
- İlke 6: Düşük fiziksel güç gereksinimi ilkesi
- İlke 7: Yaklaşım ve kullanım için uygun boyut ve mekân sağlanması ilkesi
(Connell ve diğer., 1997)

Engelsiz şehir planlaması bilgilendirme raporunda da belirtildiği üzere kent bütününe yönelik planlama ve tasarımdaki temel kurallar kısaca aşağıda maddeler halinde verilen hususlar çerçevesinde ortaya konulmuştur (Koca, 2010);

- Planlamanın engelli bireylerin hareketlerini kısıtlamayacak şekilde yapılması,
- Ortak kullanım alanlarındaki yaşam alanlarına yönelik uygun düzenlemelerin yapılması,
- Ulaşım ağının kolay erişilebilir ve güvenilir hale getirilmesi,
- Yapı içleri ve yapıların bulunduğu açık alanlarda engellilerin kullanılabilirliğinin göz önünde alınarak planlama yapılması,
- İlgili plan ve tasarımlarda ulaşım bağlamında önemli kriterlerin zorunlu hale getirilmesine yönelik yasal düzenlemelerin ortaya konulması,
- Engelsiz çevre oluşturulmasına yönelik olarak engelli ve başta engelli yakınları olmak üzere çevre tasarımlarında katılımların sağlanması veya teşvik edilmesi,
- Yerel yönetimlerin uygulamaları denetlemesi, gerekli tedbirleri alması, yeterli ve gerekli teknik bilgiye sahip olması,
- Engelli standartların uygun düzenlemelerin uygulanması sürecinde ilgili kurum ve kuruluşların paylaşımlarının ve iş birliğinin sağlanması.

Dünya Engelliler Vakfı, Engelsiz Projelerinden biri olan Engelsiz Şehir Planlaması Projesi kapsamında yararlı olacağı kanaati ile Engelsiz Tasarım Kılavuzu'nun çevirisi yapılmıştır (Koca, C., çev., 2010). Engelsiz şehir planlaması

engelsiz ev ölçeğinden engelsiz dünyaya kadar tasarımı kapsamaktadır. Engelsiz Tasarım Kılavuzu, bina ve tesislere uygun ve güvenli erişimi sağlamak için hazırlanmıştır (D'Agostini ve diğer., ETK, 2010). Kılavuz kapsamında tablodaki temel alanlar ve alt başlıklar üzerinde çalışmalar ortaya konulmuştur:

Tablo 3.5 Engelsiz tasarım kılavuzu temel alanlar ve alt başlıklar

Engelsiz Tasarım İçin Genel Uygulamalar
Engelsiz koşullar için uygulamalar
İskan şartları
Engelsiz dolaşım
Engelsiz esneklik
İnşaat Alanındaki Gelişmeler
Park alanı
Parka ve parktan erişim
Erişilebilir park alanı için işaretler
Yolcu alma noktaları
Bordürler
Dış yollar ve rampalar
Rampalar
Rampa kenarlarına korumalık
Sirkülasyon
Erişilebilir girişler
Antreler
Koridorlar
Başın üstündeki tehlikeler
Merdivenler, parmaklıklar, tırabzanlar
Asansörler ve yolcu kaldırma tertibatı
Kamusal Tesisler
Stadyum ve tiyatro oturma yerleri
Nitelikler
Bina kontrol cihazları
Umumi tuvaletler
Evrensel tuvaletler
Kamusal yıkanma tesisleri
Yerleşim Alanları Koşulları
Yerleşim alanı projeleri için koşullar
Yerleşim alanı tasarımı
Yangın güvenliği
Daire içi engelsiz dolaşım alanlarının korunması
Yangın uyarı ve alarm sistemi
Işıklandırma ve alarmların tertibatı
Otel ve moteller
Apartman daireleri ve katlar

Kentsel açık mekânların engelsiz tasarlanması veya mevcutların engelsiz duruma getirilmesi için önlemler alınmasına yönelik olarak Engelsiz Şehir Planlaması Bilgilendirme Raporu'nda (EŞPBR, 2010, s. 15) genel anlamda aşağıdaki maddeler halinde verilen hususların uygulanması gerektiği düşünülmektedir;

- Tüm kentsel mobilyaların ve mekanlardaki donatıların engellilerin erişime uygun hale getirilmesi ve kullanılabilirliğin sağlanması,
- Rampalarda, kaldırımlarda, geçitlerde vd. erişim alanlarında durak, çöp kutusu, pano, saksı vd. engellerin ortadan kaldırılmasıyla birlikte, diğer bireyler tarafından taşıt park edilmesi, stant kurulması vb. eylemlerin önüne geçilmesi,
- Görme engellilerin gidecekleri noktaya erişebilirliğinin sağlanması amacıyla yönelik kaldırımlar yönlendiricilerin kaplanması veya döşenmesi,
- Zihinsel engellilerin ulaşabilirliğine yönelik olarak işaretlemelerin yönlendirici, algılanabilir, basit ve güvenilir olmasının sağlanması,
- Tüm ilgili unsurların ve kuralların sürekliliğinin ve kolay anlaşılabilir, erişilebilir ve kullanılabilir olmasının sağlanması.

Çalışmanın bu bölümünde genel olarak verilen bu ilkelerin uygulanma aşamasında ne denli mekâna aktarıldığına yönelik tespitlerin yapılması öncesinde, temel ilkelerin farklı kaynaklarda ne şekilde ele alındığının ortaya konulması gereklidir. Bu hususlar ve temel ilkeler ışığında engelli erişilebilirliğinin öncelikli konu olarak ele alınması ve bu bağlamda fiziksel düzenleme esaslarının uygulanabilirliği değerlendirilmiştir.

BÖLÜM DÖRT

ENGELLİ KULLANICILARIN İNCELENEN ALANLARDAKİ ERİŞEBİLİRLİĞİNE YÖNELİK DEĞERLENDİRME

Çalışmanın bu bölümünde, çalışma bütününde verilen temel ilkeler, standartlar, uygulama esasları, fiziksel çevreden beklentiler ve diğer hususlar göz önünde bulundurularak, seçilen alanlardaki mekânsal düzenlemelerin ne denli mekâna aktarıldığı konusu görsel ve yazılı ifadelerle ortaya konulmuştur.

4.1 İnceleme Alanı, Seçilen Mahalle ve Güzergâhların Tanımlanması

Çankaya ilçe sınırı¹ ve ilçede çalışma kapsamında değerlendirilmek üzere seçilen mahalleler aşağıda verilmekte olup, harita üzerindeki konumları şekilde verilmiştir (Şekil 4.1). Aynı zamanda çalışmanın bu bölümünde seçilen güzergâhlar dahilinde bulunan önemli alanların genel niteliklerine görsel materyallerle yer verilmiştir.

- Emek Mahallesi
- Aydınlar Mahallesi
- Kızılay Mahallesi

Şekil 4.1 Çankaya ilçe sınırı ve seçilen mahalleler

¹ İlçe ve mahalle sınırları, Yandex Haritalar internet kaynağı üzerinden Ağustos, 2019 tarihinde alınmıştır

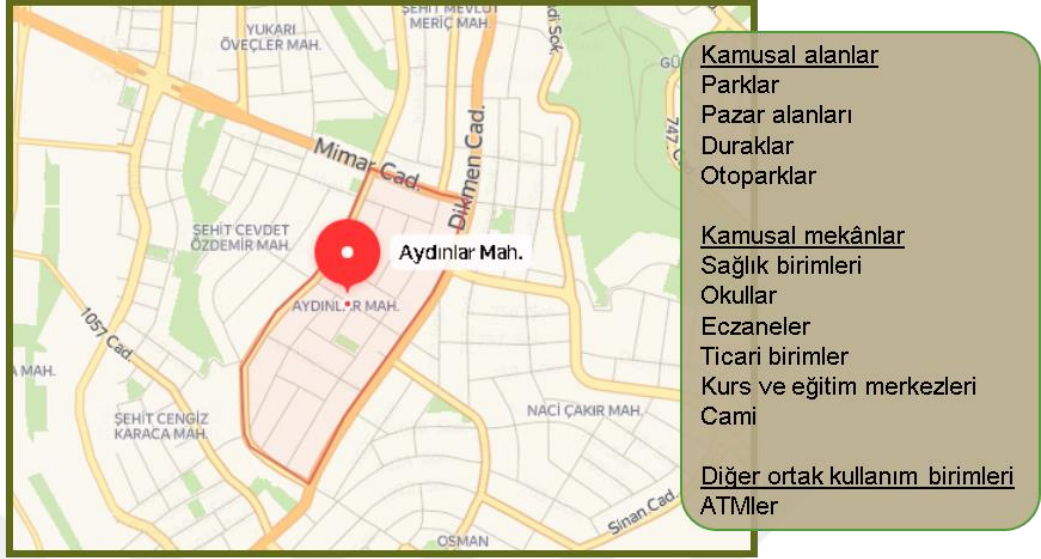
Emek Mahallesi Ankara'nın önemli ulaşım akslarından biri olan Mevlâna Bulvarı (eski adıyla Konya Yolu) üzerinde yer almakta olup, sınıra en yakın önemli mevkilere; güneyde Balgat, Söğütözü, doğuda Bahçelievler ve batıda AŞTİ örnek verilebilir. Mahalle sınırı ve seçilen güzergâh boyunca; parklar, otoparklar, duraklar, terminal, metro istasyonu, kütüphane vd. noktalar ele alınmıştır (Şekil 4.2).

Şekil 4.2 Emek mahallesi sınırı ve çevresindeki önemli alanlar

Aydınlar Mahallesi Ankara'nın önemli akslarından biri olan Dikmen Caddesi üzerinde yer almaktadır. Dikmen Caddesi; Sokullu, Öveçler, Oran, Keklik Pınarı gibi önemli mevkilerden Kızılay, Ulus, Sıhhiye gibi önemli alanlara doğrudan ulaşılan ana akslardan biridir. Bunun yanı sıra sınıra en yakın önemli mevkilere; kuzeyde Öveçler, batıda Cevizlidere, güneyde Keklik Pınarı ve doğuda Yıldızevler örnek verilebilir. Mahalle sınırı ve seçilen güzergâh boyunca; parklar, pazar alanları, otoparklar, duraklar, sağlık birimleri, okullar, eczaneler, ticari birimler, kurs ve eğitim merkezleri, dini tesis vd. noktalar ele alınmıştır (Şekil 4.3).

Aydınlı Mahallesi Sınırı ve Çevresindeki Önemli Alanlar

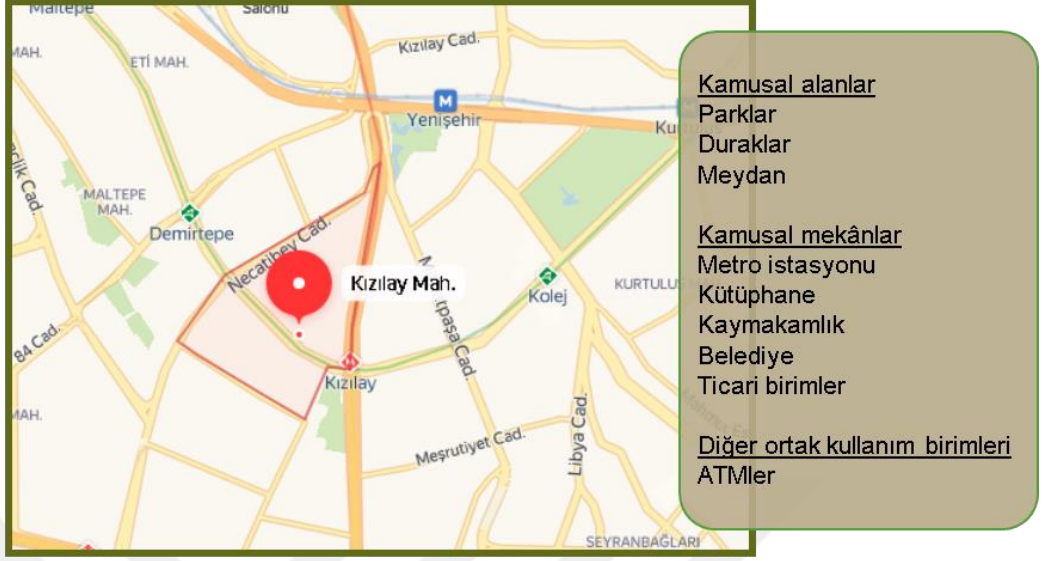

Şekil 4.3 Aydınlar mahallesi sınırı ve çevresindeki önemli alanlar

Kızılay Mahallesi Ankara'nın en önemli akslarından biri olan Atatürk Bulvarı üzerinde yer almaktadır. Atatürk Bulvarı Ankara'nın güney ve kuzeydeki neredeyse tüm alanlarını şehir merkezine bağlayan önemli bir akstır. Kızılay Mahallesi aynı zamanda Necatibey Caddesi, Milli Müdafaa Caddesi, Kumrular Caddesi ve Gazi Mustafa Kemal Bulvarı güzergâhları üzerinde sınırlanmıştır. Aynı zamanda sınıra en yakın önemli mevkilere; kuzeyde Sıhhiye, güneyde Kavaklıdere, doğuda Kurtuluş ve batıda Maltepe örnek verilebilir.

Kızılay Mahallesi sınırı ve seçilen güzergâh boyunca; parklar, duraklar, meydan, metro istasyonları, kütüphane, bazı kamu kurumları, ticari birimler ve sağlık birimleri, ele alınmıştır (Şekil 4.4).

Kızılay Mahallesi Sınırı ve Çevresindeki Önemli Alanlar

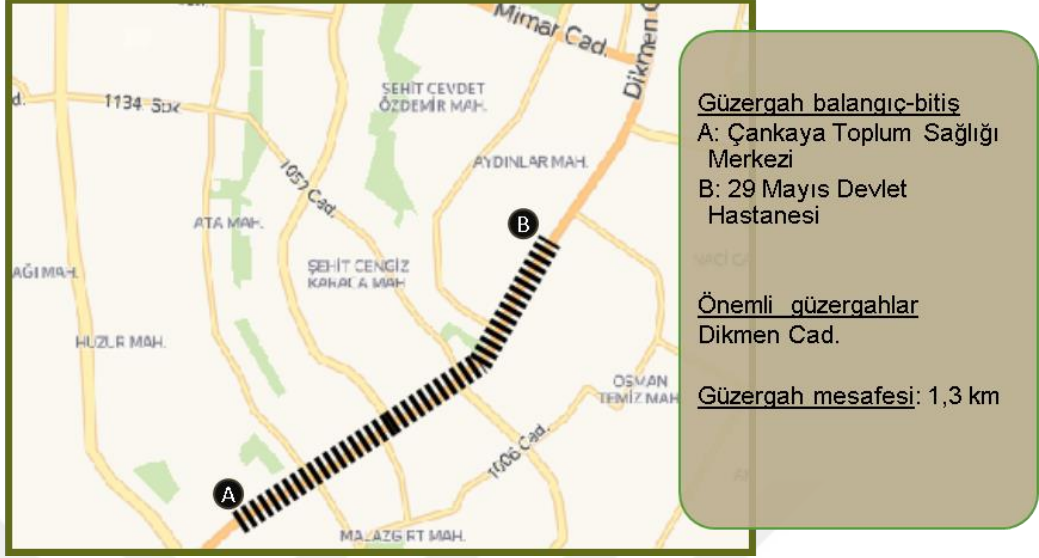
Şekil 4.4 Kızılay mahallesi sınırı ve çevresindeki önemli alanlar

4.2 Güzergâh Seçimi ve Değerlendirme Unsurları

İnceleme alanı seçimi başlığı altında belirtildiği üzere, güzergâh seçimleri inceleme alanındaki önemli iki nokta güzergâhın başlangıç ve bitiş noktası seçilerek, bu noktalar arasında önemli olan veya çalışma kapsamında önemli görülen alanların belirlenmesiyle gerçekleşmiştir. Örneğin Aydınlar Mahallesi'nde kuzeye ilerlendikçe devlet hastanesinden sonra önemli sayılan bir mekân veya alan tespit edilmediği için güzergâh bitiş noktası hastane seçilmiştir. Bunun yanı sıra üç mahallede de yaklaşık 1,5 km'lik mesafeler seçilmiş olup, değerlendirme yönünde aynı koşullar sağlanmaya çalışılmıştır.

Güzergâhlarla ilgili vurgulanması gereken bir diğer husus; değerlendirme unsurlarında ele alınan önemli yerlerdir. Güzergâh boyunca seçilen tüm noktalar tek bir mahalleye bağlı olmayabilmektedir. Konuya açıklık getirmek gerekirse; Aydınlar Mahallesi sağlık hizmetleri ve diğer temel aktivitelere yanıt veren bir merkez olarak seçilmiş olup, Dikmen Caddesi boyunca mahalle yakınlarındaki alanlar güzergâha dahil edilmiştir. Örneğin; Çankaya Toplum Sağlığı merkezi Huzur Mahallesi sınırlarında olup, Aydınlar Mahallesi seçilen güzergâh bütününde başlangıç noktası olarak seçilmiştir.

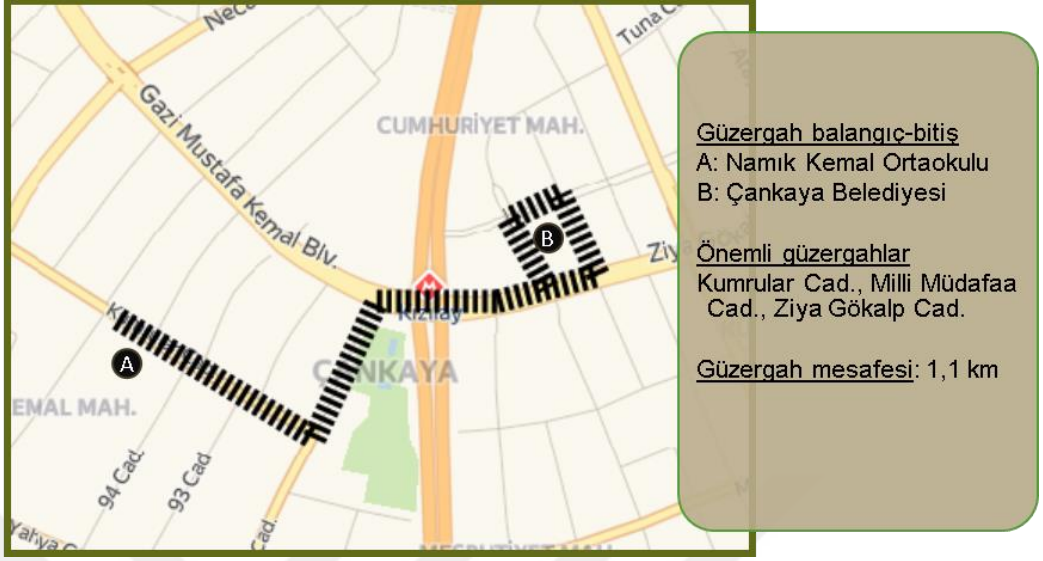
Aydınlr Mahallesi Seçilen Güzergah Bilgisi

Şekil 4.6 Aydınlar mahallesi seçilen güzergâh bilgisi

Kızılay mahallesinde seçilen güzergâh, metro istasyonu, meydan, kamu kurumları, rekreasyonel alanlar ve yoğun ortak kullanımların olduğu çalışma merkezi olarak seçilmiştir. Bu güzergâhın seçiminde eğitim birimi başlangıç noktası olarak seçilmiş olup, Çankaya Belediyesi ve çevresindeki düzenlemelerin analiz edilmesiyle bitiş noktasına ulaşılmıştır. Bu iki nokta arasında toplam 1,1 km'lik mesafede belirlenen bu güzergâh boyunca gidiş ve dönüş olmak üzere fiziksel düzenlemeler tespit edilmiştir (Şekil 4.7).

Kızılay Mahallesi Seçilen Güzergâh Bilgisi

Şekil 4.7 Kızılay mahallesi seçilen güzergâh bilgisi

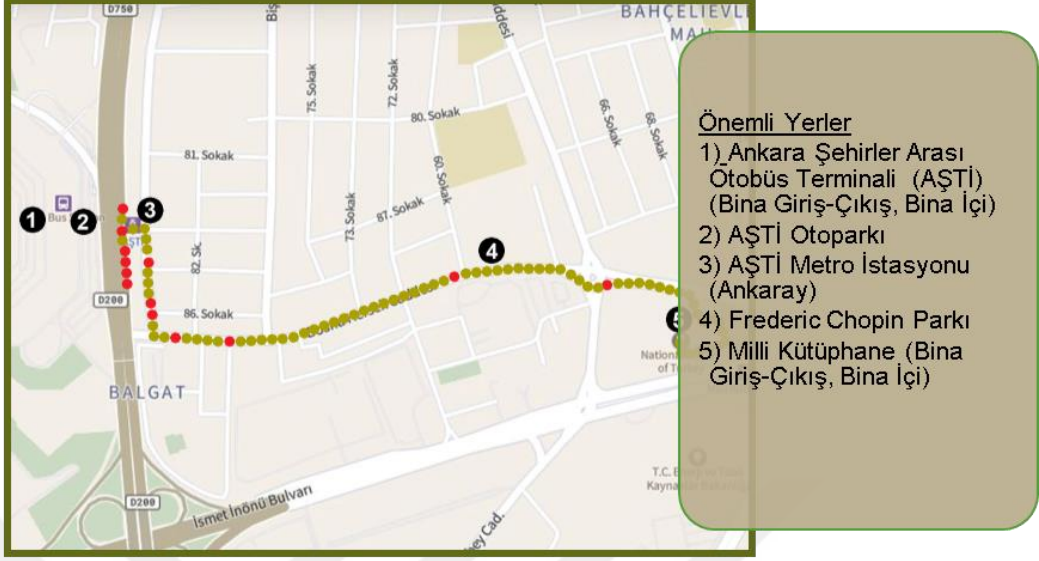
4.3 Seçilen Güzergâhların Engelli Kullanımına Yönelik Genel Uygunluk Durumu Tespiti

Seçilen güzergâhlar boyunca tespit edilen fiziksel düzenlemelerin engellilerin kullanımına uygunluk durumları (olumlu/olumsuz) çalışmanın bu bölümünde görsel ifadelerle aktarılmıştır. İşaretlemelerde kırmızı renk düzenlemelerin engelli kullanımına uygun olmadığını, yeşil renk ise uygun olduğu ifade etmektedir.

4.3.1 Emek Mahallesi Güzergâhının Genel Uygunluk Durumu Tespiti

Emek Mahallesi'nde seçilen güzergâh boyunca ele alınan önemli alanlar ve konumsal tespitler ışığında uygunluk durumuna yönelik işaretlemeler harita görseline aktarılmıştır (Şekil 4.8). Uygunluk durumlarına göre yapılan işaretlemeler, “engelli kullanımına uygunluk ve erişilebilirlik analizi” başlığı altında detaylı olarak irdelenmiştir.

Emek Mahallesi Seçilen Güzergâhın Engelli Kullanımına Uygunluğu ve Önemli Yerler

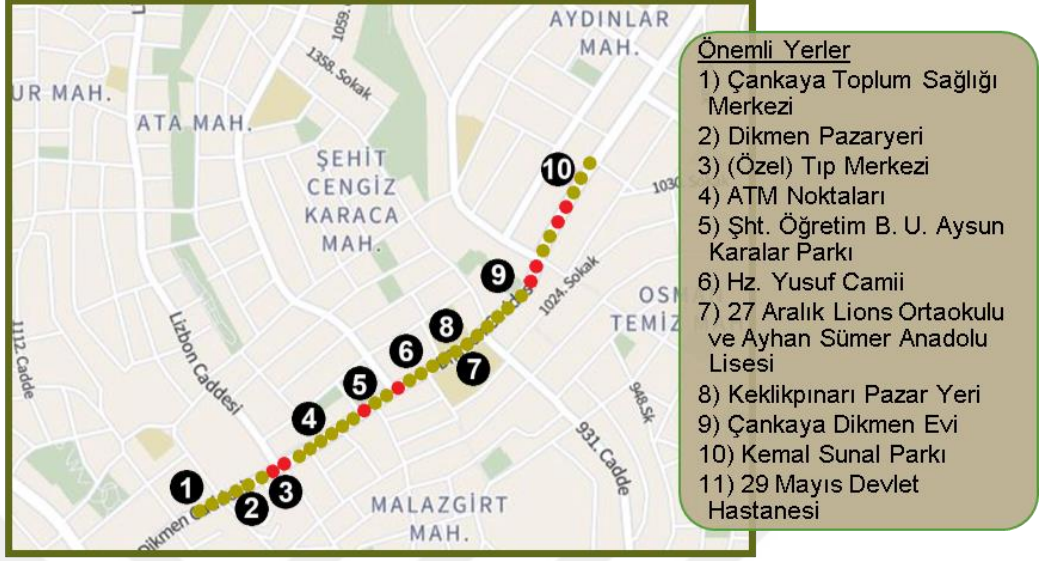
Şekil 4.8 Emek mahallesi seçilen güzergâhın engelli kullanımına uygunluğu ve önemli yerler

Uygunluk durumuna yönelik işaretlemeler “puanlama ölçütleri ve uygunluk sıralaması” başlığı altında sayısal veriler haline dönüştürülerek, farklı puanlama yöntemleriyle kıyaslanarak ele alınmıştır.

4.3.2 Aydınlar Mahallesi Güzergâhının Genel Uygunluk Durumu Tespiti

Aydınlar Mahallesi’nde seçilen güzergâh boyunca ele alınan önemli alanlar ve konumsal tespitler ışığında uygunluk durumuna yönelik işaretlemeler harita görseline aktarılmıştır (Şekil 4.9). Uygunluk durumlarına göre yapılan işaretlemeler, “engelli kullanımına uygunluk ve erişilebilirlik analizi” başlığı altında detaylı olarak irdelenmiştir.

Aydınlar Mahallesi Seçilen Güzergâhın Engelli Kullanımına Uygunluğu ve Önemli Yerler

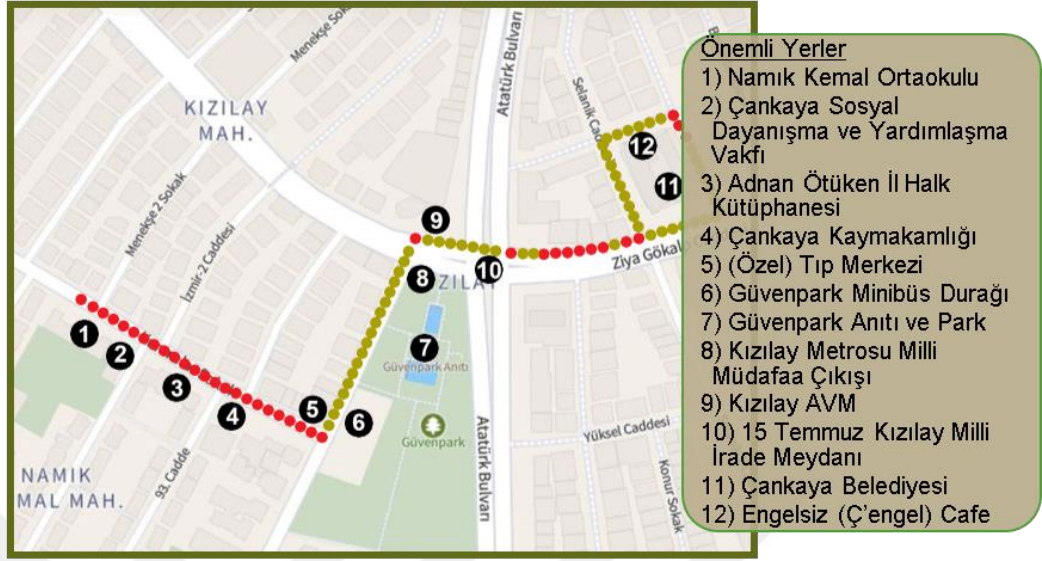
Şekil 4.9 Aydınlar mahallesi seçilen güzergâhın engelli kullanımına uygunluğu ve önemli yerler

Uygunluk durumuna yönelik işaretlemeler “puanlama ölçütleri ve uygunluk sıralaması” başlığı altında sayısal veriler haline dönüştürülerek, farklı puanlama yöntemleriyle kıyaslanarak ele alınmıştır.

4.3.3 Kızılay Mahallesi Güzergâhının Genel Uygunluk Durumu Tespiti

Kızılay Mahallesi’nde seçilen güzergâh boyunca ele alınan önemli alanlar ve konumsal tespitler ışığında uygunluk durumuna yönelik işaretlemeler harita görseline aktarılmıştır (Şekil 4.10). Uygunluk durumlarına göre yapılan işaretlemeler, “engelli kullanımına uygunluk ve erişilebilirlik analizi” başlığı altında detaylı olarak irdelenmiştir.

Kızılay Mahallesi Seçilen Güzergâhın Engelli Kullanımına Uygunluğu ve Önemli Yerler

Şekil 4.10 Kızılay mahallesi seçilen güzergâhın engelli kullanımına uygunluğu ve önemli yerler

Uygunluk durumuna yönelik işaretlemeler “puanlama ölçütleri ve uygunluk sıralaması” başlığı altında sayısal veriler haline dönüştürülerek, farklı puanlama yöntemleriyle kıyaslanarak ele alınmıştır.

4.4 Seçilen Mahalleler Bazında Engelli Kullanımına Uygunluk ve Erişilebilirlik Analizi

4.4.1 Emek Mahallesi Engelli Kullanımına Uygunluk ve Erişilebilirlik Analizi

Genel uygunluk durumu tespitleri ışığında, işaretlenen alanlardaki uygunluk durumuna yönelik detaylı değerlendirmeler; yaya kaldırım döşemelerinin sürekliliği, yaya kaldırım genişliği, kaldırım yönlendiricilerinin sürekliliği ve rampa yükseklikleri, yaya geçitlerinin ve uyarıcıların güvenilirliği gibi fiziksel unsurlara göre yapılmıştır (Şekil 4.11).

Güzergahlar Üzerinde Uygunluk Durumu Değerlendirilen Noktalar

Şekil 4.11 Emek mahallesi güzergâhlar üzerinde uygunluk durumu değerlendirilen noktalar

Uygunluk durumu işaretlemelerinin yanı sıra, değerlendirmelere yönelik olumlu ve olumsuz koşulların kıyaslanabilmesi amacıyla sayılarla işaretlenen (1'den 7'ye kadar) noktalardaki güncel görsel veriler çalışmanın bu bölümünde verilmektedir (Şekil 4.12-Şekil 4.18).

Şekil 4.12 Nokta-1 uygunluk durumu değerlendirmesi (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 4.13 Nokta-2 uygunluk durumu değeriendirme (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 4.14 Nokta-3 uygunluk durumu değeriendirme (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 4.15 Nokta-4 uygunluk durumu değeriendirme (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 4.16 Nokta-5 uygunluk durumu değerlendirmesi (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 4.17 Nokta-6 uygunluk durumu değerlendirmesi (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 4.18 Nokta-7 uygunluk durumu değerlendirmesi (Kişisel arşiv, 2019)

4.4.2 Aydınlar Mahallesi Engelli Kullanımına Uygunluk ve Erişilebilirlik Analizi

Genel uygunluk durumu tespitleri ışığında, işaretlenen alanlardaki uygunluk durumuna yönelik detaylı değerlendirmeler; yaya kaldırımlarındaki engelleyiciler ve döşelemerinin sürekliliği, yaya geçidi kaldırım yüksekliği, kamusal alanlara erişim güçlükleri, kaldırım ve geçişlerin uygunluğu, uyarıcıların doğruluğu gibi fiziksel unsurlara göre yapılmıştır (Şekil 4.19).

Şekil 4.19 Aydınlar mahallesi güzergâhlar üzerinde uygunluk durumu değerlendirilen noktalar

Uygunluk durumu işaretlemelerinin yanı sıra, değerlendirmelere yönelik olumlu ve olumsuz koşulların kıyaslanabilmesi amacıyla sayılarla işaretlenen (1'den 7'ye kadar) noktalardaki güncel görsel veriler çalışmanın bu bölümünde verilmektedir (Şekil 4.20-Şekil 4.26).

Ŗekil 4.20 Nokta-1 uygunluk durumu değerlendirmesi (KiŖisel arŖiv, 2019)

Ŗekil 4.21 Nokta-2 uygunluk durumu değerlendirmesi (KiŖisel arŖiv, 2019)

Ŗekil 4.22 Nokta-3 uygunluk durumu değerlendirmesi (KiŖisel arŖiv, 2019)

Şekil 4.23 Nokta-4 uygunluk durumu değerlendirmesi (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 4.24 Nokta-5 uygunluk durumu değerlendirmesi (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 4.25 Nokta-6 uygunluk durumu değerlendirmesi (Kişisel arşiv, 2019)

7 Kaldırım genişlikleri, engeller ve süreklilik

Şekil 4.26 Nokta-7 uygunluk durumu değerlendirmesi (Kişisel arşiv, 2019)

4.4.3 Kızılay Mahallesi Engelli Kullanımına Uygunluk ve Erişilebilirlik Analizi

Genel uygunluk durumu tespitleri ışığında, işaretlenen alanlardaki uygunluk durumuna yönelik detaylı değerlendirmeler; yaya kaldırım kaplamalarının ve kamusal mekânlardaki giriş-çıkışların sürekliliği, güvenilirliği ve algılanabilirliği, uyarıcıların doğru ve algılanabilir olması, yaya geçitlerindeki kaldırım yüksekliği, engelli ve yaşlı kullanımları gibi fiziksel unsurlara göre yapılmıştır (Şekil 4.27).

Güzergahlar Üzerinde Uygunluk Durumu Değerlendirilen Noktalar

Şekil 4.27 Kızılay mahallesi güzergâhlar üzerinde uygunluk durumu değerlendirilen noktalar

Uygunluk durumu işaretlemelerinin yanı sıra, değerlendirmelere yönelik olumlu ve olumsuz koşulların kıyaslanabilmesi amacıyla sayılarla işaretlenen (1’den 8’e kadar) noktalardaki güncel görsel veriler çalışmanın bu bölümünde verilmektedir (Şekil 4.28 - Şekil 4.35).

Şekil 4.28 Nokta-1 uygunluk durumu değerlendirmesi (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 4.29 Nokta-2 uygunluk durumu değerlendirmesi (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 4.30 Nokta-3 uygunluk durumu değerlendirmesi (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 4.31 Nokta-4 uygunluk durumu değerlendirmesi (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 4.32 Nokta-5 uygunluk durumu değerlendirmesi (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 4.33 Nokta-6 uygunluk durumu değerlendirmesi (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 4.34 Nokta-7 uygunluk durumu değerlendirmesi (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 4.35 Nokta-8 uygunluk durumu değerlendirmesi (Kişisel arşiv, 2019)

4.5 Seçilen Güzergâhlar Üzerindeki Önemli Mekânlara Yönelik Değerlendirme

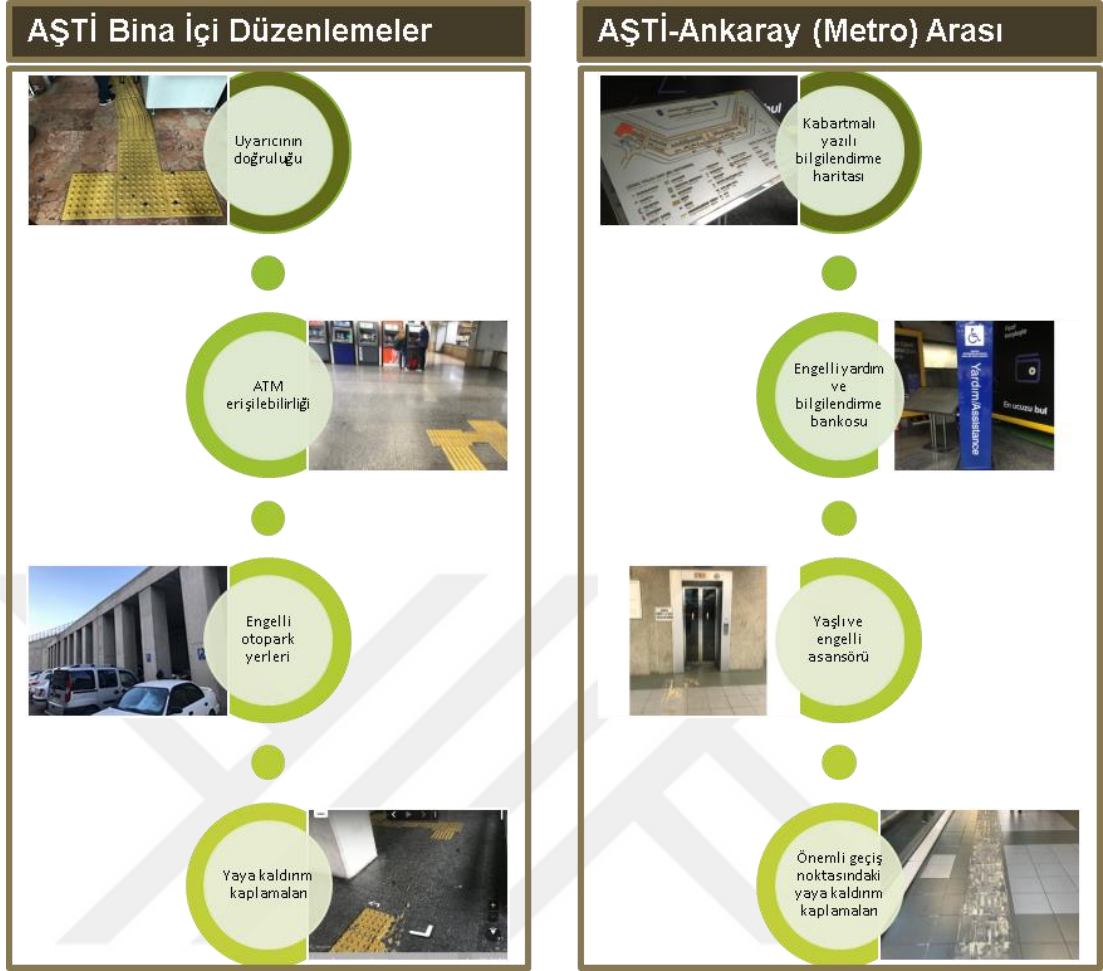
Kamusal açık alanlar ve ulaşım aksları üzerinde yapılan detayları gözlemlerle birlikte, güzergâhlar üzerinde belirtilen önemli kamusal mekânlara yönelik erişilebilirlik unsurları çalışmanın bu bölümünde güncel görsel örnekler ışığında değerlendirilmiştir.

4.5.1 Emek Mahallesi Güzergâhı Üzerindeki Önemli Mekânlara Yönelik Değerlendirme

Güzergâh seçimi başlığı altında belirtildiği üzere, Emek Mahallesi güzergâhı boyunca önemli olan veya çalışma kapsamında erişim/ulaşım çerçevesinde önemli

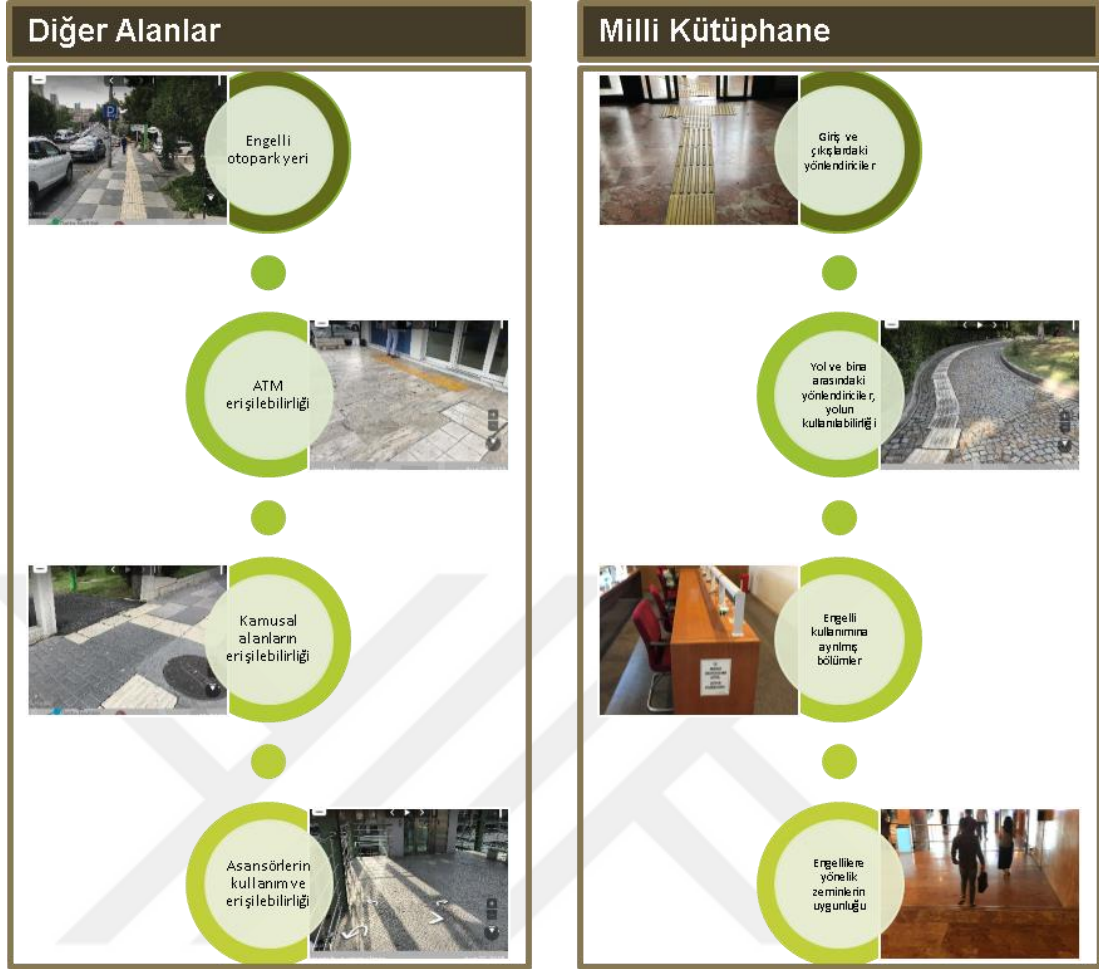
görülen bazı kamusal mekânlar; AŞTİ, Ankaray İstasyonu, Milli Kütüphane ve diğer alanlar olarak sınıflandırılmıştır. Bu mekânlara özgü yapılan değerlendirmeler ve ilgili uygulamalara ait detaylar görsel şemalarla aktarılmıştır.

AŞTİ’de uyarıcıların doğruluğu genel anlamda sağlanmakta olup, bazı kaplamalar yoğun kullanılan alanlarda tahribata uğramıştır. AŞTİ içerisinde konumlandırılan ATM noktalarına engelli kaldırım döşemeleri/kaplamaları doğrudan yönlendirmemektedir. Aynı zamanda engelsiz ATM bulunmamaktadır. Engelli otopark yeri için ise yalnızca iki araç kapasiteli bir alan belirlendiği tespit edilmiştir. Aşti-Ankaray arasındaki geçiş güzergâhında ise görme engelliler için kabartmalı yazılı bilgilendirme haritası ve hemen bitişiğinde engelli yardım bankosu bulunmaktadır. Bilgilendirme noktasının konumu istasyon ve terminal arasında gerekli olan bir konumdadır. AŞTİ boyunca genel anlamda görme engelliler için yönlendiriciler ve bedensel engelliler için asansörler bulunmaktadır. Yönlendiricilerle güvenilir şekilde asansörlere sağlıklı erişim sağlanabilmektedir (Şekil 4.36).

Şekil 4.36 Mevcut düzenlemeler AŞTİ bina içi ve AŞTİ-Ankaray arası (Kişisel arşiv, 2019)

AŞTİ ve Milli Kütüphane arasındaki aksta (Bosna Hersek Caddesi) bir adet engelli otopark yeri tespit edilmiştir ve konumu Frederic Chopin parkına yakın olmakla birlikte erişilebilir düzenlemelerin olduğu bir noktadadır. Yine cadde üzerinde bir banka önünde görme engelli bireyler için yönlendirici döşeme yapılmış fakat kaldırımdaki döşemelerle ATM veya banka girişi arasında süreklilik sağlanamamıştır. Milli kütüphaneye doğru ilerleyen güzergâh görme ve bedensel engelli grubu için oldukça uygun olmakla birlikte, mekâna giriş çıkışlar ve bina içi düzenlemeler de yerinde incelemelerle görsele aktarılmıştır. Milli kütüphane içerisindeki çalışma alanlarından birinde engellilerin kullanımına ayrılmış özel bir alan bulunmakta fakat bina zemininde görme engellilere yönelik bir düzenleme bulunmamaktadır (Şekil 4.37). Sesli kütüphane olmaya yönelik özel tasarım ve gerekliliklerin bulunmamasının, bu durumun sebebi olduğu düşünülebilir.

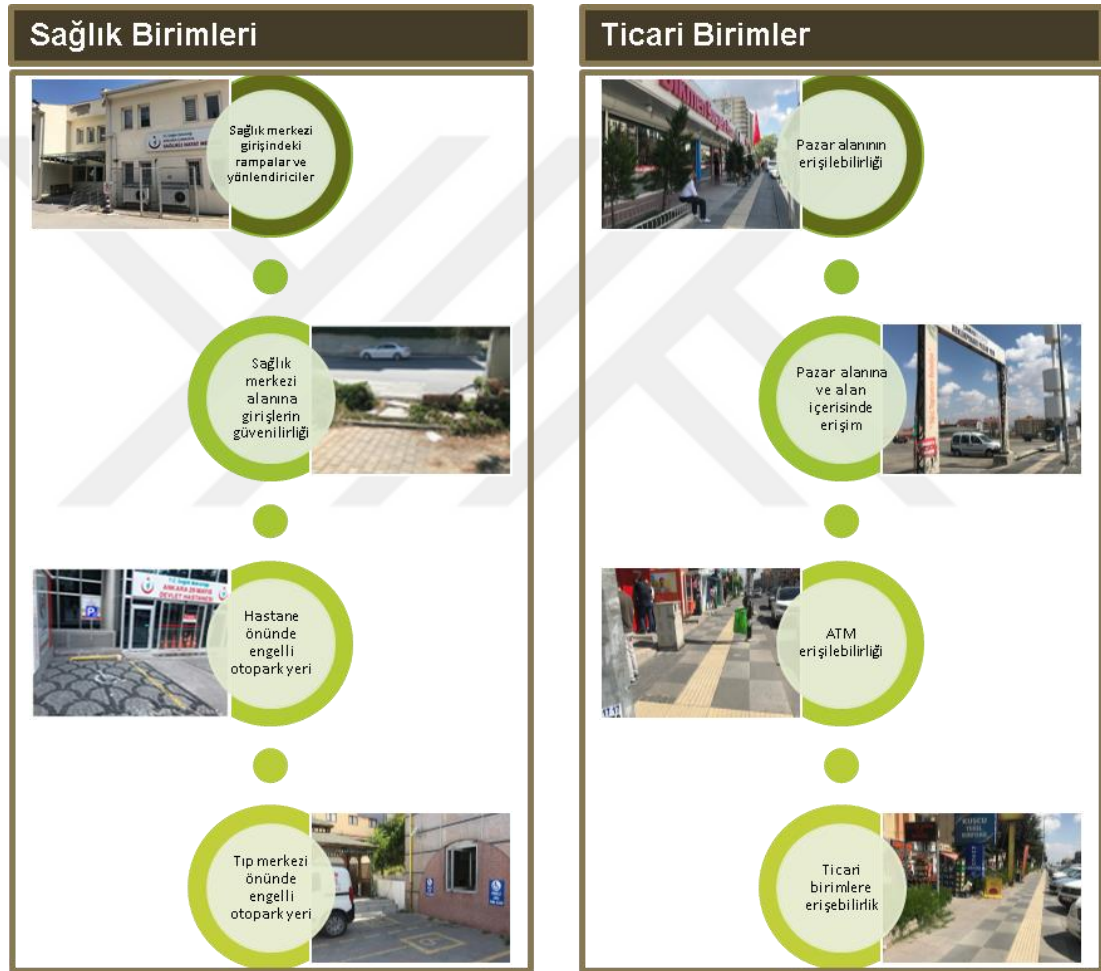
Şekil 4.37 Mevcut düzenlemeler Milli Kütüphane ve diğer kamusal alanlar (Kişisel arşiv, 2019)

4.5.2 Aydınlar Mahallesi Güzergâhı Üzerindeki Önemli Mekânlara Yönelik Değerlendirme

Güzergâh seçimi başlığı altında belirtildiği üzere, Aydınlar Mahallesi güzergâhı boyunca önemli olan veya çalışma kapsamında erişim/ulaşım çerçevesinde önemli görülen bazı kamusal mekânlar; sağlık birimleri, ticari birimler, dini tesis ve eğitim birimleri, sosyo-kültürel alan ve tesisler olarak sınıflandırılmıştır. Bu mekânlara özgü yapılan değerlendirmeler ve ilgili uygulamalara ait detaylar görsel şemalarla aktarılmıştır.

Çankaya Toplum Sağlığı Merkezi'ne erişim için kullanılan yaya yolları görme engelli ve ortopedik engelli bireylerin kullanımına uygun fakat yaya yolundan binaya giriş aşamasında yönlendiricilerin sürekliliği ve güvenilirliği uygun değildir. Tıp

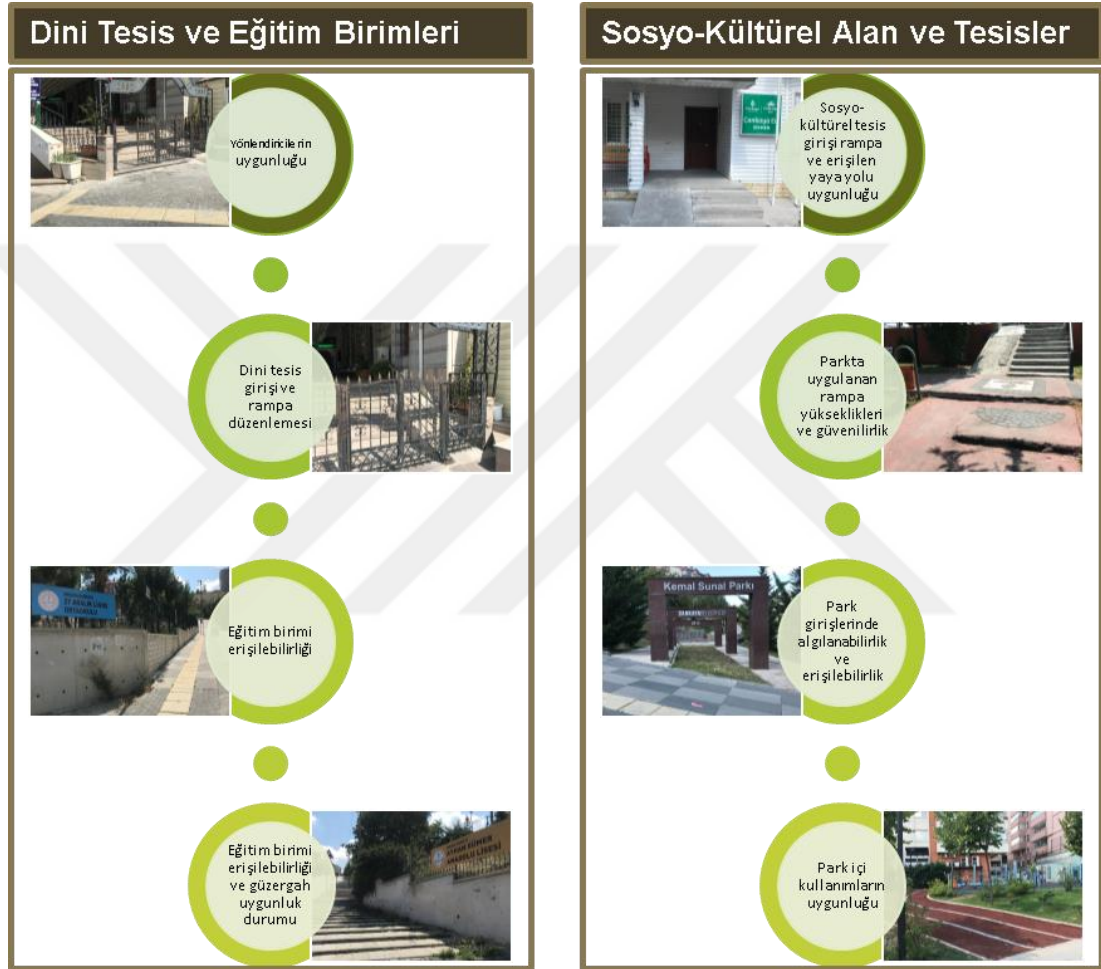
merkezi önünde iki araç için ve devlet hastanesi önünde bir araç için engelli otopark yerleri ayrılmıştır. Belirlenen güzergâh boyunca yoğun olarak ticari birimler/alanlar mevcut olup, yaya kaldırımlarındaki düzenlemelerin neredeyse tamamı bu birimlerin önünden geçmekte fakat düzenlemeler görme engelliler için dolaşım esasına uymamaktadır. Başka bir deyişle; birey pazar alanına veya markete ulaşabilmekte fakat alanların içerisinde dolaşımını yardım almadan gerçekleştirememektedir (Şekil 4.38).

Şekil 4.38 Mevcut düzenlemeler sağlık birimleri ve ticari birimler (Kişisel arşiv, 2019)

Camiye ulaşımın yönlendiricilerle ve uygun kaldırım yükseklikleriyle sağlanabilmesinin yanında, cami girişinde tekerlekli sandalyeli bireyler için ayrılan rampanın kullanıma kapalı olduğu, açılrsa dahi dik olması sebebiyle güvenilir olmadığı gözlemlenmiştir. Çankaya Dikmen Evi'ne ulaşmak isteyen birey, sosyo-kültürel ihtiyaçlarını yakınlardaki parklarla birlikte bu mekânda kolayca erişerek

sağlayabilmektedir. Aynı zamanda parkların erişilebilir olmasının yanında, parkların içindeki dolaşım ve algılanabilirlik de oldukça önemlidir. Görselde aktarıldığı üzere çok dik bir engelli rampası, bireyin kendi başına bu alana erişmesine engel olmakla birlikte park içerisindeki zeminlerdeki yönlendiricilerin olmaması görme engelli grubu için de engel teşkil etmektedir (Şekil 4.39).

Şekil 4.39 Mevcut düzenlemeler dini tesis, eğitim birimleri, sosyo-kültürel tesisler ve alanlar (Kişisel arşiv, 2019)

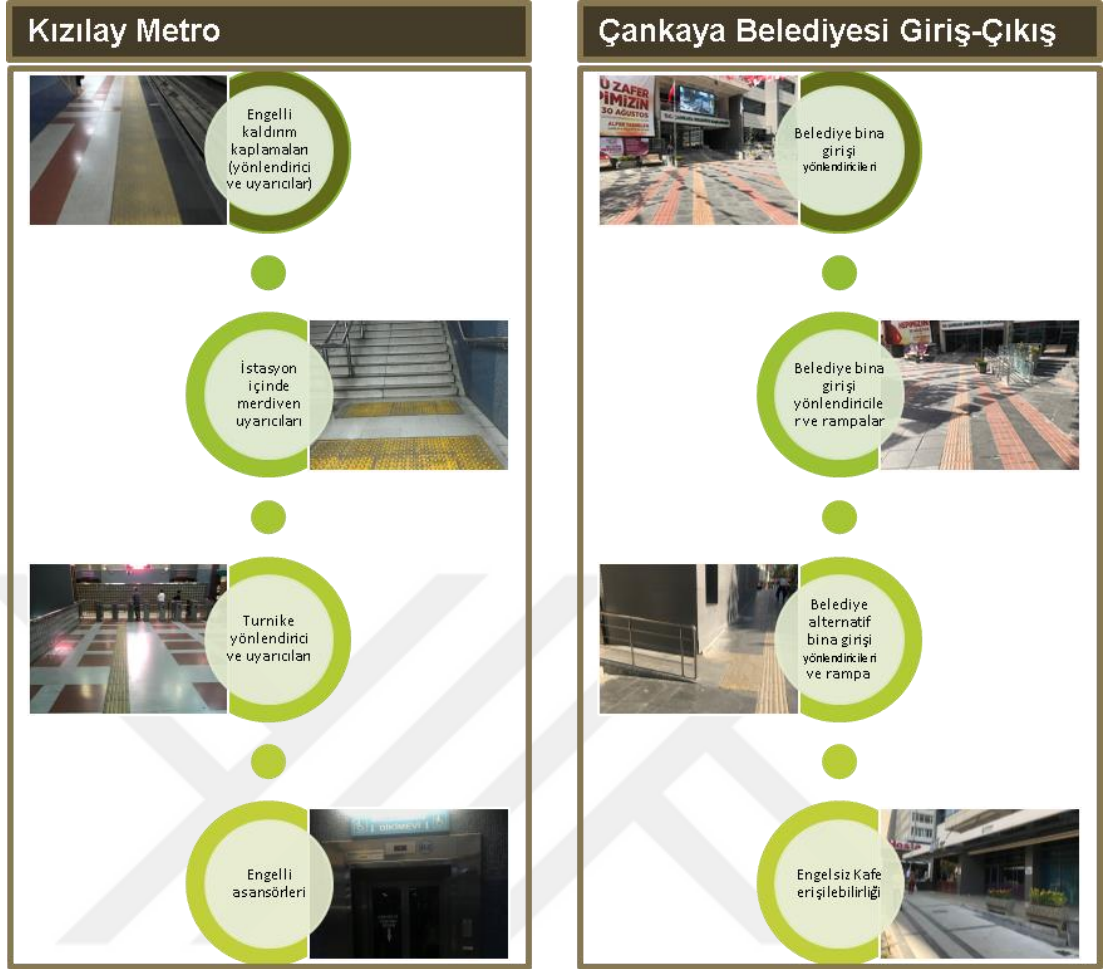
4.5.3 Kızılay Mahallesi Güzergâhı Üzerindeki Önemli Mekânlara Yönelik Değerlendirme

Güzergâh seçimi başlığı altında belirtildiği üzere, Kızılay Mahallesi güzergâhı boyunca önemli olan veya çalışma kapsamında erişim/ulaşım çerçevesinde önemli görülen bazı kamusal mekânlar; Kızılay Metro, Çankaya Belediyesi ve diğer kamu

kurum giriş-çıkışları, park, durak ve trafik lambaları şeklinde gruplandırılmıştır. Bu mekânlara özgü yapılan değerlendirmeler ve ilgili uygulamalara ait detaylar görsel şemalarla aktarılmıştır.

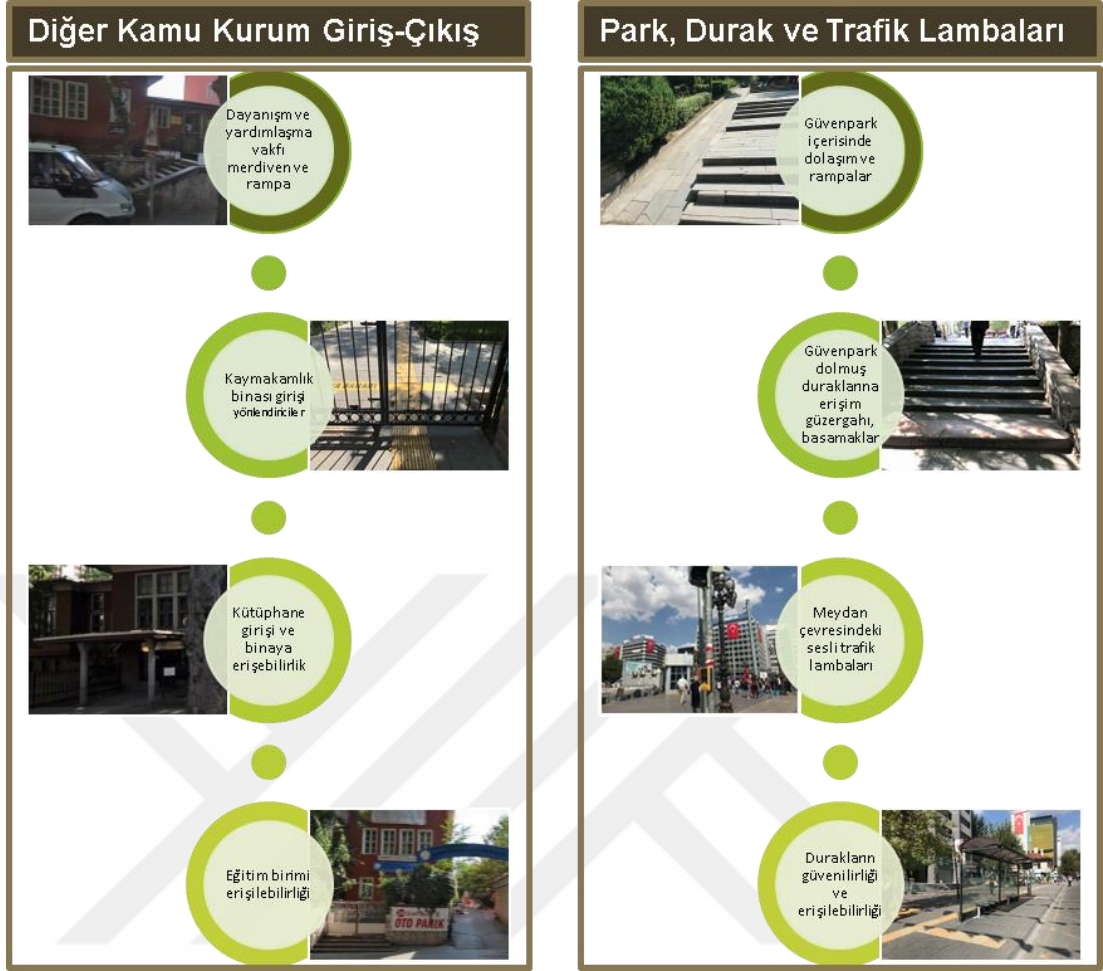
Kızılay metrosu Ankara'nın en yoğun kullanılan, tüm kent içi raylı ulaşım hatlarının kesişim ve aktarım noktası niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda diğer bölgelere kıyasla Kızılay'daki düzenlemelerin önceliğinin fazla olması ve bu durumun mekâna yansımaları açıkça görülebilmektedir. Yönlendiriciler, uyarıcılar, asansörler vs. engellilerin kullanımına uygundur. Detaylı olarak analiz edilen bir diğer kamusal mekân ise Çankaya Belediyesi'dir. Çankaya Belediyesi tarafından yayınlanmış olan engelsiz işyeri kılavuzunda; bina parseli çevresi kaldırım yapım esasları ve bina yapımında aranacak ulaşılabilirlik koşullarına yer verilmiştir¹. Çankaya Belediyesi'nin ilgili yönlendirmelere uyma durumu bina içerisine erişilebilirlik açısından yeterince yansımamış olsa da belediye çevresindeki süreklilik ve algılanabilirlik oldukça uygundur. Birden fazla giriş ve çıkış noktası olan belediyenin, bu alanlarda engellilere yönelik düzenlemeleri kullanılabilirlik esasına uygundur. Aynı zamanda Ç'engel kafe de belediye binasının Sakarya Caddesi cephesinde, yaya yolundan doğrudan erişim sağlanabilen engellilerin erişimine açık bir konumdadır (Şekil 4.40).

¹ Çankaya Belediyesi, Engelli Destek Hizmetleri
URL: <http://www.cankaya.bel.tr/pages/222/ENGELLILER-HIZMET-BIRIMI/>
Erişim tarihi: 25 Temmuz 2019

Şekil 4.40 Mevcut düzenlemeler Kızılay Metro ve Çankaya Belediyesi giriş-çıkış (Kişisel arşiv, 2019)

Güzergâh başlangıcı olan Kumrular Caddesi'nde bulunan kurumlara yaya yollarından erişim sağlanması oldukça güçtür. Kaldırım kaplamalarının sürekliliğinin olmamasıyla birlikte, ortopedik engellilerin binaların yan yollarından varsa dahi rampalara ulaşmaları oldukça güçtür. Çankaya Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Vakfı ile Kaymakamlık girişinde basamak ve rampa kullanımları uygundur. Kütüphaneye ise yaya kaldırımından doğrudan giriş yapılabilir (Şekil 4.41).

Şekil 4.41 Mevcut düzenlemeler park, durak, trafik lambaları ve kamu kurum giriş-çıkış (Kişisel arşiv, 2019)

Kızılay Mahallesi'ndeki çalışmalar esnasında %100 görme engelli bir birey ile seçilen güzergâh başta olmak üzere, engelli bireyin çoğunlukla kullandığı yollardan geçilerek, karşılaşılan sorunlar üzerine görüşme yapılmıştır. S. Arslan, uzun süredir Ankara'da yaşayan bir birey olarak Kızılay'da birçok noktayı ezbere bilmesine rağmen, fiziksel engellerden çok insan ve toplum engeline takıldığını ifade etmiştir (kişisel iletişim, 29 Ağustos 2019). Engelsiz ATM noktasına kolaylıkla erişerek, sokaklarda karşısına çıkan engellerin yerini bularak doğrudan gösterebilmiştir (Şekil 4.42).

Şekil 4.42 Görme engelli bir bireyin fiziksel çevre kullanımına dair örnek (Kişisel arşiv, 2019)

Çankaya Belediyesi'nin fiziksel çevrede karşılaştıkları sorunlara hemen çözüm bulunduğunu ve Kızılay'da erişim güçlüğü yaşamadığını belirten S. Arslan, fiziksel düzenlemelerin ve erişilebilirliğin önemini vurgulamakla birlikte, bireyin bu alanları nasıl kullanması gerektiği yönünde eğitim ihtiyacının altını çizmiştir (kişisel iletişim, 29 Ağustos 2019).

4.6 Puanlama Ölçütleri ve Yöntem

Çalışmanın bu bölümünde seçilen güzergâhların çalışma bütününde görsel kaynaklarla değerlendirilmesinin yanında, sayısal değerlerle uygunluk sıralamaları ortaya konulmuştur. Bu bağlamda üç ayrı mahalle güzergâhları göz önünde bulundurularak, güzergâhların yer tanımları kamusal alan ve kamusal mekân olarak ikiye ayrılmıştır. Bu sınıflandırmanın sebebi çalışma bütününde de bina içerisindeki erişilebilirliğin, binaya erişilebilirlik konusuyla ayrı şekilde değerlendirilmesi gerekliliğidir.

Belirlenen yer tanımı ve güzergâhlar için çalışma bütününde ele alınan temel ölçütler ortaya konularak, araştırmalar, beklentiler ve görüşmeler ışığında her bir ölçüte 1 ile 0 arasında katsayılar verilmiştir. Ölçütlere göre ağırlıklı değerlerin bulunmasına yönelik olarak; olumsuz durumlara binaen (-) değerler, olumlu durumlara binaen (+) değerler belirlenmiş ve bu değerler -2, +2 arasında sınırlandırılmıştır. En yüksek değer olan katsayıların toplamı ve ölçüt

değerlendirmelerinin tamamının +2 puan alması durumunda 20 olarak değerlendirilmiştir (Tablo 4.1).

Tablo 4.1 Uygunluk durumu puanlama tablosu

Yer tanımı	Ölçütler	Katsayı	Çankaya İlçesi, Seçilen Mahalleler ve Güzergâhlar					
			Güzergâh-1 Emek Mahallesi		Güzergâh-2 Aydınlı Mahallesi		Güzergâh-3 Kızılay Mahallesi	
			Değer	Ağırlıklı Değer	Değer	Ağırlıklı Değer	Değer	Ağırlıklı Değer
Kamusal alanlar	Erişilebilirlik	1	-1	-1	2	2	1	1
	Basitlik, algılanabilirlik	0,7	-1	-0,7	2	1,4	-1	-0,7
	Güvenilirlik	0,9	-2	-1,8	1	0,9	1	0,9
	Kullanılabilirlik	0,8	-1	-0,8	2	1,6	-1	-0,8
	Süreklilik	0,9	1	0,9	2	1,8	-1	-0,9
	Standartlara uyum durumu	0,7	-1	-0,7	1	0,7	-2	-1,4
Kamusal mekânlar	Erişilebilirlik	1	1	1	1	1	-1	-1
	Basitlik, algılanabilirlik	0,7	1	0,7	1	0,7	-1	-0,7
	Güvenilirlik	0,9	2	1,8	1	0,9	1	0,9
	Kullanılabilirlik	0,8	1	0,8	1	0,8	-1	-0,8
	Süreklilik	0,9	1	0,9	-1	-0,9	-1	-0,9
	Standartlara uyum	0,7	1	0,7	1	0,7	-1	-0,7

Katsayıların değerlerle çarpılmasıyla ağırlıklı değerler elde edilerek, toplam ağırlıklı değer en yüksek değere bölünmüş ve uygunluk sıralaması bulunmuştur (Tablo 4.2).

Tablo 4.2 Mahalle ve güzergâh bazında puanlama değerleri ve uygunluk sıralaması

Yer tanımı: mahalle ve güzergâhlar	Güzergâh-1 Emek Mahallesi	Güzergâh-2 Aydınlı Mahallesi	Güzergâh-3 Kızılay Mahallesi
Toplam ağırlıklı değerler	1,8	11,6	-5,1
Toplam ağırlıklı değer/Max. değer (20)	0,09	0,58	-0,255
Uygunluk durumu sıralaması	2	1	3

Ölçütlerin ve alanların puanlanması sonucu, engelli kullanımına en uygun mahalle Aydınlar Mahallesi, ikinci sırada Emek Mahallesi ve negatif değerlerle üçüncü sırada Kızılay Mahallesi olmuştur. Kamusal mekân ve kamusal alan olarak ayrı sınıflandırılan yer tanımlarına göre bakıldığında, en yüksek değer 10 olmak üzere aynı metotla puanlama yapılmıştır.

Tablo 4.3 Kamusal alanlar bazında puanlama değerleri ve uygunluk sıralaması

Yer tanımı: kamusal alanlar	Güzergâh-1 Emek Mahallesi	Güzergâh-2 Aydınlar Mahallesi	Güzergâh-3 Kızılay Mahallesi
Toplam ağırlıklı değer	-4,1	8,4	-1,9
Toplam ağırlıklı değer/Max. değer (10)	-0,205	0,42	-0,095
Uygunluk durumu sıralaması	3	1	2

Kamusal alanların puanlanması sonucu, seçilen güzergâhlar üzerinde engelli kullanımına en uygun alanların bulunduğu mahalleler sırasıyla Aydınlar Mahallesi, Kızılay Mahallesi ve Emek mahallesi olmuştur (Tablo 4.3). Kamusal mekânların puanlanması sonucu ise seçilen güzergâhlar üzerinde engelli kullanımına en uygun mekânların bulunduğu mahalleler sırasıyla Emek Mahallesi, Aydınlar Mahallesi ve Kızılay Mahallesi olmuştur (Tablo 4.4).

Tablo 4.4 Kamusal mekânlar bazında puanlama değerleri ve uygunluk sıralaması

Yer tanımı: kamusal mekânlar	Güzergâh-1 Emek Mahallesi	Güzergâh-2 Aydınlar Mahallesi	Güzergâh-3 Kızılay Mahallesi
Toplam ağırlıklı değer	5,9	3,2	-3,2
Toplam ağırlıklı değer/Max. değer (10)	0,295	0,16	-0,16
Uygunluk durumu sıralaması	1	2	3

Seçilen güzergâhların engelli kullanımına uygunluklarının işaretlendiği bölümde, işaretlemeler her noktanın belli bir ölçüyü ifade ettiği, güzergâhların mesafelerinin yaklaşık olması göz önünde bulundurularak sınıflandırılmıştır. Toplam güzergâh mesafesi üzerinde, olumsuz değerlendirilen kısımlar ve uygun alanlar oransal olarak belirlenmiştir (Tablo 4.5).

Tablo 4.5 Güzergâh uygunluk durumu işaretleme oranları

Mahalleler	İşaretlemeler			Uygunluk dağılımı		Uygunluk Sıralaması
	Uygun değil	Uygun	Toplam	Uygunsuzluk oranı	Uygunluk oranı	
Emek	13	59	72	0,180555556	0,819444	2
Aydınlr	12	60	72	0,166666667	0,833333	1
Kızılay	37	56	93	0,397849462	0,602151	3

İşaretlemelerin uygunluk oranları sıralamasına bakıldığında; en uygun mahallenin Aydınlar Mahallesi, ikinci sırada Emek Mahallesi ve üçüncü sırada Kızılay Mahallesi olduğu sonuçlanmıştır.

Engelli bireylerle yüz yüze görüşmeler yapılarak, kentsel alanların değerlendirilmesine yönelik mevcut duruma dair görüşlerin alınması ile birlikte, bu görüşlerin belirlenen ölçütlerin puanlanması ile somut bir çalışma olarak aktarılmasına çalışılmıştır. Bu doğrultuda zihinsel engeli bireyler dahil olmak üzere, görme ve ortopedik engellilerle görüşmeler yapılmış fakat zihinsel engelli bireylerin büyük bir çoğunluğunun konuya dair görüşlerinin alınamaması ve belirtilen fikirlerin doğru bir şekilde aktarılamamış olabileceği düşüncesiyle çalışmada değerlendirmeye alınmamıştır. Görüşmeler esnasında çekilen fotoğraflardan bazıları görselde verilmektedir (Şekil 4.43).

Şekil 4.43 Engelli bireylerle yapılan yüz yüze görüşmeler (Kişisel arşiv, 2019)

Ölçütlerin puanlanmasına yönelik iki görme engelli ve bir ortopedik engelli birey ile görüşmeler yapılarak değerlendirme ve puanlama tablolarına aktarılmıştır. Görme engelli-1, görme engelli-2 ve ortopedik engelli olarak sütunlarda belirtilen engel türlerine göre farklı puanlamalar tabloda ayrı tablolar halinde verilmiştir (Tablo 4.6).

Tablo 4.6 Engelli bireyler tarafından ölçütlerin puanlanması (görme engelli-1)

Engel türü	Ölçütler	Katsayılar
Görme engelli-1	Erişilebilirlik	1
	Basitlik, algılanabilirlik	0,7
	Güvenilirlik	0,8
	Kullanılabilirlik	0,9
	Süreklilik	0,9
	Standartlara uyum durumu	0,7
Ortopedik engelli	Erişilebilirlik	1
	Basitlik, algılanabilirlik	0,8
	Güvenilirlik	0,9
	Kullanılabilirlik	0,8
	Süreklilik	0,9
	Standartlara uyum durumu	1
Görme engelli-2	Erişilebilirlik	1
	Basitlik, algılanabilirlik	0,9
	Güvenilirlik	1
	Kullanılabilirlik	0,9
	Süreklilik	1
	Standartlara uyum durumu	1

Puanlama aşamasında temel alınan ölçütlere yönelik verilen puanlar sonucunda ortaya konulan katsayı değerleri seçilen üç ayrı mahalle ve güzergahlar bazında değerlendirme yöntemine göre hesaplanarak, uygunluk durumları üç ayrı engelli bireyin görüşleri ışığında ayrı tablolar halinde verilmiştir (Tablo 4.7 - Tablo 4.9).

Tablo 4.7 Mahalle ve güzergâh bazında puanlama değerleri (görme engelli-1) ve uygunluk sıralaması

Görme engelli-1	Güzergah-1	Güzergah-2	Güzergah-3
	Emek Mahallesi	Aydınlar Mahallesi	Kızılay Mahallesi
Toplam ağırlıklı değer	-4	8,5	-2,1
Toplam ağırlıklı değer/Max. değer (10)	-0,4	0,85	-0,21
Uygunluk durumu sıralaması	3	1	2

Tablo 4.8 Mahalle ve güzergâh bazında puanlama değerleri (ortopedik engelli) ve uygunluk sıralaması

Ortopedik engelli	Güzergah-1	Güzergah-2	Güzergah-3
	Emek Mahallesi	Aydınlar Mahallesi	Kızılay Mahallesi
Toplam ağırlıklı değer	-4,5	8,9	-2,6
Toplam ağırlıklı değer/Max. değer (10,8)	-0,416666667	0,824074074	-0,240740741
Uygunluk durumu sıralaması	3	1	2

Tablo 4.9 Mahalle ve güzergâh bazında puanlama değerleri (görme engelli-2) ve uygunluk sıralaması

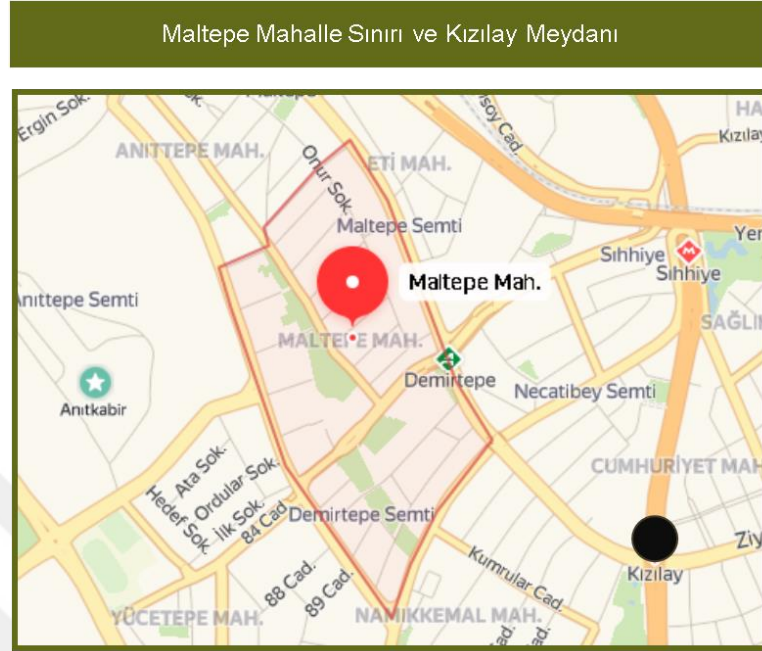
Görme engelli-2	Güzergah-1	Güzergah-2	Güzergah-3
	Emek Mahallesi	Aydınlar Mahallesi	Kızılay Mahallesi
Toplam ağırlıklı değer	-4,8	9,6	-2,8
Toplam ağırlıklı değer/Max. değer (10,16)	-0,472440945	0,94488189	-0,275590551
Uygunluk durumu sıralaması	3	1	2

Tablolardan anlaşıldığı üzere; üç farklı engelli bireyin ölçüt değerlendirmesi yapılan ilk değerlendirmelerle örtüşmekte olup, seçilen alanların uygunluk durumu sıralaması en uygun alan Aydınlar Mahallesi olmak üzere sırasıyla Emek Mahallesi ve Kızılay Mahallesi şeklinde sonuçlanmıştır.

4.7 Maltepe Mahallesi 2016 ve 2019 Yılında Yapılan Fiziksel Düzenlemelerin Karşılaştırılması

Maltepe Mahallesi'nde Kızılay Meydanı ve Ankara Sakatlar Derneği arasındaki güzergahta; Aralık, 2016 ve Eylül, 2019 tarihlerinde benzer noktalarda fotoğraflar çekilmiştir. Güzergâh üzerinde Metro İstasyonları haricinde önemli görülen alanlar/mekanlar olmadığı için, bu mahalledeki incelemeler örnek bir kıyaslama çalışması olarak aktarılmıştır.

Kızılay Meydanı konumu ve Maltepe Mahallesi sınırlarını gösteren harita aşağıda verilmiştir (Şekil 4.44).

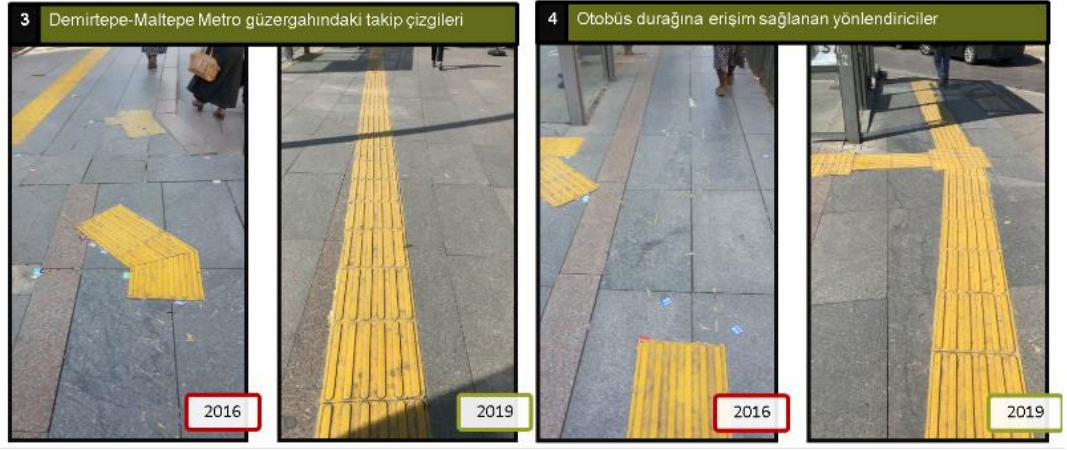

Şekil 4.44 Maltepe mahallesi sınırı ve Kızılay Meydanı konumu

Engelli kullanımına yönelik değerlendirmelerin olumlu ve olumsuz örneklerinin yıllara bağlı değişimlerinin kıyaslanabilmesi amacıyla aşağıdaki görsellerde 2016 yılında çekilmiş fotoğraflar ile 2019 yılında çekilmiş güncel görsel veriler çalışmanın bu bölümünde verilmektedir (Şekil 4.45 - Şekil 4.46).

Şekil 4.45 Benzer noktalardaki uygunluk durumu değerlendirmesi (Kişisel arşiv, 2016-2019)

Şekil 4.46 Benzer noktalardaki uygunluk durumu değerlendirmesi (Kişisel arşiv, 2016-2019)

BÖLÜM BEŞ

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Günümüzde günlük temel ihtiyaçlarını karşılamada çeşitli engellerle, kısıtlarla karşılaşan bireylerin bu ihtiyaçlarını diğer bireylerle eşit şekilde karşılayabilmesi ve toplumda bireysel olarak hareket edebilmesine olanak sağlayan çalışmalar günden güne artmaktadır. Orta çağ dönemlerinden 21. yüzyıla kadarki süreçte engellerin ortadan kaldırılmasının hızlanmasıyla birlikte, engellilerin yaşama katılma aşamasında karşılaştıkları güçlükler de aynı oranda azalmaktadır. Taneli'nin (2009) ifade ettiği gibi, alışlageldik normlar sorgulandığında engelli kişilerden ziyade engelli fiziksel çevrelerin olduğu, kişinin aslında beklenmedik değişiklikler yaşamadığı, aslında içinde bulunduğu fiziksel çevrenin bu değişikliklere cevap veremediği değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda başta engelliler olmak üzere toplumun tüm üyelerine, fiziksel çevre kullanımına yönelik eğitimlerin verilmesi ve bilinç düzeyinin artmasıyla, karşılaşılan engellerin en aza indirilmesi hususunda olumlu yönde değişimler gözlenebilecektir.

Engelli bireylerin ve yakınlarının, erişilebilirlik ve ulaşılabilirlik konuları başta olmak üzere, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının yetkilerini, sorumluluklarını ve sahip oldukları temel hakları bilmeleri veya bilmemeleri durumunda, görevli kuruluşlarca toplumun tüm üyelerine bilgilendirmelerin aktarımı oldukça önemlidir. Aksi takdirde yalnızca engelli bireylere yapılan bilgilendirmeler karşısında, diğer bireylerin bilinçsiz ve olumsuz tutum içerisindeki davranışlarına maruz kalınması muhtemeldir. Toplumdaki engelli/engelsiz tüm bireylerin aynı düzeyde bilgilendirilmesi, mevzuata yönelik bilinç düzeyi, uygulamalara yönelik finansman kaynakları, ihtiyaç duyulan düzenlemelerin sürekli olarak araştırılması ve tespit edilmesi, gerekliliklerin ve uygulamaların ivedilikle tamamlanması yönünde önemli etmenlerdir.

Engellilere yönelik aktif sosyal politikaların uygulanabilmesinde, yerel yönetimlerin denetim ve yönetim konularında önemli bir aktör olmasının yanında, ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyon, denetim, iş birliği ve geri

bildirimler, gerekli bilgilendirme ve eğitim süreçlerinin doğrudan takibinin yapılması oldukça önemlidir. Engellilere yönelik yasa ve yönetmelik hükümlerine bağlı olarak çalışmaların başlatılması, sistematik bir şekilde yürütülmesi, gerçekleştirilen yapım çalışmalarının uygunluğu ve standartlara uyumu, olası sorunların ve taleplerin takibi hususların kapsamlı bir biçimde ele alınması, gerekli eylemlerin sağlıklı planlama ve kentleşme anlayışıyla tamamlanmasına olanak sağlayacaktır. Yasal düzenlemeler boyutunda ortaya konulan tedbirlerin, öncelikle nüfusun ve sosyal-kültürel-fiziksel aktivitelerin yoğun olduğu, başka bir deyişle toplumsal ihtiyaçların bir arada karşılanabildiği merkezi alanlarda uygulanmasıyla birlikte, bu uygulamalara yönelik denetimlerin sürekliliğinin sağlanması esastır.

Kentteki ortak kullanım alanlarının engelli kullanıcıların gereksinimlerine göre düzenlenmesi aşamasında mekânsal ölçekte dikkate alınan bazı detaylar enerji kaybını aza indirmek, erişilebilirliği arttırmak ve erişilebilirlik, algılanabilirlik sağlamak gibi temel unsurlar etrafında biçimlenmektedir. Engelli bireylerin de toplumsal aktivitelere, sanata, spora, ticarete katılımları elbette ki erişilebilir ortamlar ve yeteneklerinin ön plana çıkarılmasıyla gerçekleşebilecektir. Yetkili kurumların yenilikçi yaklaşımlarıyla birlikte toplumun doğal yaşam paydaşları olan engellilerin de sosyal haklardan eşit düzeyde yararlanılması mümkün olabilecektir.

Türkiye’de standartlar ve yasal prosedürde “evrensel tasarım” felsefesini çağrıştıran çözümlerin tanımlandığı söylenebilirse de uygulamada yetersiz kaldığı görülmekte, engelli bireyler ve ilgili kurum, dernek, federasyon temsilcilerinin yorumları da bu görüşü desteklemektedir (Koca, 2010).

Yukarıda belirtilen koşullar göz önünde bulundurularak; çalışmanın birinci bölümünde belirtildiği üzere ulaşılmak istenen tüm bu unsurların mekâna yansımalarının somut verilerle ortaya konulmasına yönelik mevcut durumun ve tespitlerin bütüncül olarak ele alınması olmuştur. Bu bağlamda engelli ve engelliliğe yönelik genel çerçeve ortaya konularak, kabul edilen standartların ve yasal boyutun Ankara ili Çankaya ilçesinde belirlenen ölçütler çerçevesinde değerlendirmeleri yapılmıştır.

Kamusal alan ve kamusal mekân şeklinde ayrı olarak da değerlendirilen bu ölçütlerin puanlanması ile kamusal alanlar bazında engelli kullanımına en uygun mahallenin Aydınlar Mahallesi, kamusal mekânlar bazında ise Emek Mahallesi olduğu sonucuna varılmıştır.

Güzergâhlar üzerindeki engelli kullanımlarına yönelik tespitler ışığında yapılan olumlu/olumsuz İşaretlemelerin uygunluk oranları sıralamasına bakıldığında; en uygun mahallenin Aydınlar Mahallesi olduğu sonucuna varılmıştır. Her iki puanlama yönteminde de sonuçlandığı üzere, Aydınlar Mahallesi bireyin tüm ihtiyaçlarına yanıt verebilen, sürekliliği olan, kullanılabilir, algılanabilir ve güvenilir fiziksel düzenlemelere sahip, engelli kullanımının en uygun olduğu alandır.

Aynı zamanda engelli bireylerden alınan görüşlerden elde edilen değerlendirmeler de Aydınlar Mahallesi'nin Kızılay ve Emek Mahallelerine göre kamusal alanlardaki engelli kullanımı bağlamında daha uygun olduğu sonucu elde edilmiştir.

Ankara Sakatlar Derneği sosyal aktiviteler, sanatsal çalışmalar, kurslar gibi engellilerin bir araya gelip dayanışma ve paylaşma içerisinde oldukları ortamlar yaratmakta, tespit edilen ve görüşülen ihtiyaçları talepleri kamuoyuna duyurmakta ve bilinçlendirme çalışmaları yürütmektedir. Fakat fiziksel düzenlemelerde yetki sahibi olmadığı gibi, düzenlemelerin gerekliliğine yönelik çabalarının karşılığını da somut olarak mekânlara taşıyamadıklarını belirtmişlerdir. Dernekte görüşülen engelliler kamusal alanlarda ayrımcı yaklaşımların istenmediğini, herkes için tasarımın eşitlikçi düşüncenin olması gerektiğini savunmaktadırlar. Eğitim, ulaşım, sağlık gibi temel ihtiyaçların engellilere yeterince cevap vermediğinin ve bu çalışmaların Kızılay gibi önemli bir merkezde bile göstermelik bir şekilde yapıldığının farkında olmalarının yanında, topluma katılma ve kendi kendine yeten bireyler olma aşamasında ciddi boyutta mağduriyet yaşadıklarını ifade etmişlerdir (kişisel iletişim, 6 Aralık 2016).

Bir alanın gelişmesi ile ilgili maliyetlerinin artmasına yönelik beklentiler bulunabilir. Yerleşmelerin çoğunda kontrol dışında yapılaşmaların varlığı da anımsatılabilir. Yasal düzenlemelerdeki bazı eksikliklerden, teşviklerin

azlığından, uygun tasarım rehberlerinin bulunmayışından da söz edilebilir. Ancak bu faktörler kadar, duyarlı olmayan yaklaşımlar, öncelikleri farklı sıralama, maliyet konusunda ön yargılı olma gibi etkenler de engeller arasındadır. Erişilebilirlik konusunda gelişmiş bir toplum bilincinin varlığından söz etmek ise oldukça güçtür. Bu noktada incinebilir grupların kendi haklarını talep etmekte yeterince etkili davranmadıkları da öne sürülebilir. Ancak, fiziksel açıdan engelli insanların erişilebilirlik konusunda eşit haklar talep edebilmelerinin ötesinde öncelikle toplumsal politikalarda üretici özneler olarak daha fazla teşvik edilmeleri gerekmektedir (Koç, 2001, s. 51).

Günümüz koşullarında son on beş yıllık dönemde engellilere yönelik önemli kurum ve kuruluş yapılanmaları, yayınlanan standartlar ve standartlara uyulma zorunlulukları, Türkiye'nin BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme'ye taraf devletlerden biri olması, Özürlüler Kanunu vd. kurallar çerçevesinde kentlerdeki fiziksel düzenlemelere bakıldığında engelli kullanımının güvenilir olmadığı koşullarla karşı karşıya kalınması durumu oldukça sıradanlaşmış ve bu kurallar gereken önem ve öncelik seviyesine ulaşamamıştır. Engellilere yönelik Türkiye'de yapılan araştırmalar ve tespitler ışığında sonuca yönelik önerilerin ve uygulama kararlarının kamusal alanlara ve mekânlara aktarımındaki idari ve toplumsal mekanizmanın sağlıklı bir şekilde çalıştırılamadığı bu durumun başlıca sebeplerinden biri olarak düşünülebilir.

Tüm değerlendirmeler ışığında çalışma kapsamında ortaya konulan yasal düzenlemeler ve kapsamlı araştırmaların süreçlerine ve mekâna yansımalarına bakıldığında aşağıda maddeler halinde verilen temel olumsuz nedenlerle engellilere ve fiziksel çevreye kurallar dizisinin mekâna yansımalarının sağlıklı sonuçlarını görememek olağan hale gelmiştir;

- Finansal kaynakların yetersizliği,
- Engellilerin fiziksel çevrelerde uygulanacak hususlardaki karar alma süreçlerine katılım sağlayamamaları,
- Engellilere yönelik verilerin ve bulguların yetersizliği.

Mevzuattaki ve yazılı dokümanlardaki gelişmelere, ilgili yasal düzenlemeler ve bilimsel yayın sayısındaki artışa, yapılan çok sayıda toplantıya ve alınan kararlara karşın mevcut yaşam çevrelerimizde erişimdeki engellerin azaltılmasında, fiziksel erişilebilirlik hususunda düzelmelerin çok yavaş ilerlediği izlenmektedir (Koç, 2011, s. 30).

Dünyada ve ülkemizde engelli bireylerin yanı sıra, engele sahip olmayan bireylerin fiziksel düzenlemelerden ziyade, doğrudan engellere önayak olmaları durumu karşılaşılan olumsuz bir gerçektir. Engelliye ve engellilik durumuna yönelik, çocuk yaşlardan itibaren pozitif ayrımcı bir tutumla gerekli bilgilendirmelerin yapılması ve gerekli bilinç düzeyine ulaşılması, kentleşmenin bir gereği olan sağlıklı kentler yaratma noktasında son derece önemlidir.

KAYNAKLAR

- Ağdacı, Ş. (2011). *Kamusal alanda bedensel engelliler için sıhhi tesisat gereçleri tasarımı ve önerileri*. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Ali, S., ve Genç, Y. (2010). *Sosyal hizmet terimleri* (1. b.). Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Artün, S. (2018). *Otel yapılarında engelli bireye yönelik çözümler*. Yüksek Lisans Tezi, Işık Üniversitesi, İstanbul.
- Bekci, B. (2012). Fiziksel engelli kullanıcılar için en uygun ulaşım akslarının erişebilirlik açısından irdelenmesi: Bartın kenti örneği. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 14 (Özel sayı), 26-36.
- Bekiroğlu, M. S. (2002). *Peyzaj düzenlemelerinde özürlülerin kullanımları ile ilgili sorunların saptanması*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Birleşmiş Milletler. (2009, Temmuz). *Engellilerin haklarına ilişkin sözleşme*. Resmi Gazete. 25 Haziran 2016, Resmi Gazete: www.resmigazete.gov.tr/.
- Cavinton, G., ve Hannah, B. (1997). *Access by design*. New York: Van Nostrand Reinhold Open Library.
- Connell, B. R., Jones, M., Mace, R., Mueller, J., Mullick, A., Ostroff, E., Vanderhaiden, G. (1997). *The principles of universal design* (2. Baskı) içinde (97). New York: The Center for Universal Design, NC State University.
- Cordan, Ö., ve Çolak, Ş. (2015). İç ve dış arasında mekânsal ve toplumsal bir karşılaşma durumu olarak “kentsel iç mekân”. *Mimarlık Dergisi* (384), 14-15.

- D'Agostini, A., Francon, M., Gordon, C., Hirsch, B., Iantkow, M., Jackson, E., Clough, D. (2010). *Engelsiz tasarım kılavuzu (3. Baskı)*. (C. Koca, Ed. ve C. Koca, Çev.). İstanbul: Dünya Engelliler Vakfı. (Orijinal çalışma basım tarihi 2008).
- D'Souza, N. (2004). "Is universal desing a critical theory?". S. Keates, P.J. Clarkson, P.M. Langdon, P. Robinson, (Ed.). *Designing a more inclusive world* içinde (3-9). London: Springer-Verlag.
- Dünya Sağlık Örgütü. (2011). *World report on disability*. World Health Organization: 2 Kasım 2018, <https://www.who.int/>.
- Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (b.t.). *Kurum tarihçesi*. 21 Temmuz 2019. <https://ailevecalisma.gov.tr/eyhgm/kurumsal/kurum-hakkinda/>.
- Erdönmez, M. E., ve Akı, A. (2005). Açık kamusal kent mekanlarının toplum ilişkilerindeki etkileri. *Megaron Dergisi*, 1(1), 67-87.
- Ergün Tuna, B. (2018). *İlkokulların sirkülasyon alanları ve engelli tuvaletlerinde fiziksel engellilere yönelik erişilebilirlik analizi: Trabzon ili örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Erkesim, R. (1999). *Özürlüye uygun açık alan tasarımı ve kullanımlarının değerlendirilmesi ve İstanbul örneği*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Gökçen, T. (1999). *Engelli insanlar için kentsel tasarım*. Yüksek Lisans Tezi, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, İzmir.
- Gökgür, P. (2008). *Kentsel mekanda kamusal alanın yeri*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Gökgür, P. (2017). Kamusal alanın değişimini ve dönüşümünü etkileyen faktörler. S. H. Çelikyay, (Ed.). *Kamusal alanların mekânsal organizasyonu* içinde (1-17) . Bartın: Bartın Üniversitesi Yayınları.

Gündoğdu, H. (2019). *Ankara Dikmen Vadisi Parkı, Göksu Parkı ve Can Yücel Parkı örneklerinde parkların erişebilirlik açısından irdelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Hacettepe Üniversitesi, Engelliler Araştırma ve Uygulama Merkezi. (2017). *İhtiyaç analizi raporu*. 24 Aralık 2018, <http://hacettepemeslekirehabilitasyon.org.tr/file/IhtiyacAnaliziRaporu.pdf>.

Hacıhasanoğlu, I. (2003). Evrensel tasarım. *Tasarım+Kuram Dergisi*, 2(3), 93-101.

İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü. (1996). *Avrupa kentsel şartı*. (Z. Yener ve K. Arapkirlioğlu, Çev.) Ankara, İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü Yayını. (Orijinal çalışma basım tarihi 1992)

Imrie, R. ve Hall, P. (1999). Architectural practices and disabling design in the built environment. *Environment and planning b: Planning and design* , 26(3), 406-425.

İnsan Hakları Derneği. (b.t.). İnsan hakları belgeleri. *Engelli kişilerin haklarına dair uluslararası sözleşme ve seçmeli protokol*. 5 Mayıs 2019. <https://www.ihd.org.tr/engelliker-haklarina-da-uluslararası-slee-ve-secmeli-protokol/>.

Jackson, J. (1987). Civic culture and public spaces. N. G. Lilla, (Ed.). *The public face of architecture* (216). New York: Free Press

Kaplan, H., ve Öztürk, M. (2004). Engelliler, kamu mekanı ve engelsiz tasarım: kamusal iç mekanlarda irdelenmesi için bir çerçeve. *Planlama Dergisi*, 2, 67-74.

- Kaplan, H., Yüksel, Ü., Gültekin, B., Güngör, C., Karasu, N., ve Çavuş, M. (Dü). (2010). *Yerel Yönetimler İçin Ulaşılabilirlik Temel Bilgiler Teknik El Kitabı*. Ankara: T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları.
- Karaelmas, O. (1998). *Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Saray Rehabilitasyon Merkezi dış mekan planlaması*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Keskin, N. (2011). *Engellilere yönelik İzmir ili Bornova ilçesi örneğinde kentsel yeşil alan standartlarının irdelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Koca, C. (2010). Engelsiz şehir planlaması bilgilendirme raporu. İstanbul: *Dünya Engelliler Vakfı Yayını*. 11 Kasım 2018. <http://www.devturkiye.org/Projeler/Engelsiz-Sehir-Planlamasi/Engelsiz-Sehir-Tasarim-Raporu/>.
- Kocaömer, Y. (2008). *Engelliler tarihi*. 11 Nisan 2017. Engelsiz Erişim Derneği: <https://www.engelsizerisim.com/detay/engelliler-tarihi/>.
- Koç, H. (2001). Erişilebilir-engelsiz yerleşmeler arayışında. *Planlama Dergisi* (1-2), 50-56.
- Koç, H. (2011). Engelsiz çevreler ve erişilebilirlik gereksinmesi üzerine. *TSE Standard, Ekonomik ve Teknik Dergi* (594), 28-33.
- Lynch, K. (1990). The openness of open space. T. Banerjee ve M. Southworth, (Ed.), *City sense and city design* (396–412). Cambridge: MIT Pres.
- Mace, R., Mueller, J. ve Story, M. (1998). *The universal design file: Designing for people of all ages and abilities*. NC State University: The Center for Universal Design.

Oral, A., Akyüz, G., Sindel, D. ve Aydın, R. (2012). Dünya engellilik raporu: Harekete çağrı. *Türkiye Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Dergisi* (58), 255-258.

Öztürk, M. (2011). *Türkiye'de engelli gerçeği*. (A. Serenli, Ed.) İstanbul: Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği Yayınları. 12 Aralık 2018.

Polat, E. (2002). *Kentsel yaya mekanlarındaki tüm kullanıcılar için karar-destekli bir tasarım modeli önerisi; Ankara kent merkezi örnekleme*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Resmî Gazete. (2005). *Özürlüler ve bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılması hakkında kanun*. 12 Aralık 2018, Resmî Gazete: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050707-2.htm>.

Seyyar, A. (2013). *Bağcılar'da engelli politikaları ve engellilere yönelik uygulamalar*. (R. Bozlağan, Ed.) İstanbul: Bağcılar Belediyesi Kültür Yayınları

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2012). *2013–2017 Stratejik planı*. Ankara. 10 Kasım 2018. <http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/RwXEu+publication.pdf>.

T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı. (2010-2011). *Ulaşılabilirlik stratejisi ve ulusal eylem planı*. 15 Nisan 2018, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/11/20101112-19-1.doc>.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, Aile ve Tüketici Hizmetleri. (2011). *Engelli bireyler modülü*. Ankara. 11 Eylül 2018, http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Engelli%20Bireyler.pdf.

The Center for Universal Design. (2008). *Universal Design History*. 20 Aralık 2016,
North Carolina State University:
https://www.ncsu.edu/ncsu/design/cud/about_ud/udhistory.htm.

Tos, S. (1994). *Öğretilebilir zihinsel özürlü çocuklar için özel eğitim okulları kullanıcı ihtiyaçları ve fiziki mekan özellikleri*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Türk Dil Kurumu. (2006). *Güncel türkçe sözlük*. 25 Aralık 2018.
http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c16b0605c0fe8.42058803.

Türkeli, B. (1994). *Kentsel mekanlardan ve kamu binalarından sakatların daha iyi kullanılması için öneriler*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2002). *Türkiye engelliler araştırması*. 15 Nisan 2019,
http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1017.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2010). *Engellilerin sorun ve beklentileri araştırması*.
Türkiye İstatistik Kurumu. 10 Aralık 2016.
http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1017.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2011). *Nüfus ve konut araştırması*. 28 Kasım 2018,
<http://www.tuik.gov.tr/HbPrint.do?id=15843>.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2013). *Hayat Tabloları*. 10 Aralık 2016,
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18522>.

Uzun, İ. (2006). Kamusal açık mekânlar: kavram ve tarihe genel bakış. *Ege Mimarlık Dergisi*, 4(59), 14-17.

World Health Organization & The World Bank. (2011). *World report on disability*. Switzerland: WHO Press. 11 Ağustos 2019. https://www.who.int/disabilities/world_report/2011/en/.

Yapı Sektörü Haber Portalı. (2009). *Çankaya Belediyesi'nden engellilere yönelik projeler*. 15 Ağustos 2019. http://www.yapi.com.tr/haberler/cankaya-belediyesinden-engellilere-yonelik-projeler-_74112.html.

Yavaş, H. (2002). *Özürlülerin kentsel mekanda hareketliliği*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Yıldırım, H. (2014). *Kamu ve özel sektörde hizmet veren kurum ve kuruluş binalarının engelli bireylere uygunluğunun incelenmesi (Elazığ il örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.

Yıldız, B. (2003). *Engelliler için dış mekan tasarım özellikleri*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Yılmaz, N. ve Diktaş, E. O. (2018, Nisan). Eşitlikçi tasarımın kent merkezlerindeki kamusal alanlara yansımasındaki temel esaslar. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 29 (1), 132-152.